

FUTBOLDA ERKEKLİK VE ŞİDDET: NEFER TARAFTAR GRUBU

ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Nurullah ÇAKMAK

Eskişehir, 2016

FUTBOLDA ERKEKLİK VE ŞİDDET: NEFER TARAFTAR GRUBU ÖRNEĞİ

Muhammet Nurullah ÇAKMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
Danışman: Yard. Doç. Veli Onur ÇELİK**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Enstitüsü**

Haziran 2016

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Muhammet Nurullah ÇAKMAK'ın "Futbolda Şiddet ve Erkeklik: Nefer Taraftar Grubu Örneği" başlıklı tezi 23/06/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı-Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yard. Doç. Dr. Veli Onur ÇELİK

Üye : Prof. Dr. İlker YILMAZ

Üye : Yard. Doç. Uğur DOLGUN

Prof. Dr. ÇAKMAK

ÖZET

FUTBOLDA ERKEKLİK VE ŞİDDET: NEFER TARAFTAR GRUBU ÖRNEĞİ

Muhammet Nurullah ÇAKMAK

Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Haziran, 2016

Danışman: Yard. Doç. Dr. Veli Onur ÇELİK

Bu çalışmanın amacı; futbol taraftarlarının (saha içi ve saha dışındaki futbol ile ilişkili faaliyetlerde) erkeklik kültürünün, gözlenen şiddet ile olan ilişkisini araştırmaktır. Araştırmanın örnekleminin oluşturulmasında yargısal örnekleme yöntemiyle Eskişehirspor taraftar gruplarından biri olan Nefer grubu seçilmiştir. Nefer taraftar grubuna üye taraftarlar arasında kolayda örnekleme yöntemiyle 348 taraftara internet ortamında Google Drive formları aracılığıyla ulaşılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, BEM Cinsiyet Rolü Envanteri ve Şiddet Kültürü Ölçeklerinden yararlanılmıştır. Verilerin bilgisayar ortamına aktarılması ve analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlik analizleri için Açıklayıcı Faktör Analizi(AFA) yapılmış ve Cronbach alpha katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesinde t-testi, ANOVA ve Pearson Korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır.

Elde edilen bulgular incelendiğinde; erkeklik kültürü ile şiddeti onaylama arasında ve şiddete maruz kalma ile şiddeti onaylama arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bunun yanında katılımcıların şiddeti onaylama düzeyleri yaş gruplarına ve eğitim durumlarına göre anlamlı şekilde farklılaştığı ortaya konulmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye'deki futbol ile ilintili şiddetin anlaşılması ve önlenmesi hususunda yararlı olabilecek teorik öngörülerin, pratik bulgular ile de desteklenebileceği sonucuna katkı sağlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal Cinsiyet, Erkeklik, Şiddet, Taraftarlık

ABSTRACT

FOOTBALL MASCULINITY AND VIOLENCE: EXAMPLE OF NEFER FAN GROUP

Muhammet Nurullah ÇAKMAK

Department of Physical Education and Sport

Anadolu University, Graduate School of Health Sciences, June, 2016

Supervisor: Assis. Prof. Dr. Veli Onur ÇELİK

The purpose of this study is to examine relationship between masculine culture of football supporters (activities relate to football both inside and outside to the pitch) and violence observed (activities relate to football both inside and outside to the pitch). To form the sample of research Nefer Fan Group which is one of supporter groups of Eskişehirspor by using judgement sampling. 348 supporters of Nefer fan group were reached by using easy sampling method on internet with Google Documents forms. In accordance with the purpose of research, BEM Sex Role Inventory and Violence Culture Scale were used. The population of the study is comprised of football supporters in Turkey. Since the population is huge and difficult to reach, sampling of the study is chosen as 348 members of Nefer Supporter Group of Eskişehirspor. To collect data, BEM Sex Role Inventory, Violence Culture Scale and individual information form were used. To transfer and analyze the data, SPSS 22.0 Statistical Software Program was used. Exploratory Factor Analysis (EFA) conducted and Cronbach Alpha coefficients were calculated to make reliability and validity analyses. To analyze obtained data, t-Test, ANOVA and Pearson Correlation analyses were used.

When findings were examined, it is founded that there are significant relationships between masculine culture and violence endorsement, and between violence exposure and violence endorsement. Besides it is presented that levels of violence endorsement of participants differentiate significantly in terms of age groups and level of education. Thanks to findings obtained from this study, it is concluded that theoretical insights about understanding and preventing violence regarding football in Turkey can be supported by practical findings.

Keywords: Gender, Masculinity, Violence, Fanship

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans dönemim boyunca hiçbir zaman desteğini benden esirgemeyen danışmanım **Yrd. Doç. Dr. Veli Onur ÇELİK**'e; Anabilim Dalı Başkanımız **Prof. Dr. İlker YILMAZ**'a; ders dönemimde bana yardımcı olan **Prof. Dr. Hayri ERTAN**'a teşekkürlerimi sunarım.

Her zaman yanımda olan, öğrencisi olmaktan onur duyduğum **Prof. Dr. Veysel BOZKURT**'a; akademik hayatta istikametimi belirleyen, varlığıyla bana hep güç veren, çok kıymetli **Yard. Doç. Dr. Uğur DOLGUN**'a; engin kişilik sahibi hocam **Doç. Dr. Uğur KESKİN**'e; karşılaştığım sorunları aşmamda bana yol gösteren hocam **Doç. Dr. Köksal BÜYÜK**'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Tez dönemi boyunca hep yanımda olan, bana sürekli vakit ayıran, çok değerli kardeşim **Mahmut Sami İŞLEK**'e; değerli arkadaşlarım **Caner ÖZGEN**, **Ramazan TAŞÇIOĞLU** ve **Arıkan EKTİRİCİ**'ye teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın yapılması adına taraftar grubu üyelerine ulaşılmasında, verilerin toplanmasında bana yardımcı olup zaman ayıran Nefer Grubu lideri **Murat DİRİ**'ye ve öğrenci kardeşlerime teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her döneminde emekleri bulunan, bugünlere gelmem için hayatlarından feragat eden, beni hep kendilerine tercih eden babam **Muhittin ÇAKMAK** ve annem **Elif ÇAKMAK**'a; ailem ve yeğenlerime teşekkürü bir borç bilirim.

İyi ki var olan, eğitim hayatımın destekçisi, bilimsel çalışmalarımın gönüllü yardımcısı, kıymetli eşim **Büşra ÇAKMAK**'a; bu dönemde yeteri kadar ilgilenemediğim oğlum **Ahmed Muhyiddin ÇAKMAK**'a sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Muhammet Nurullah ÇAKMAK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
TABLolar DİZİNİ	ix
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Amacı.....	3
Araştırmanın Problemi	4
Araştırmanın Önemi	4
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1. TOPLUMSAL CİNSİYET	4
1.1. Erkeklik Kavramı.....	7
1.1.1. Biyolojik Yaklaşım	10
1.1.2. Psikanalitik Yaklaşım.....	11
1.1.3. Disiplinlerarası Yaklaşım.....	12
1.2. Erkeklik ve İktidar	13
1.3. İdeal Erkeklik	15
1.4. Hegemonik Erkeklik.....	16
1.5. Dünyada ve Türkiye’de Erkeklik.....	19
1.6. Spor ve Erkeklik	23
2. ŞİDDET	24
2.1. Şiddetin Kavramsal Olarak Çözümlemesi.....	25
2.2. Futbolda Şiddet.....	27
2.3. Futbolda Şiddete Kuramsal Yaklaşımlar	29
2.3.1.Marksist yaklaşım.....	30
2.3.2. Kültürel çalışmalar grubu.....	31

2.3.3 Leichesten Okulu	32
2.3.4. Etnografik yaklaşım	34
2.3.5. Etnojenik yaklaşım	35
2.4. Erkeklik ve Şiddet	35
3. TARAFTARLIK	37
3.1. Taraftarlık Türleri	38
3.1.2. Seyirci.....	38
3.1.3. Taraftar.....	39
3.1.4. Fanatik	40
3.1.5. Holigan.....	40
3.2. Taraftar Grupları	41
3.2.1. Dünyada Taraftar Grupları.....	41
3.2.2. Türkiye’de Taraftar Grupları	42
3.2.2.1. Genç Fenerbahçeliler	44
3.2.2.2. Ultraslan	44
3.2.2.3. Çarşı.....	45
3.2.2.4. Nefer	46
3.3. Taraftar Grupları ve Şiddet	47
3.4. Futbolda Şiddet ve Erkeklik İlişkisi.....	48
3.4.1. Futbol ve Hegemonik Erkeklik.....	49
3.4.2. Taraftar Grupları ve Erkeklik	51
3.4.3. Erkeklik ve Futbolda Şiddet	53
4. YÖNTEM	55
4.1. Araştırma Modeli	55
4.3. Hipotezler	55
4.4. Veri Toplama Araçları	56
4.4.1. BEM Cinsiyet Rolü Envanteri	56

4.4.2. Şiddet Kültürü Ölçeği.....	56
4.4.3. Kişisel Bilgi Formu	56
4.5. Evren ve Örneklem.....	56
4.6. Verilerin Elde Edilmesi ve Analizi	57
4.7. Araştırmanın Kapsamı.....	57
4.8. Bulgular ve Analiz	57
4.8.1. Katılımcılara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	57
4.8.2. Normal Dağılıma İlişkin Bulgular.....	59
4.8.3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri.....	61
4.8.4 Hipotez Testlerinin Analizi	64
TARTIŞMA VE SONUÇ	68
ÖNERİLER.....	70
KAYNAKÇA	71
ÖZGEÇMİŞ	81
EK-1	82

TABLolar DİZİNİ

Tablo 4.1. Araştırmaya Katılan Nefer Taraftara Grubuna İlişkin Betimsel Veriler.....	57
--	----

Tablo 4.2. Verilerin Normal Dağılımına İlişkin Bulgular	59
Tablo 4.3. BEM Cinsiyet Envanterine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları	61
Tablo 4.4. Erkeklik ve Şiddeti Onaylama Arasında Pozitif Yönlü Bir İlişki Vardır Hipotezine İlişkin Basit Korelasyon Analizi Sonuçları	64
Tablo 4.5. Yaş Gruplarına Göre Katılımcıların Erkeklik Değerlerinde Anlamlı Bir Fark Vardır Hipotezine ilişkin Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları	65
Tablo 4.6. ‘Yaş Gruplarına Göre Katılımcıların Şiddeti Onaylama Düzeylerinde Anlamlı Bir Fark Vardır’ Hipotezine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları	65
Tablo 4.7. Yaş Gruplarına Göre Katılımcıların Şiddeti Onaylama Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin LSD Testi Sonuçları	66
Tablo 4.8. Yaş Gruplarına Göre Katılımcıların Şiddeti Onaylama Düzeylerine İlişkin Ortalama Sonuçları	66
Tablo 4.9. Şiddete Maruz Kalma ve Şiddeti Onaylamaya İlişkin Tek Kuyruklu Korelasyon Analizi Sonuçları	67
Tablo 4.10. Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Şiddeti Onaylama Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları	68

GİRİŞ

Modern dönemin getirdiği değişimlerle birlikte kadın ile erkeğin toplumsal rollerinde ve davranışlarında da dönüşümlerin yaşanmaya başladığı görülmüştür. Bu dönüşümle birlikte kadınlık ve erkeklik rolleri, gelenekten farklı olarak yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar daha da ileriye götürülerek her iki cinsiyet için de yeni roller ve tanımlar geliştirilmiştir. “Toplumsal Cinsiyet” kavramı da tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (Connell, 2005).

Toplumsal cinsiyet kavramı günümüzdeki anlamıyla, ilk kez cinsiyete dayalı ayrımların asli toplumsal altyapısına atıfta bulunan Amerikalı Feministler arasında ortaya çıkmıştır. Bu kavram, cinsiyet ya da cinsel farklılık gibi terimlerin kullanımında gizli bir halde var olan biyolojik determinizmin reddedilmesidir (Scott, 2007: 3). Bu anlamda ilk olarak Ann Oakley tarafından 1972 yılında yayımlanan “Sex, Gender and Society” adı eserde kadın ve erkeğin realitedeki karşılıkları, farklılığa dayalı toplumsal cinsiyet anlamına gelen Gender kavramı ile tanımlanmıştır (Oakley, 2015). Erkeklik çalışmaları ise toplumsal cinsiyet çalışmalarının gündeme gelmesinden kısa bir süre sonra gündeme gelmeye başlamıştır.

Erkekler ile ilgili çalışmaların tarihi eski olsa da, psikanaliz ve psikolojiyi saymazsak sosyal bilimlerde erkeklik ve erkeklik kimliği üzerine yapılan çalışmaların tarihi daha yakın zamana, toplumsal cinsiyet çalışmalarının yapıldığı döneme denk gelmektedir. Özellikle ikinci dalga feminizmin 1970’lerde tartışılmasını sağladığı toplumsal cinsiyet araştırmaları, önceleri kadınlar üzerine eğilirken sonraki yıllardan itibaren erkekleri de içine alarak tartışmaya başlamıştır. Çalışmaların yönü erkekler üzerine çevrilmiştir.(Maral, 2004: 128).

Erkeklik, toplumsal cinsiyet çalışmalarının bir kutbu yani kadınlık karşısındaki olarak tasarlanmıştır. Erkeğe atfedilen özellikler ile kadına atfedilen özellikler arasındaki sınır, iki ucu (kutbu) tanımlamada, neden ve sonuç ilişkisini belirlenmesinde temel dikkat noktası olmuştur. Sınır hattının niteliği biyolojik, psikanalitik ve disiplinler arası yaklaşım olarak değişiklik sergileyebilmektedir.

Biyolojik kuram taraftarlarına göre cinsiyet farklılıkları, biyolojik doğanın gerçekleridir. Bunun toplumsal sonuçlarının da, söz konusu nedene dayalı olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Sancar, 2011: 176). Psikanalitik kurama göre cinsiyet, doğumdan itibaren başlar ve yaşam boyunca şekillenir. Erkeğin mizacı, kadının mizacından tamamen ayrıdır ve her cinsin kendine özgü bir yaşayışı vardır (Schwarz

1971; Freud, 1999: 20). Disiplinlerarası yaklaşım, salt biyolojik ve psikolojik yaklaşımların yerine birkaç sosyal bilim disiplininin yararlanması gerektiğini savunmaktadır (Connell, 2005).

Erkeklik konusunun en çok ilişkilendiği kavramların başında şiddet gelmektedir. Bilimsel alanların her biri, şiddet olgusunu farklı açılardan çözümlenmektedir. Biyolojik yaklaşıma göre şiddet davranışının asıl nedeni bireyin beyin işleyişinde etkili olan kimyasal ve hormonal etkileşimlerdir. Psikolojik ve psikiyatrik yaklaşıma göre ise şiddet fenomenini; kişinin zihinsel durumu, psikopatolojik sendromlar, içgüdüsellik, egosantrizm, sertlik, yerinde duramama, zeka düzeyi, zihinsel hastalıklar, kişilik bozuklukları ve öfke gibi kişilik nitelikleri temelinde açıklamaktadır. Sosyolojik yaklaşıma gelince, şiddet eylemi büyük ölçüde yaşam tarzını belirleyen değerler yapısı, kurumsal ve toplumsal yapı, sosyalleşme süreci ve kişiler arası ilişkiler tarzı dahilinde incelemektedir (Kızmaz, 2006: 248).

Şiddetin en görünür yüzlerinin başında futbol tribünleri ve sahaları gelmektedir. 14. yüzyılda İngiliz kralı II. Edward'a futbolu yasaklatacak kadar yoğunlaşan şiddet olayları modern dönemde de hız kesmeden devam etmiştir. Futbol şiddeti üzerine yapılan bilimsel araştırmalar; Marksist yaklaşım, Kültürel Çalışmalar Grubu, Leicester Okulu, Etnometodolojik yaklaşım, Etnojenik yaklaşım olarak ayrılmaktadır.

Marksist yaklaşımın en tanınan isimlerinden Ian Taylor'a göre şiddet, modern futbolun fonksiyonlarından biridir (Taylor, 2014). Futbolda şiddetin nedeni daha makro boyuttan, sınıflar arası eşitsizlik ve çatışmadan kaynaklanmaktadır (Young, 2012: 50). Kültürel çalışmalar grubuna gelince futbolda şiddetin temelinde gençlik altkültürü bulunmaktadır. Leicester okulu, sporda meydana gelen şiddet olaylarının nedeni uygarlaşma sürecinden yeterince faydalanamayan gruplardır. Bunları genel olarak işçi sınıfı ve alan savunmasına giren, yerel gruplar olarak tanımlamaktadırlar (Dunning ve Ellias, 1986; Dunning, 1990). Etnoğrafik yaklaşıma göre; araştırmalar sonucu elde edilen veriler doğrultusunda, holiganların gözü dönmüş şiddet yanlısı olmadıkları, olayların medya ve polis tarafından abartıldığını ileri sürmüşlerdir (Taştan, 2009: 57).

Erkeklik ve futbolda şiddet ilişkisi son dönemlerde oldukça sık tartışılmaya başlanmıştır. Dünyada ve ülkemizde futbolda şiddet ve erkeklik ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların konusu ve sonuçları oldukça benzer nitelikler taşımaktadır.

Bairner (1999), futbolda şiddet ve erkeklik ilişkisini Kuzey İrlanda üzerinden incelemiştir. Erkeksi şiddet ve terörizm arasında ilişki kurarak, aradaki benzerlikleri göstermeye çalışmıştır.

Jones (2008), kadın futbol seyircileri üzerine yaptığı araştırmada, futbol kültürünün erkek egemen kültürel öğelerine dikkat çekmiştir. Gerek görüşmelerde gerekse maç esnasında yapmış olduğu gözlemlerde futbolun kadın taraftarlar üzerinde bile erkeklik kültürünün etkilerini gözlemlemiştir.

Harvey ve Piotrowska (2013), yapmış oldukları psikososyal çalışmalarında futbol taraftarlarının hoşgörüsüzlük, şiddet davranışlarını Freud ve Lacan'ın "Transfer" kavramı üzerinden incelemiştir. Araştırmaya göre şiddetin temel nedeni postmodern dönemde silikleşmeye başlayan, netliğini kaybeden kimliğin, cinsiyet üzerinden tekrar geri kazanılmaya çalışılmasıdır. Cinsiyeti, arkaik anlamda yorumlayan futbol seyircileri, kimliğin yeniden kazanılması ve kayıpların telafisi için şiddet, aşırılık, hoşgörüsüzlüğe başvurmaktadır.

Radmann (2014), İsveç'te holigan taraftar grupları ile yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, taraftarların kendilerini tanımladıkları ilk sıfat sert erkekliktir. Kesinlikle kadın ve çocuklara ait olduğu iddia edilen özellikleri kendilerinde görmemektedirler.

Bulgu (2012), futbolcular, antrenörler ve yardımcı antrenörler üzerine yaptığı araştırmada, şiddetin oyuncu ve antrenör bağlamında meşrulaştırıldığı ve erkek temelli yapılandırıldığı sonucuna ulaşmıştır.

Futbolda şiddetin nedeni, yerleşik egemen erkeklik kültürünün sonucu olarak yorumlanmış ve araştırmalar bu alanda yoğunlaşmıştır. Bu çalışmanın ana eksenini de erkeklik kültürü ile futbolda şiddet arasındaki ilişkiyi tanımlamak üzerine yapılandırılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, futboldaki taraftar gruplarının erkeklik ve şiddetle olan ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Futboldaki şiddetin temellerinin, toplumsal cinsiyet bağlamında, erkeklik kültürü kaynaklı nedenlerini belirlemektir. Araştırmanın alt amaçları ise taraftarların yaşa, eğitim durumuna, şiddete maruz kalmaya göre şiddete yaklaşımları arasındaki farkları tanımlamaktır.

Araştırmanın Problemi

Bu çalışmanın temel araştırma problemi; “Futbolda taraftarlarında erkeklik kültürü ve şiddet arasında ilişki var mıdır?” sorusudur. Bu araştırma problemi ekseninde alt araştırma problemleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

- Şiddeti onaylama ve şiddete maruz kalma arasında bir ilişki var mıdır?
- Grup üyelerinin şiddet kültürleri eğitim durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?
- Taraftarların yaşları ve şiddet eğilimleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?
- Grup üyelerinin erkeklik tanımlamaları yaşa göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın Önemi

Futbolda şiddet konusu gerek ulusal gerekse uluslararası olması bakımından önemli bir sorundur. Futbolda şiddeti etkileyen faktörler birçok araştırmada irdelenmiştir. Bu çalışmada da futbolda şiddetin erkeklik kültürü temelli nedenleri gösterilmeye çalışılmıştır. Bu sayede, sonraki çalışmalarda ve futbolda şiddetin önlenmesi adına geliştirilecek politikalar noktasında yardımcı olunması amaçlanmıştır. Ülkemizde fairplay ruhunun gelişmesi, spor ve seyirci kültürünün oturması hem ülkemiz hem de Türk sporu açısından elzemdir. Bu ve benzeri çalışmalar, sporun birleştirici doğasını harekete geçirecek, birliktelik ruhunu canlandıracak çalışmalara zemin hazırlamak açısından önemlidir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma:

- Eskişehir ili,
- Nefer taraftar grubu ile sınırlıdır.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumsal cinsiyet çalışmaları özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren feminist hareketlerin güçlenmesi ile görünürlük kazanmıştır. İlk başlarda sadece kadın-erkek eşitliği üzerine kurulduğu ve kadın haklarını talep eden niteliğe sahip olmasına rağmen daha sonraları hayatın her alanında özellikle erkeklik çalışmalarını da içine alarak devam ettiği belirtilmektedir (Oakley, 2015; Vatandaş, 2011).

Tüm toplumlar, farklı bedenlere sahip oluşlarından hareketle iki cinsiyet arasında, erkek ve kadın ayrımına gitmektedir. Bedensel farklılıkların böylesi bir kabulü tüm kültürlerin bu farklılıkları çok çeşitli biçimlerde ifade etmesiyle sonuçlanmakta; erkek ve

kadınların ayrı özellikleri edinmekte ve değişik roller üstlenmektedir. Erkek ve kadın arasına çekilen bu çizgi ile erkek ve kadınlara atfedilen çeşitli özellik ve roller bir kültürden diğerine değişiklikler göstermektedir (Entwistle, 2012: 217).

Cinsiyet kavramı sosyolojide, insanlar arasındaki üreme eylemini tasvir etmek üzere değil, bireylerin doğal yaradılışlarını ve fiziksel görünümünü anlamak için kullanılmaktadır. Genellikle insanlar erkek ya da kadındır, bu onların biyolojik cinsiyetidir. Toplumsal cinsiyet ise cinsiyet kimliği ile tarihi ve kültürel olarak buna eklenen sosyal kimliği ayırmak için kullanılan bir kavramdır (Entwistle, 2012: 235).

Kadın ve erkek toplumun iki ana unsurudur. Bu iki grubun biyolojik özelliklerindeki farklılıklara “cinsiyet” adı verilmektedir. Kadın ve erkek olmanın biyolojik anlamının yanında sosyo-kültürel bir karşılığı da bulunmaktadır. İngilizcede, bu farklılığı göstermek adına “Gender” terimi kullanılırken, Türkçede doğrudan karşılığı olmadığından “toplumsal cinsiyet” tanımlaması kullanılmaktadır (Zeybekoğlu, 2009).

Cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) ayrımının tarihi oldukça yenidir. Toplumsal cinsiyet terimi, günümüzdeki anlamıyla ilk kez Amerikalı feministler arasında ortaya çıkmıştır. Bu terim, cinsiyet ya da cinsel farklılıkların temelinde yatan biyolojik determinizmi reddetmektedir (Scott, 2007: s. 3).

Gender kavramını sosyolojide ilk kullanan Ann Oakley, 1972’de yayımlanan “Sex, Gender and Society” çalışmasında seks anlamına gelen cinsiyet biyolojik farklılığı tanımlarken; toplumsal cinsiyet anlamı taşıyan gender kavramı, kadın erkek arasındaki eşitsizliğe atıf yapmaktadır. Klasik bakış açısının cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını aynı görmesine rağmen, günümüzde bu iki kavramın farklı anlamlara geldiğini iddia eden oldukça fazla sayıda çalışma mevcuttur (Vatandaş, 2011: s. 31).

Wharton’a (2005) göre toplumsal cinsiyet, sosyalizasyon aracılığıyla sosyal ve kültürel hayatta karşılaşılan kadın ve erkeğin temsil ettiği karakteristiklerdir. Bu karakteristiği etkileyen biyolojik, psikolojik ve genetik etkenler de toplumsal cinsiyetin temsiliyeti niteliğini belirlemek açısından önemlidir.

Connell (2009), toplumsal cinsiyeti, sosyal süreçle beden arasındaki ilişkinin sağladığı pratikler setinin ve sosyal ilişkilerin inşa ettiği yapı olarak tanımlamaktadır. Bireyler her gün biyolojik cinsiyetimize vurgu yaparak toplumsal cinsiyetimizi oluşturan sosyal ilişkilerden meydana gelen bir arenada yer almaktadır. Bu arena insan vücuduna vurgu yapmanın yanında, bu vücudun hangi hareketlerle uygun olup olmadığı da belirlemektedir (Connell, 2001: 34). Toplumsal cinsiyetin yapısını açıklamada üçlü ilişki

biçimine ihtiyaç duyulduğunu belirten Connell, bu ilişki türlerini üç başlık altına incelemektedir. Bunlar: Güç ilişkisi, üretim ilişkisi ve kateksis (duygusal bağlılık) bileşenlerinden oluşmaktadır (Connell, 2001).

Güç ilişkileri, çağdaş Avrupa ve Amerikan toplumunun cinsiyet yapısını tanımlamaktadır. Bu yapıya göre erkek, gücü elinde bulunduran temel bir belirleyici konumdayken kadın, ikincil konumda, belirleyen değil belirlenen durumundadır. Erkek politik, ekonomik, kültürel gücü elinde bulundurmaktadır. İkinci önemli unsur üretim ilişkileridir. Toplumda çalışan nüfusun ve önemli statüleri elinde bulunduranların erkek olması, eşit olmayan biçimde kadınların çok üstünde oranlara sahip olmaları üretim ilişkilerinin erkek yönünden olumlu, kadın yönünden ise olumsuz seyrine neden olmaktadır. Bunun da temel nedeni kapitalizmin eşit olmayan ve erkek egemen paylaşım biçimidir. Son olarak psikanalitiğin kavramlarından olan kateksis (duygusal bağlılık) olarak ifade edilen ilişki biçimi ise, cinsel arzunun açıklanıp açıklanamama biçimidir. Toplumda erkek ve kadın ilişkilerinde, cinsel arzuyu açıkça belli etme kadınlar açısından olumsuz olarak karşılanırken, erkekler için olağan kabul edilmiştir (Connell, 2001).

Kimmel (2008) toplumsal cinsiyetin sadece biyolojik erkeklik ya da biyolojik kadınlıkla sınırlanamayacak kadar karmaşık ve çok yönlü yapısının olduğunu vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyeti konuşmak demek aynı zamanda güç ilişkilerini, hiyerarşiyi eşitsizliği, sosyalizasyon sürecini de konuşmak demektir.

Aynı şekilde Lindsey (2011) de cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) ayrımını kullanmaktadır. Cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve anatomik yapı, kromozom yapısı ve hormonal yapı gibi fiziksel yapılarıdaki farklılıklara dikkat çekerken, toplumsal cinsiyet (gender) ise sosyal bağlam aracılığıyla kadın ve erkek arasındaki sosyal, kültürel ve psikolojik ilişkilere vurgu yapmaktadır.

Kültürel ve toplumsal olarak inşa edilmesi nedeniyle toplumsal cinsiyet, kültürlere ve toplumlara göre farklılık gösterebilmektedir. Toplumsal cinsiyet bu yönüyle, yalnızca cinsiyet farklılığını belirtmekle kalmamakta, cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de içermektedir (Asan, 2010: 36).

Sosyalizasyon süreciyle birey, kadınlık ve erkekliğin ne olduğu, ne anlama geldiği, nasıl davranması gerektiği gibi sorulara cevap bulmaktadır. Birey doğduğu andan itibaren çevresinin farkına varmakla birlikte ondan etkilenmektedir. İlk başta ailesi daha sonra ise sosyal çevre toplumsal cinsiyetin oluşumunda önemli rol oynamaktadır (Wharton, 2005: 31).

Sosyalizasyon süreciyle birey, biyolojik cinsiyetinin kültürel olarak hangi karşılığa denk geldiğini, ne yapıp, ne yapmaması gerektiğini öğrenmektedir. Sosyalleşme sürecini sağlayan kurumlar ise aile, oyunlar, okul, televizyon, arkadaş çevresi, sosyal sınıf gibi unsurlardan oluşmaktadır (Lindsay, 2011).

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin toplumda taşıdıkları anlama atıfta bulunarak, toplumun bizi nasıl algıladığı, bizden ne tür davranışlar beklediği, nasıl davranmamızı istediği noktasında bize telkinlerde bulunmaktadır. Toplumsallaşma süresince edindiğimiz toplumsal cinsiyete ilişkin algılar, sürekli olarak yeniden öğrenilmekte ve üretilmektedir. Toplumsal cinsiyete dair algıların topluma, kültüre ve zamana göre farklılıklar içerdiği görülmektedir (Zeybekoğlu, 2009).

Davranışlar, toplumdaki erkek ve kadın algısına göre normal ya da anormal olarak tanımlanmaktadır. Kadının davranışı belli erkeğin davranışı bellidir. Günlük hayat pratiğinde temellenen yargılar doğrultusunda rollere de anlamlar yüklenir ve yapılmaları beklenir. Bu beklentiler sosyolojik, psikolojik, coğrafi, tarihi, siyasi koşullara göre farklılık gösterebilmektedir (Marchbank ve Letheby, 2007).

Tüm toplumlarda kadın ve erkeğin arasına sınır çeken, davranışlarını belirleyen, rollerini tanımlayan; kişileri şekillendiren, yönlendiren, denetleyen sosyo-kültürel değerler bulunmaktadır. Bu değerler kadın ve erkeğin nasıl olması, nasıl davranması gerektiğini ve hangi sorumlulukları olduğunu belirten rollerdir. Bu roller toplumsal cinsiyeti belirlemektedir (Saraç, 2013).

Erkekten beklenen rol; sert, dayanıklı, korumacı, hırslı başarılı olmak iken, kadından beklenen rol duygusallık, hassaslık, incelik, müşfik olmaktır. Bu beklentiler toplumdan topluma, zamandan zamana değişiklik gösterebilmektedir.

1.1. Erkeklik Kavramı

Sosyal bilimlerde, erkeklikle ilgili çalışmalar 1970'lerden itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinin başında ikinci dalga feminizmin yükselişe geçmesi ve toplumsal cinsiyet çalışmaları gelmektedir. Daha sonraları ise bu konudaki çalışmaların sayısı hızla artmıştır (Maral, 2004: s. 128).

Erkeklik, erkeklerin biyolojik farklılıklarını gerekçe kabul ederek toplumsal yaşamda kendilerine biçilen rollerin, ne düşünüp nasıl ifade etmeleri gerektiğini anlatan unsurların geneli olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında erkeğin biyolojik tanımının dışında genel geçer ve mutlak tanımı yoktur. Erkek, önemli oranda kültürel bir kurgu biçiminde zaman içinde var olmuştur. Toplumda, erkekliğin nasıl

olması gerektiğini belirten iddialar zamana göre farklılık gösterebilmektedir. Eski ve yeninin egemen olma adına verdiği iktidar mücadelesi erkeği tanımlamaktadır (Uçan, 2012: s. 262).

Erkeklik en temel anlamıyla biyolojik cinsiyete dayalı olarak toplumsal alandaki düşünüş, duyuş ve davranışları; beklenen rolleri, olaylar karşısındaki tutum alışları içeren pratikler bileşimidir (Atay, 2004: s. 14).

Erkeklik tanımlarında Parsonsçu yapısalçı fonksiyonalizmine karşı post-yapısalçı ve postmodern teoriler etkili olmaya başlamıştır. Erkeklikle ilgili araştırma ve tanımlamalarda bulunan eleştirel kuram, erkekliğin değişemeyeceği, sadece genetik kombinasyona bağlı olduğu ve biyolojik olarak belirlendiği fikrine karşı çıkmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre genetik kodlar, biyolojik yapı önemlidir fakat sosyal boyut ve toplumsal cinsiyet yönü de dikkate alınmalı ve erkeklik ona göre tanımlanmalıdır. Oğlan ya da kız doğulur, kadın ya da erkek olunur ifadeleriyle erkeklik ve kadınlığın oluşumunda toplumsal sürece dikkat çekilmiştir (Whitehead ve Frank, 2001: s. 10; Agacinski, 1998).

Erkekliğin testosteron hormonu seviyesine, kromozom dizilimine, üreme organlarına endeksli bedensel-biyolojik bir kıstas olmadığını, toplumsal ve kültürel çerçeveler içinde muhtelif mücadelelerle şekillenen, bireyin yön verdiği ancak toplumsal etkileşimle anlam kazanan ve sürekli yeniden yorumlanan, tartışılan bir ürün, bir dışavurum ya da icra olduğunda birçok araştırmacı aynı kanaati taşımaktadır (Özbay, 2013).

Erkekliğin sosyal bir oluş şeklinde tanımlanmasının temel nedeni; erkeğe özgü olarak tanımlanan niteliklerin, uygulamaların toplumsal olarak üretilmiş, suni ve değiştirilebilir olduğunu belirtmek içindir. Dolayısıyla erkeklik, evrensel değildir. Kültürden kültüre, bölgeden bölgeye farklılık arzeden fakat cinsiyet üstünlüğü bakımından evrensel düzeyde görülen bir olgudur (Sayer, 2011: s. 19).

Erkekliğin modernizm ile de sıkı, yoğun bir ilişkisi bulunmaktadır. Modernizmin öngördüğü toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkeğin hem kendilerini hem de çevrelerini anlama ve algılamada kullanacakları şablonları ve kimlikleri atamaktadır. Modern toplumlar açısından özel alan bireylerin başarılarını sergiledikleri ve kendilerini tanımladıkları bir düzlemdir. İşsizliğin erkekler açısından bir egemenlik sarsıntısı, kriz nedeni olmasının temel sebebi budur. Modern erkek, kimliğinin belirsiz sınırlarını özel alanda kadına bakarak çizmektedir. Rasyonel tarafı ağır basan erkek, piyasada var

olurken egosantrik, hazcı, başkalarının çıkarlarını düşünmekten imtina eden bir duruma gelmektedir. Bu bakış açıları netice olarak özel alan kamusal alan ayrımı yaparak, erkeğin kamusal alanı sorgulamadan özel alana ise hükmederek hakim olmasını sağlamaktadır (Uçan, 2012: s. 266).

Günümüzde ataerkil, sert köşeli, doğruları uğruna savaşılan erkeklik ile piyasaya uyum sağlayan, esnek, uzlaşmacı, bakımlı postmodern “überseksüel” ve “metroseksüel” erkeklikler arasında egemenlik mücadelesi bulunmaktadır. Metroseksüel kavramı, çalışma durumlarının değişimi ile ortaya çıkan, tüketim toplumuna uyumlu, kadın iktidarına ayak uyduran esnek erkekliktir (Uçan, 2012: s. 268)

Erkeklik terimi ile neyin kastedildiği oldukça belirsizdir. Hegemonik erkek kavramından başlayarak hiyerarşik ve birbiriyle çıkar ilişkisi olan erkeklikler de; birbiriyle anlaşamayan, alan mücadelesi veren, çelişik, çoğul erkeklik tanımlamaları da erkeklik kavramını tam olarak karşılamaktan uzaktır. Erkeklikle kastedilen davranış mı, oluşturulmuş kimlik mi, imge olarak erkeklik mi, söylem olarak erkeklik mi ya da tamamen pratiğe dayalı bir erkeklik mi, bunların hiç biri belli değildir. Bu anlamda erkeklik belirsiz bir kavramdır. Açıklayıcı olmaktan çok betimseldir. Sonuç olarak, erkekliğin aşırı basitleştirilmiş bir terim haline gelme riski oldukça yüksektir (Sancar, 2011: s. 20).

Tüm zamanları kapsayan genel geçer, değişmez erkeklik tipini tanımlamak mümkün değildir. Erkeklik değerleri zaman içinde değişip dönüşebilmektedir. Erkeklerin kadınlarla olan ilişkileri, erkeklik ideolojisi ve tutumu, ev içi iş bölümü, aile hukuku, babanın çocuklarıyla kurduğu duygusal ilişki gibi olgular zaman içinde değişmiştir. Günümüzde babanın çocuklarıyla duygusal ilişki kurması, kadın ve erkeğin çalışma hayatın eşit haklara sahip olması gerektiği kabul edilmekte, aksinin iddia edilmesi düşünülememektedir. Oysa sadece bir jenerasyon önce bile böyle bir durumu kabul etmek mümkün değildir (Connell 2008: s. 134). Günümüzde erkekliğin bu şekilde dönüşmesine rağmen erkeklikle ilgili problemler tam olarak çözülememiştir. Erkeklik, hegemonik gücünü hala devam ettirmektedir (Connell, 2005).

Erkeklik çalışmaları 3 ana ekseninde ilerlemiştir. Bunlar: Biyolojik Yaklaşım, Psikanalitik Yaklaşım ve Disiplinler Arası Yaklaşım olarak aşağıda sırasıyla ele alınmıştır.

1.1.1. Biyolojik Yaklaşım

Biyoloji, erkekliğin belirlenmesinde en önemli iç faktördür. Bireyin kadın ya da erkek oluşunun tayininde biyoloji şüphesiz başta gelmektedir. Tartışma konusu olan durum ise biyolojik yapının toplumsal erkekliğe ne ölçüde etkide bulunduğu (Brannon, 2010: s. 144).

En geniş anlamda erkek egemenliği ya da patriarkal iktidara dayalı düşünceye göre cinsiyet farklılıkları biyolojik doğanın gerçekleridir; bunun toplumsal sonuçlarının da, bu nedenle kabul edilmesi gerekmektedir (Sancar, 2011: s. 176).

Biyolojik yaklaşımı benimseyen çeşitli araştırmacılar, cinsiyeti tamamen biyolojik özellikler üzerinden değerlendirerek toplumsal cinsiyet, erkeklik çalışmalarını beden üzerinden açıklama yoluna gitmektedirler. Darwinistler, biyolojik determinizme yaslanarak erkekliği biyolojik, bedensel, genetik etkenlere bağlı olarak değişmez bir özellik olarak ele almaktadırlar (Whitehead ve Frank, 2001: s. 10).

Sosyal fenomeni biyolojiye dayandıran açıklamalar çoğunlukla biyolojik determinizm ya da biyolojizm olarak adlandırılmaktadır. 1970'lerde bazı sosyobiyologların biyoloji ve sosyoloji doğrudan doğruya birbiriyle ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Bu yaklaşım, belirli bir süre ilgi görmesine rağmen pek çok sosyolog sosyobiyolojiye kuşkuyla yaklaşmıştır. Biyoloji merkezli açıklamaların sorunlu olduğunu ve pek çok nedenle sorgulanabileceğini belirtmişlerdir (Entwistle, 2012: s. 220).

Erkekliğin büyük ölçüde biyoloji, anatomi ve kısmen de psikolojinin araştırma konusu olmakla birlikte, erkekliğin toplumsal bağlamda şekillenen bir şey olduğunun kabulü sonraki feminist kuramcılar ve sosyal bilimlerdeki gelişmeler neticesinde oluşmuştur (Sancar, 2011).

Biyolojizmle ilgili sorunlara rağmen bedenin biyolojik gerçekliği ile erkek ve kadınların birbirinden oldukça farklı üreme kabiliyetleri gündelik yaşamda, felsefe ve sosyal bilimlerin erkek ve kadınların sosyal farklılıklarını açıklamalarında sıklıkla hatırlanmaktadır. Biyoloji erkek ve kadın hakkındaki düşüncenin üzerine bina edildiği yapıyı oluşturmaktadır. 'Şeylerin ne olduğu' şeklinde biyolojiyi, erkek ve kadın arasındaki mevcut sosyal ayrımı meşrulaştırmanın da güçlü bir yoludur. Kromozomlar, hormonlar ve cinsel organdaki farklılıklar erkek ve kadını meydana getiren gerçekler olarak sunulmaktadır (Entwistle, 2012: s. 221).

1.1.2. Psikanalitik Yaklaşım

Erkeklik çalışmalarında ilk bilimsel temel S. Freud tarafından atılmıştır. Klinik çalışmalar ve deneylerle erkekliği tanımlamaya çalışmış ve kendinden sonra gelecek olan araştırmacıları, tıp doktorlarını, psikanalizcileri, sosyal bilimcileri etkilemiştir (Connell, 2005: s. 6).

Freud, kişilik gelişimi ve kadın erkek fonksiyonları arasındaki fonksiyonel farklılıkları vurgulayan teorisini 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya atmıştır. İnsanın cinsel kimliği doğumu ile başlar ve yetişkinlik dönemiyle devam ederek kimliğini ve kişiliğini oluşturduğunu iddia eden Freud'a göre, biyolojik yapı cinsiyeti belirlemede temel öneme sahiptir (Brannon, 2010: s. 108).

Freud, ilk çalışmalarında mental hayat ve normal arasındaki devamlılık fikri, baskı altında tutma, rüyalar, şakalar, dil sürçmeleri ve bazı semptomların gözlemlenmesi ile cinselliğin ve toplumsal cinsiyetin tek başına doğal olarak belirlenmediği çok karmaşık ve uzun süreçler aracılığıyla inşa edildiğini öne sürmüştür (Connell, 2005: s. 8).

Freud'un erkekliğe ve toplumsal cinsiyete ilişkin kuramı libido kavramsallaştırmasına dayanmaktadır. Libido, biyolojik ve toplumsal cinsiyeti organize eden, biyolojik temelli olan cinsel enerjidir. Freud, libidoyu erkek cinsel organını temele alarak açıklamaktadır (Dökmen, 2004: s. 35)

Freud, dişi ve erkek karakterlerin çocukluk döneminde görüldüğünü, kadın ve erkek arasındaki kesin ayrılığın ise ergenlik çağında ortaya çıktığını, daha sonraki gelişmesini her şeyden daha keskin bir biçimde etkileyen faktörün bu ayrılık olduğunu belirtmiştir (Freud, Tarihsiz, s. 121).

Chodorow, kadınlık ve erkekliği kazanma sürecini anneden ayrılma-bireyleşme-bağımsız olma bağlamında inceleyerek yeniden ele almıştır. Farklılaşma çocuğun ilk bakıcısı olan anneyle ilişkilerinde olmaktadır. Çocukta farklılaşma, annesinin kendisinden farklı olduğunu, kendisi olmadığını algılaması, çocuğun dünyanın diğer bölümünden ayrı olarak kendisinin farkına varması anlamına da gelmektedir. Erkek çocuğunun annesinden farklı olduğunu kavraması kız çocuklarına göre daha şiddetli ve travmatiktir. Yaşanılan bu şok etkisi kadınlık ve erkeklik arasındaki kesin çizginin oluşmasını ve pekişmesini sağlamaktadır. Bir anlamda cinsiyet oluşumu farklılığın farkına varmaktır (Dökmen, 2004: s. 39).

Esasında her iki cinsten çocukların da benliği ötekenden ayırmayı aynı derecede öğrenmeleri ve esas olarak aynı özerklik ihtiyacı duymaları gerekir. Fakat erkek

çocukların cinsel kimliklerini dışı olarak deneyimlenen ve tanımlanan şeye karşıtlıklarına dayandırdıkları oranda, toplumsal cinsiyet kimliklerinin gelişiminin ayrılma sürecine vurgu yapması mümkündür. Daha önce bahsedilen travmanın şiddetini belirleyen de aslında yine toplumsal süreçlerdir (Keller, 2007: s. 115).

Cinsiyeti, cinsellik üzerinden değerlendiren Freud'un amacı, psikolojik yapının insanın biyolojik cinselliği (ve cinsiyeti), üzerindeki etkisini göstermektir. Biyoloji ve psikanalizin kesiştiği noktaların haricinde ayrıştığı, zıtlaştığı noktalarda da psikanalizi ön plana almıştır (Freud, 1999: s. 20).

Freud ve Adler'in takipçisi olan O. Schwarz (1971), erkeğin kadın mizacından tamamen ayrıldığını kabul etmiştir. Her cinsin değişik yaşayışının olduğunu vurgulayan Schwarz, bu yaşama ayrılığını Freud gibi cinsellik üzerinden okumuştur.

Schwarz erkeği tanımlarken onu atılgan, dinamik, tasarlayıcı olarak görmüştür. Erkek hayatı akla dayanır, tecrübe ile meydana gelir. Erkeklik emir vermektir, başkaları ile ilişki kurmaktır. İnsanlığın oluşu erkeğin hayat şekline uygun yol almıştır (Schwarz, 1971: s. 219).

1.1.3. Disiplinlerarası Yaklaşım

Erkeklik çalışmalarında yeni sayılabilecek yaklaşımdır. Salt biyolojik ve psikolojik yaklaşımların yerine birkaç sosyal bilim disiplininden yararlanılmasını savunmaktadır. Tarih alanı bunlardan biridir. Tarihin sadece güçlü ve ünlü erkekler üzerinden yazılmasını eleştiren feministler, 1970'lerden itibaren kadın tarihini yazmaya başlamışlardır. Bu şekilde erkek tarihini kadın tarihi üzerinden incelemeye tabi tutmuşlardır (Connell, 2005).

İkinci olarak antropolojik yaklaşım ele alınmıştır. Amerika ve Avrupa kolonilerinde yaşayan topluluklar incelenmiştir. Bu topluluklarda toplumsal cinsiyet çalışmaları için zengin kaynaklar bulunmuştur. İncelemeler sonucunda 1930'da Yeni Gine'deki Trobriand Adalarında araştırma yapan Margaret Mead tarafından "Sex and Temperament in Three Primitive Societies" başlıklı çalışma yayınlanmıştır. Bu çalışmada Mead, Arapesh, Mundugumor ve Tschambuli olmak üzere üç kabileyi incelemiş ve cinsiyet farklılığının yorumlanmasındaki kültürel değişkenliğin düzeyine tanık olmuştur. 1970'lerden itibaren ise ikinci dalga feminizm toplumsal cinsiyet antropolojisindeki çalışmaları arttırmıştır (Entwisle, 2012: s. 218).

Üçüncü olarak sosyoloji toplumsal cinsiyetle ilgilenmiş, toplumsal cinsiyet modern sosyolojinin önemli alanlarından biri haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyetin dinamik karakteri, çelişkileri, önemli miktarda farklı erkekliklerin bulunması, her gün erkekliğin

yeniden inşası, kurumsal yapısı gibi nitelikler sosyolojik alanda incelenmektedir (Connell, 2005).

Beden, erkek ve kadının toplumdaki yerini açıklayan sosyolojik geleneğin merkezinde yer almakta, erkek ve kadınların sosyal hayattaki rol ve özelliklerini açıklamak üzere kimi zaman üstü örtük bir biçimde kimi zaman da doğrudan felsefeci ve sosyologlar tarafından işaret edilmektedir (Entwisle, 2012: s. 223).

1.2. Erkeklik ve İktidar

Erkeklik, kadınlık kimliğinden farklı olarak iktidar pratiği olarak kurumsallaşmıştır. Bir iktidar pratiği olan erkeklik, tarihin derinliklerinden gelen uzun soluklu bir olgudur (Atay, 2004: s. 14).

Erkek olmak, sertlik, dayanıklılık, cesur olmak, bağımsızlık, duygudan arınmışlık, yeri geldiğinde şiddet kullanabilmektir. İçine doğduğu toplumun cinsiyetçi tutumu bunları gerektirmektedir. Erkek çocuklarına verilen isimlerden alınan oyuncaklara, sokak oyunlarından spora kadar bir çok örnek, erkeklerin hayatlarının ilk dönemlerinden itibaren güç, iktidar ve şiddet ile aşılanmış olduklarını göstermektedir (Öztürk, 2013: s. 230)

Erkekliğin iktidar kurumunu kendi pratiği içerisine alması bazı araştırmacılara göre tarım toplumuna geçişle birlikte oluşmaya başlamıştır. Erkeğin toprağı işlemesi, beraberinde sahip olmayı yani mülkiyeti; mülkiyeti elde tutma zorunluluğu savaş ve çatışma halini; savaş ve çatışma ise fiziksel gücü gerektirdiğinden erkek iktidarının pekişmesi lehine bir dönüşüm gerçekleşmiştir (Atay, 2004: s. 16).

Modern toplumlara gelindiğinde, endüstriyel kapitalizmin başat hale gelmiş çağında ortaya çıkan dönüşümler belli erkeklik tarzlarının da gelişimine yol açmıştır. Endüstriyel kapitalizmin gelişiminin başından itibaren, küresel çapta bir sömürgeci-emperyalist sistem olarak ortaya çıkan bu sistemin, dünyanın geri kalanına hükmetmesi makul ve meşru olan “beyaz-Batılı-uygar” sıfatlarına sahip bir üstün insanın, daha doğrusu bir erkeğin ortaya çıkışı ile birlikte mümkün olduğunu görüyoruz. Bu gelişim, “ırkbilimin” dünyanın geri kalanını “ilkel”, “vahşi”, “barbar” topluluk kültürlerinin ve az gelişmiş olduğunu keşfetmesi ile ilerlemiş ve Batının, teknoloji ve bilimde üstünlüğünü kanıtlayan “aydınlanmış” beyaz erkeklerinin dünyayı yönetme hakkına dönüşmüştür. Modern zamanların egemen erkeklik tanımlarının kökeninde, kapitalizmin bu küresel macerasının aktörleri olan Batılı erkeklerin, yaşadıkları süreci anlamlandırırken, sömürgeleştirilen coğrafyalarda yaşayan toplulukların erkekleri ile kendi aralarındaki

farkları tanımlama tarzları olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamlandırmada kendilerini dünyayı yönetme hakkına sahip üstün erkekler konumuna koydukları ve farklı erkeklikler arasındaki hiyerarşiyi ürettikleri görülmektedir. (Sancar, 2011: s. 47).

Erkekliğin, farklı toplumsal cinsiyet türlerinde olduğu gibi, bir iktidar ilişkisi durumunda belirlenip, diğer bağlamlara da eklenilerek hareket edebilmesi ancak sahip olunan bir meta olarak düşünülebilmesine bağlıdır. Diğer bir söylemle erkeklik ne zaman ve hangi durumlarda kaybedileceği belli olmayan, değişken ve gündemde olan bir iktidar inşa sürecidir (Sancar, 2011: s. 19).

Erkeklik, çok zor ve sert şartlarda kazandığı iktidarı devam ettirmek için yine zor ve sert şartlara katlanmak zorundadır. Bir anlamda iktidar hem erkeklikle özdeşleşmekte hem de erkekliği ezmektedir (Atay, 2004: s. 24).

Erkeklik zaferinin modernize edilmiş hali kamusal alan ve piyasadır. Piyasa, erkekliğin denendiği ve kanıtlandığı yerdir. Kadınlar ve erkekler arasındaki; erkekler ve diğer erkekler arasındaki gerilimlere anlam yüklenen piyasa, cinsiyetlendirilmiş bir mücadele alanıdır. Bu gerilimler, rekabetin toplumsal cinsiyetin zeminini ve iktidarla kurduğu ilişki hakkına önemli ipuçları vermektedir. Erkeklik ve iktidarın birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğu, psikolojide, sosyolojide ve hatta kişisel gelişim ve yardım literatüründe standart hale gelmiştir. Erkekliğin hegemonik tanımı, iktidarda olan erkeğe (man in power), iktidar sahibi olan bir erkeğe (man with power) ve iktidarın erkeğine (man of power) ilişkindir. Erkekliği güçü başarı, iktidar sahibi ve güvenilir olmakla birlikte okuruz. Yaşamış oldupumuz dünyadaki bu erkeklik yaklaşımı erkeğin bazı erkeklere ve tüm kadınlara hükmetmesini kolaylaştırmakta ve meşrulaştırmaktadır (Kimmell, 2013: s. 95).

Bu demektir ki, iktidar sadece erkeklerin kişisel deneyimlerine değil, bunun yanında diğer erkeklerle ilişkilerinin de sonucudur. Dolayısıyla erkeklerin iktidarsızlık duygusu gerçektir. Kadınların hayatlarından farklı olarak erkeklerin yaşamları, iktidar ilişkisi üzerine geçer. Kimin ya da hangi grubun iktidar olacağı, iktidara ulaşma yolları, iktidara erişimin farklı çerçeveleri erkekliğin hayatında ana gündem maddelerini oluşturur (Kimmell, 2013: s. 95).

Erkek bedeni, modern iktidarın dolayım alanını göstermektedir. Öyle ki disipline edici iktidar mekanizmaları, bir yandan erkek bedenini araçsallaştırıp itatkarlaştırırken; diğer taraftan erkek bedenine diğer bedenlere aynı işlemleri yapma imkanı vermektedir.

Çünkü iktidarın sürekli olması ancak iktidardan pay vermeye bağlıdır (Cengiz vd, 2004: s. 56).

Erkekler ve kadınlar, devlet ve vatandaşlar, teknolojiye hakim olanlar ve olmayanlar gibi farklı iktidar konumlarındaki insanlar arasında sürekli bir mücadele ve karşılıklı değişim ilişkisi vardır. Tüm hakim konumda olanlar gibi, hegemonik erkekliğin iktidarı da sürekli kendisini yenilemek ve tabi konumdakilerden gelecek tehditlerden korunmak zorundadır. Tabi konumda olanlar bir yandan hakim iktidarı aşındırmaya, bu iktidara doğrudan ya da dolaylı yollarla karşı çıkmaya çalışırken, bir yandan da kendi iktidar alanlarını yaratmaktadırlar (Maral, 2004: s. 138).

Yaratılan iktidar alanının sahibi erkeğin, dönemin, mekanın, piyasasının, kültürün egemen erkek değerlerine sahip olan erkek olduğu belirtilmektedir. Beslenen, idealize edilen erkeklik değerlerinin diğer erkeklikler üzerine egemen durumda olduğu vurgulanmaktadır (Connell, 2005).

1.3. İdeal Erkeklik

Erkek çocuklarının büyük bölümü, kendilerini tanımlayabilecekleri erkek örneğinden yoksun büyürken, kendi cinsiyetlerine ait kişiler tarafından aşağılanmamak için, belli bir yaştan itibaren kadınlara mesafe koymak ve yeni biçilen rolleri üstlenmek zorunda kalırlar. Toplum tarafından çizilen ideal erkek formuna karşı gelen çocuklar ise çeşitli şekillerde aşağılanarak dışlanırlar. “Erkek gibi erkek”, “erkekler ağlamaz”, “erkek gibi davran” şeklinde telkinlerle, samimiyet, yaratıcılık, duyguları ifade etmek gibi hususlarda kendisi frenleyerek ideal erkekliğe yaklaşmaya çalışır (Onur ve Koyuncu, 2004: s. 42).

İdeal erkek sınıflara göre de farklılık göstermektedir. Altsınıftan gelen, daha az eğitilmiş, maddi açıdan dar gelirli kesimlerde erkeklik doğrudan şiddeti, kaba kuvveti, delikanlılığı, harbiliği ön plana alırken; üst sınıf kendilerini bambaşka bir anlatıyla erkeklik söylemine dahil etmektedirler. Bu söylemin temel uğrakları; iş, güç, başarı, kariyer, para, araba vs.dir. Burada erkeklik söylemi, dolaysız kaba kuvvetle değil, dolaylı sembolik şiddetle ve kapitalizmin mantığıyla eklenmektedir. Hayatın kendisi araçlar üzerinden anlaşılmaktadır. İyi para getiren saygın bir iş her şeydir. Onlar için erkek olmanın yegane koşulu ekonomik anlamda güçlü olmaktır (Cengiz vd, 2004: s. 56).

Tüm toplumların ulaşılmasını istedikleri ideal, egemen kimlik parçacıkları mevcuttur. Bu kimlik parçacıkları (güçlü, egemen, korumacı) çoğu kez sorgulanmadan kabul edilmektedir. Bu parçacıkların bu denli sorgulanmaksızın kabul edilmesinin temel

nedeni, toplumun beklentileri ve hoş karşılamasıdır. Bu durum tek bir sisteme özgü olmamakla birlikte dünyanın birçok yerinde görülmektedir (Demren, 2001).

Erkeklik davranışı toplumun onayladığı davranışlardır. Yaşam rotalarının bu davranışlar belirlemektedir. Erkek kahramandır, aygırdır, tedarikçidir, savaşçısıdır, imparatorluk kurandır, korkusuzdur. Gerçeklikler çoğu zaman bu cinsel kimlik beklentileri kanalıyla gerçekleşmektedir (Goldberg, 1994: s. 17).

Erkek, her zaman denetimli olacağına güvenilebilecek, özerk, bağımsız, güçlü, başarılı erkek temelde tercih edilen erkek imajıdır. Kabul edilebilir erkekçe tarzında davranabilmesi için duygularını ve insanca ihtiyaçlarını bastıracak ve yadsıyacak şekilde toplumsallaştırılmıştır (Goldberg, 1994: s. 66).

1.4. Hegemonik Erkeklik

Hegemonik erkeklik kavramı, erkeklik konusunun en güncel yaklaşımlarından birini oluşturmaktadır. Tarihin farklı dönemlerinde erkeklik farklı şekiller almıştır. Erkekliğin bulunduğu dönemin standartlarını oluşturan özellikler hegemonik erkekliği oluşturmuştur (Connell, 2001).

Hegemonik erkeklik kavramı tarihin herhangi bir döneminde ve kültüründe erkeklik kavramının sınırlarını çizen olgunun iktidar ilişkileri olduğuna vurgu yapmaktadır. Erkekliğin söylemini oluşturan besleyen ve yönlendiren, erkeklerin kadınlarla ve diğer erkeklerle olan ilişkisidir. Belirli bir zamanda var olan egemen erkeklik söylemi, içinde rekabet halinde olan bir çok durum barındırmaktadır. Toplumun farklılaşan koşullarına göre devamlı rekabet halinde olan bu durumların bazıları gücünü kaybederken bazıları egemen olmaktadır. Bu da erkekliğin durağanlaşmasını önlemekte, dinamik nitelikte tutmaktadır (Uçan, 2012: s. 264).

Cinsiyet farklılıklarına dayalı toplumsal iktidar ilişkilerinin anlama çabası, sadece kadınların erkekler tarafından ezilmesi ve ikincilleştirilmesine yol açan patriarki kavramı ile değil, erkeklerin bu iktidar ilişkilerini nasıl sürdürüp yeniden üretebildiğine ilişkin soruların sorulmaya başlamasıyla ve toplumsal cinsiyet kavramının kuramsal alanda yol gösterici hale gelmesiyle daha da gelişip güçlenmiştir. Erkeklerin iktidar mekanizması ile olan ilişkilerindeki mesafeyi tanımlamak ve muktadir erkeklik biçimleri ile iktidar ilişkileri arasında korelasyon tanımlayan bir tanımlama getirme gereksinimi hegemonik erkeklik kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Sancar, 2011: s. 31).

Hegemonya, ilk kez Grekler döneminde kullanılan ve bir devlet ya da yöneticinin bir başkasını hakimiyet altına alması anlamına gelmekteydi. Gramsci bu kavramı, daha

sonra, bir sosyal sınıfın başka sosyal sınıf üzerindeki hakimiyetini, onun kendi dünya görüşünü, ideolojisini kısmen zorla ancak büyük ölçüde ikna yoluyla veya en azından kabullendirerek empoze etme yeteneğini anlatacak biçimde genişletmiştir (Slattery, 2011).

R. W. Connell ise hegemonya kavramını erkeklik ile ilişkilendirerek, toplumsal cinsiyet çözümlemesi yapmaktadır. Hegemonik erkeklik, kadının ikinci sınıf olmasını ve erkekliğin dominant pozisyonunu, ataerkilliğin meşruiyet problemine verilen cevabın kabul edilmesinin, somutlaşmış toplumsal cinsiyet pratikleridir (Connell, 2001: s. 38).

Hegemonik erkeklik kavramı 1980'lerden itibaren yapılan çalışmalarla popülerlik kazanmış ve birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Toplumun çeşitli alanlarındaki erkek egemen güce vurgu yapılmaktadır. Erkekliğin elit sınıfının iktidar ve güç mevkilerini nasıl olup da elinde tuttuğunu ve bunu meşrulaştırarak tahakkümünü tekrardan nasıl var edebildiğini anlamaya çalışmaktadır. İktidarı elinde tutan erkek grubu sayıca çok azdır, ama bu durum geniş kesimin onayı ve suç ortaklığı ile beslenen hegemonik bir oluşumdur (Sancar, 2011: s. 32; Pringle, 2005: s. 256).

Hegemonik erkeklik diğer erkekliklerden özellikle alt sınıf erkekliklerden ayrıdır. Sadece küçük bir azınlığın elinde, dar bir alanda olmasına rağmen en normal olandır. Erkeklerin onuru, hegemonik erkeklikle olan ilişkilerine bağlıdır. Aynı zamanda kadınların ve diğer erkekliklerin ikinci sınıf olmasını ideolojik olarak da meşrulaştırmaktadır (Connell ve Messerschmidt, 2005: s. 832).

Genel olarak üç düzey hegemonik erkeklik araştırmalarında belirleyici olmaktadır. İlki yerel düzeydir. Yüz yüze iletişim etkili olduğu, aile, yakın çevre, kabile özelliklerinin belirleyici olduğu düzeydir. İkincisi bölgesel düzeydir. Politik, kültürel, demografik özelliklerin incelendiği düzeydir. Üçüncüsü ise küresel düzeydeki araştırmalardır. Bu düzeyde ise küresel politikalar, medya, uluslararası ticaret gibi alanlar hegemonik erkeklik açısından araştırılmaktadır (Connell ve Messerschmidt, 2005: s. 849).

Toplumsal kurumlar, pratikler, kültür hegemonik erkekliği kurmakta, yaşatmakta ve yaygınlaştırmaktadır. Film yıldızları, asker sembolleri, fantastik figürler hegemonik erkekliği destekleyici şekilde kullanılmaktadır (Connell, 2007: s. 39).

R. R. Donald (2001), Hollywood filmlerindeki hegemonik erkeklik imgelerine dikkat çekmektedir. Her yaş aralığına uygun erkek tiplmesi bulunmaktadır. Çocuklar için çizgi filmler, gençler ve yetişkinler için seviyelerine uygun filmlerle örnek erkek profilleri çizilmektedir.

Erkeklik, erillik ile bağlantılı olarak ele alındığında, hegemonik erkekliğin dikey ve hiyerarşik güç ilişkileri üzerine kurulduğu da açıkça görülmektedir. Erkekler ve kadınların birbirleriyle ilişkilerine dair klişeleşmiş ama oldukça da yaygın ve etkili bazı kalıp yargılar vardır. Çoğunlukla erkekler arasındaki ilişkilerin, kadınlara kıyasla daha sağlam, kalıcı ve samimi olduğuna inanılır ve bu yargılar delikanlılık, harbilik, dobralık, racon vb. sıfatlarla da pekiştirilmektedir. Delikanlılık anlatısını kuran tüm bu unsurlar, erkekler arasındaki hiyerarşiyi pekiştirerek hegemonik erkekliği sağlamlaştırmaktadır. (Cengiz vd, 2004: s. 61)

Hegemonik erkeklik, belli amaçla kültürel olarak desteklenen, yüceltilen, mazur görülen davranışlar ve eylemlerin belli bir anda belli bir düzlemde yan yana durmaları olarak da tanımlanabilmektedir. Örneğin politikacılar veya film aktörleri temsiliyet kabiliyetleri sayesinde hegemonikleştirici dinamiklerde görece ön planda rol alabilmektedirler. Kültürel ideallerle kurumsal iktidarların kesişmesi veya sınırların müphemleşmesi de sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Şartlar değiştiğinde erkekliğin bir krizde olduğu söylemi ile beraber yeni bir erkeklik, yine yüceltilen imgeler ve tarafgir kurumsal müdahalelerle hegemonikleştirilmektedir (Özbay ve Baliç, 2004: s. 94).

Hegemonik erkeklik farklı sınıfsal bağlamlarda ve farklı aile modelleri içinde farklı işleyebilir. Yönetici sınıfa mensup ailelerde yaşam, erkeğin özgüveninin yüksek tutulması ile meşguldür. İşçi sınıfı erkeğinin ise farklı şekillerde erkekliği icra etmektedir (Sancar, 2011: s. 33)

Hegemonik erkeklik esasında bir avuç azınlık erkek tarafından elde tutulmaktadır. Buradaki durumun sonuç açısından zararlı olmasının nedeni; bireyin hegemonik erkekliği bir ideal olarak görmesi ve bu ideale ulaşmak adına meşru veya gayrimeşru yolları denemesidir. Çünkü ideal olana ulaşmada her yolu mübah gören erkek, erkekliğini kanıtlamak isteyecek ve bunun gereklerini yerine getirecektir. Fakat çok yüksek ihtimalle bu amaca ulaşamayacaktır. Ulaşılması hedeflenen ideale ulaşamama, bir imkansızlık olarak bireyin önünde duracak ve onu bir türlü elde edemeyecektir. Bu durum kişinin psikolojisinde ağır etkiler bırakırken aynı zamanda etrafındaki kadın ve erkekler de bundan nasibini alacaktır. Bunun anlamı şudur ki, hegemonik erkekliğin ideali dahi toplumu etkileyebilmektedir. (Kepekçi, s. 2012: s. 77).

Tüm zamanları kapsayan kesin ve değişmez hegemonik erkeklikten bahsetmek de mümkün değildir. Zaman içerisinde, çeşitli tecrübeler ve pratiklerle yeni şekiller, anlayışlar öncekinin yerini almıştır. Günümüzün hegemonik erkekliği, eski bürokrasiyi

yerden yere vurmasına rağmen kendi hegemonyasını devam ettirmektedir. Üretilen modern erkeklik de problemleri çözememiş, kendi sorunlarını da beraberinde getirmiştir (Connell ve Messerschmidt, 2005: s. 853).

Bourdieu (1997), erkeklığı tanımlarken habitus kavramından hareketle, erkeklik alanı içinde oynanan oyunların alanın kendisini belirlediği, sınırlarını çizdiğini, kurallarını koyduğu ve homojen erkek birlikteliğinin oluşturulduğu anlayışlar bütünü olarak tanılamaktadır.

1.5. Dünyada ve Türkiye’de Erkeklik

Üzerinde genelleme yapabileceğimiz, tüm toplumlar ve zamanlar için aynı ve değişmez bir erkeklik yoktur. Erkeklik ve kadınlık içsel olarak ilişkisel kavramlardır; yani birbirlerine göre, birbirleriyle ilişki içinde anlam kazanırlar. Sosyal bilimler için bilgi nesnesi olarak erkeklik her zaman ilişki içindeki erkekliktir. Yani asıl incelenen, bilgi nesnesi olan, bağımsız bir erkeklik ya da kadınlık değil toplumsal cinsiyet ilişkileridir (Maral, 2004: s. 128).

Her toplum erkek ve dişiyi farklı biçimlerde birleştiren kültürel yapılar ve toplumsal örgütlenmeler icat etmektedir. Erkeklik anlamları kültüre, topluma, coğrafyaya vb. etkenlere bağlı olarak değişkenli göstermektedir (Agacinski, 1998: s. 19).

Erkeklığın doğal halleri olmayıp, kültürel pratikler olduğunu belirtmek gerekir. Erkeklığın ve kadınlığın görelî, yani kültürden kültüre değişebilecek mahiyette olduğu antropolojik öncüllerle desteklenmiştir. Erkeklikle alakalı yapılan çalışmalarda dünyanın tamamında geçerli ve tek bir erkeklik modeli olmamasına rağmen, kahir ekseriyette erkeklik iktidarla muteber sayılmaktadır (Altay, 2004: s. 21).

Günümüz sosyal bilimi erkeklığın aslında ne kadar toplumsal, kültürel, sembolik, güçle ve iktidarla doğrudan bağlantılı ve değişken olduğunu belgeleyerek erkekliklerin çeşitliliğinin ve mutlaklıktan uzaklığının anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Erkeklik çalışmalarında esas tetikleyici devrim etkisi, aynı cinsiyet siteminde birden fazla erkeklığın üretildiği, bunların birbirleriyle ve farklı güç odakları ve kurumlar ile farklı ilişkiler içine girdiği, değişik kültürel ürünlerde değişik biçimlerde temsil edildiği ve temel bazı ayırt edici sosyal kıstaslar –ırk, sınıf, etnik köken, fiziksel özellikler- dikkat göstermeden yorumlamalarının mümkün olmadığı anlaşıldığında ortaya çıkmıştır (Özbay ve Balıç, 2004: s. 93).

Erkeklik bir habitus olarak işlemektedir. Farkında olunmadan erkeklerin hareketlerine, bedenlerine kazınan davranışlar, hayatlarının tüm alanlarında

tekrarlanmaktadır. Erkek, doğmadan hareketleri tanımlanmaya başlar. Yavaş yavaş ve uzun bir süreç boyunca erkek olmanın gereklerini öğrenir ve yerine getirmeye başlar. Bu gereklilikler, laf atmadan direksiyon tutmaya, yürümekten kadeh tutmaya, konuşmaktan omuz atmaya uzanan bir aralıkta değişiklik göstermektedir. Ancak, habitus içinde geçmiş, gelecek ve şimdiyi barındıran gövdesel bir oluş olduğu için, bahsedilen hareketler sabit değildir. Erkek olmanın alametifarikası kimi zaman iyi kavga etmek olurken başka bir bağlamda iyi dans etmek olabilir. Kısaca erkeklik davranışları içinde yetiştiği toplumsal bağlama göre farklılık göstermektedir (Cengiz vd, 2004: s. 56).

Sömürgeciliğin söylemsel formatı olan Doğu-Batı ikilemi içinde şekillenen dünyayı yorumlama anlayışı cinsiyet rejiminin kurucu öğelerindedir. Bu süreçte şekillenen cinsiyetçi zihniyet örüntüleri, Batının üstün teknoloji ve biliminin kurucusu olan akıllı ve özgür birey kimliğine sahip beyaz erkeğin, Doğunun vahşi ve barbar erkeğini terbiye etmek ile görevlendirilir. Doğunun mazlum erkekleri ise Batının demokrasi ve insan haklarına saygı ilkelerinin Batının çifte standardı ile kurduğu bir tahakküm stratejisi olduğunu iddia ederek bu ilkeleri dahi ciddiye almayan bir erilliği kendilerine uygun bir meşruiyet zemini yaparlar. Doğulu erkek, Batılı erkeğin gözünde terbiye edilmemiş aşırı erkek olarak tanımlanarak barbar olarak kodlanır. Doğulu erkeğin gözünden Batılı erkek ise kadınların ahlaksızlığına göz yuman sahte erkekler ya da efemine erkekler olarak kodlanır (Sancar, 2011: s. 91).

Dünyada farklı erkeklik çeşitleri bulunmaktadır. Batıda güçlü, egemen beyaz erkeğin yanında; eşcinsel, siyah, işçi sınıfı erkek de bulunmaktadır. Asya ülkelerinde ise sömürgeciliğin etkisiyle dönüşmüş, kışkırtılmış, çatıştırılmış erkeklikler varlık göstermektedir (Kandiyoti, 1997: s. 184).

Kimmell (2013), Amerikan erkekliğini tarihsel seyri içerisinde üç temel kategoriye ayırmıştır. Bunlar Kibar Efendi, Kahraman Zanaatkar ve Piyasa Erkeğidir. Kibar Efendi (Genteel Patriarch), varlığını toprak mülkiyetinden elde etmektedir. Yönetim alanı topraktır ve bu yönetim sırasında kibar, zarif ve rahattır. Hayatının önemli bir kısmı toprakların yönetimi ve ailesinin rahatını temin etmek üzere geçer. Çocuklarına karşı sevecen ve ailesine karşı özverili ve sorumludur. Örneğin George Washington ve Thomas Jefferson bu türün temsilcileri olarak verilebilir. Kibar Efendiye karşın Kahraman Zanaatkâr (Heroic Artisan), küçük çiftçinin kentteki karşılığı olarak yer almaktadır. Kahraman zanaatkar kentli, fiziksel olarak güçlü ve cumhuriyetçidir. Bunun yanında çocuklarına düşkün bir baba olarak, oüluna kendi zanaatının inceliklerini öğreterek onu

da usta statüsüne taşımaktadır. Ekonomik anlamda özerk olan zanaatkar, demokratik topluluğuna çok önem verir, kasabadaki toplantılara mutlaka katılarak katılımcı demokrasinin zevkini alırdı. Kalaycı dükkânında gömleğinin kolları katlı, deri bir körüğün arkasında işinden onur duyan bir erkek olarak Paul Reverer örnek olarak verilebilir. Kahraman Zanaatkârlar ve Kibar Efendiler, toplumsal cinsiyet ideallerinde birbirlerinin tamamlıyorlardı. Oldukça az bir sıklıkla karşılaştıklarından dolayı da rahat bir uyum içindeydiler. Her iki sınıfta kölelik ve güçlü devlet görüşünü benimsemiş olsalar da bireysel özgürlükler ve katılımcı demokrasiyi savunmaktaydılar. Zanaatkarlar çok net bir şekilde kentliyen, Kibar Efendiler kırsal alanda mülkiyetini yönetmekteydiler. 1830'lara değin bu rahat ortak yaşam yeni bir erkeklik tiplemesi olan Piyasa Erkekliğinin (Marketplace Masculinity) ortaya çıkması ile sıkıntıya girmiştir. Piyasa Erkeği zenginlik, güç ve statü elde ettikçe kimliğini de neredeyse tamamıyla kapitalist piyasadaki başarısından sağlamaya başladı. Kentli girişimci ve işadamıydı. Oldukça hareketli, heyecanlı, istekli Piyasa Erkeği; bir yanda diğer erkeklerle mücadele içinde olduğu tamamıyla erkek bir çevrede kendini giderek eş toplumsal hale gelen işine adarken, diğer yandan çocuklarının başında duramayan, hasret duyulan bir baba durumundaydı. Kendi kendini yetiştirerek Kibar Efendiyi tarihi geçmiş, demode olmuş, kadınsılaştırmış hale getirirken; Kahraman Zanaatkarı mülksüz proleter ve ücretli köleye evriltmiştir (Kimmell, 2013: s. 94).

Avrupa Birliğine üye ülkeler sıralamasında her anlamda üst sıralarda yer alan Almanya'da, toplumsal alanda kadına yönelik fırsatlar arttırılsa da erkek egemenliği piyasada, siyasette, toplumsal hayatta ağırlığını korumaktadır. Erkeğin kadına yönelik ve toplumsal şiddeti günümüzde de Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere önemli bir sorundur (Allroggen, 2007).

Polonya'da 1945-1989 arası komünist yönetiminin ve sonrasında kapitalist anlayışın da üzerinde durduğu toplumsal cinsiyet konusu söylem düzeyinde kalarak toplumsal hayata sirayet etmemiştir. Ülkedeki erkek nüfus meclisin yaklaşık olarak beşte dördünü oluşturmaktadır. Serbest piyasa açısından değerlendirildiğinde, piyasa erkek egemen durumdadır (Kowalczyk, 2007).

Erkekliğin Türkiye tarihine kısa bir bakış atıldığında Tanzimat Döneminden itibaren çeşitli formlarda erkeklikler ortaya çıktığı görülmektedir. Eski düzeni temsil eden ve otoriteyi elinde bulunduran baba, ortaya çıkan "yeni erkeklerle" sarsılmıştır. Batılı giyinen, konuşan, düşünen yeni erkek baba (peder) otoritesini değiştirmiştir. Cumhuriyet

dönemi ile birlikte ise eskiye set çekme arzusu yerini karmaşıklığa bırakmıştır. Atatürk'ün smokinli ve asker üniformalı resimlerinde bu karmaşıklık açıkça hissedilmektedir (Kandiyoti, 1997: s. 211).

Yüksek zümre erkeklerinin batılılaşması, Tanzimat'tan bu tarafa Türk romanında çok kere konu edilmiştir. Şerif Mardin'in "Bihruz Bey Sendromu" olarak bahsettiği bu durum, bir tiplene doğurmuştur: Alafranga erkek züppe. Bu prototipin en bilinenleri Ahmet Mithat Efendinin Felatun Bey ve Rakım Efendi'sindeki Felatun Bey; Recaizade Mahmut'un Araba Sevdası'ndaki Bihruz Bey; Hüseyin Rahmi'nin Şıpsevdi'deki karakteri Meftun Bey. Abdülhak Şinasi Hisar'ın 1952'de yayımlanan ve bu türün devamı kabul edilebilecek romanlardan biri olan Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği'nde de aynı meselenin işlendiği görülmektedir. Romanda, lüks ve şaşalı bir hayat yaşayan Ali Nizamî Bey'in savurganlığı nedeniyle yoksullaşarak her şeyini kaybetmesi ve sonrasında hayatının yönünü tamamen değiştirerek bir Bektaşî Şeyhi olması anlatılmaktadır. Eser, tümüyle erkek bir tiplenenin gelenek-modernlik dikotomisinde dünyayı algılayışı ve kendi hayatına yön verme üzerine kuruludur (Demirel, 2014: s. 291).

Tanzimat romanının ilk dönem örneklerinde alafranga züppe tipine oldukça sık yer verilmiştir. Bu tiplenenin özellikleri mirasyedilik, tembellik, batı özentiliği, tüketim düşkünlüğüdür. Bu vurgunun amacı batılılaşmayla başlayan kültürel krize karşı verilen aydın sorumluluğudur. Bunun nedeni Tanzimat yazarları, edebiyat aracılığıyla toplumun değerlerini koruduklarını düşünmekteydiler. Bu romanlar, batılılaşma serüveninin başladığı ilk dönemlerde modernliğin neden olacağı benlik kaybını ve kültürel yabancılaşma korkularını içermektedir (Çakmakçı, 2014: s. 337).

Sancar (2012), Tanzimat Döneminden başlayarak Türk modernleşmesini erkek olarak tanımlamaktadır. Modernliğin taşıyıcısı, devletin kurucusu, stratejik ve önemli konumlarda erkeklerin oluşu bu yargıyı güçlendirdiğini belirtmektedir. Bunun nedenini de erken modernleşen devletlerdeki erkek rolleri ile ilişkilendirmektedir. Erken sanayi toplumlarında erkek, toplumun taşıyıcısı, çalışanı ve dolayısıyla gücü elinde bulundurana olarak ana konumdadır. Buradan hareketle Türk tecrübesiyle birçok noktada kesişmektedir. Erkek devleti kurar, korur ve yönetir. Hükmeden erkektir.

Kandiyoti (1997), Türkiye için erkekliği tanımlarken Ortadoğu'nun, Güney ve Doğu Asya'nın önemli bir kısmında iktidarı, erkek soyundan gelen geniş aile içerisinde yaşlı erkekte bulunduğu geleneksel ataerkilliğin tarihi bölgesi içerisinde konumlandırmıştır. Bu erkeklik tipinin genel nitelikleri ise şu şekilde sıralanmaktadır;

saygınlık kriterleri yaşa dayalıdır, kadınlar ve erkeklere özgü farklılaşan hiyerarşiler vardır, cinslerin hareket alanları farklılaşmıştır.

Bunun yanı sıra erkeklerden oluşan akran gruplarının işlev ve niteliklerinin hayatın farklı dönemlerinde değiştiği ve erkekliklerin sergilenmesi adına farklı arenalar sağlandığına ilişkin pek çok kanıt bulunmaktadır. Orta Anadolu köyünde, kadınların kız ve kadın olarak ikili bir ayrıma tabi tutulmasına karşılık, erkekler için toplumsal rollerindeki değişmelere denk gelen üç yaş grubu bulunmaktadır. Çocukların cinsiyetleri dikkate alınmaksızın “bala” diye çağrılmaktadırlar. evlenmemiş erkekler için kullanılan “Delikanlı” ehlileşme ve evcilleştirilme konusunda cesaret yükleyen bir erkeklik çeşitlemesi gösteren ergenler için kullanılmaktadır. Bu çağdaki taşkın davranışlara hoş görüyle bakılmaktadır. Bu aşaman askerlik ve evlilik sonrası sona ermektedir. “Kart akay” terimi ise evli ve çocuklu olan, boş vakte sahip grup olarak tanımlanır (Kandiyoti, 1997: s. 197).

1.6. Spor ve Erkeklik

Spor kurumu üzerine yapılan toplumsal cinsiyet analizi araştırmalarının tarihi kategorik yaklaşımdan ilişkisel yaklaşıma doğru seyir izlediği görülmektedir. Kategorik yaklaşım, toplumsal cinsiyet çalışmalarının ortaya çıktığı ilk dönemde spor ve cinsiyet çalışmalarında hâkim olan yaklaşımdır. Çıktığı dönemlerde sık sık biyolojik determinizm eleştirilerine maruz kalmıştır. Spora katılım ve performanstaki cinsiyet farklılıklarına sosyalleşme süreciyle açıklama getirirken, kişileri kadınsı ve erkeksi olarak kategorilere ayırmıştır (Bulgu, 2005: s. 168).

Daha çok liberal söylemler etrafında şekillenen ikinci yaklaşım olan ilişkisel yaklaşım da ise spor ortamındaki kaynaklara ulaşımında kadın ve erkek arasındaki eşitsiz koşullar ele alınmaktadır. Sporun toplumda egemen konumda olan zümrelerin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verme amacı güttüğünü tarihsel olarak tarihsel olarak üretilip, toplumsal ve kültürel olarak inşa edildiğini ileri sürmektedir. Liberal feminizmin eşitlikçi yaklaşımı etrafında şekillenen bu tür araştırmalarda amaç, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması ve kadına atfedilen kadınlık kimliğinden kurtulup erkek alanlarında varolabilmesidir (Bulgu, 2005: s. 168).

Messner (1990), 30 atlet üzerinde yaptığı çalışmada organize sporlara çocukluk çağındaki katılımı ve erkeklik kimliğinin oluşumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Erkekliğin inşasındaki farklılıklar ve benzerlikleri açıkladığı çalışmada, kişisel yapı ve

toplumsal yapı arasındaki etkileşimi ortaya koymuştur. Messner'in bu çalışması spor ve erkeklik alanındaki ilkler arasındadır.

Drummond (2002), sporun günlük hayata etkisi ve erkeklik ilişkisi üzerine yaptığı çalışmada; erkekliğin spor aracılığıyla sosyal olarak inşa sürecini elit düzeydeki sporcular üzerinden araştırmıştır. Cankurtarma, vücut geliştirme ve tiriathlon sporu yapan erkeklerin aileleri, kadınlar ve diğer erkeklere karşı tutumları incelenmiştir.

Wheaton (2000), spor ve erkeklik değerleri arasında tarihsel olarak sıkı bir bağ olduğunu belirtmiştir. Batı tarihi açısından erkekliğin sporla olan ilişkisi çift yönlü çalışmaktadır. Spor erkekliği, erkeklik de sporu belirlemekte, anlamlandırmakta, yönlendirmekte ve yöneltmektedir.

Spor kurumu, erkekliği toplumsal, siyasal, kültürel kodların da yardımıyla inşa etmekte ve hegemonik erkekliği egemen kılmaktadır. Günümüzde toplumsal cinsiyet hassasiyeti, biraz politik durumdan biraz da sosyal iklimden olsa gerek daha hassas durumdadır. İlk dönem spor aktivitelerinde açık seçik olan, saldırgan ve şedid olarak kurulan cinsiyet ideolojisi, bu dönemde etkinliğini daha sistematik, sofistike ve örtük olarak devam ettirmektedir. Örneğin bayan sporcuların agresif, saldırgan davranışlar sergilemesi anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir durum değildir. Fakat erkekler için durum tam tersidir, talep edilen durumdur. Erkek sporcudan sağlam, çevik, saldırgan olması ve tuttuğunu koparması beklenir (Young, 2012: s. 37).

2. ŞİDDET

Şiddet, toplumların her daim karşı karşıya olduğu, sarsıcı bir o kadar da dönüştürücü bir olgudur. İnsanlığı bu denli etkileyen şiddet olayları, elbette bilim adamlarını da etkilemiş ve açıklama zorunluğu hissettirmiştir.

Ortaya çıkış nedeni olarak şiddetin bir içgüdü olduğunu iddia eden psikanalitik yaklaşım; fiziksel olduğunu iddia eden biyolojik yaklaşım; toplumsal olarak üretilip pratiğe geçirildiğini iddia eden sosyolojik yaklaşım ve yeni araştırmalar şiddeti tanımlama çabalarından doğmuştur. Şüphesiz her disiplinin baktığı noktadan yakaladığı ayrıntı önemlidir. Bu nedenle, şiddeti tek bir noktadan açıklamak yerine, ayrıntılar kapsamlı olarak ele alınmalıdır.

Şiddet, insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Tarihin en önemli olayları sıralamasında şiddet olayları ilk sırayı almaktadır. Tarih, siyaset, toplum üzerine düşünmeyi iş edinen hiç kimse, şiddetin insanı daima oynayageldiği muazzam rolün ayırdına varmaktan kendini alıkoyamaz. Durum böyleyken şiddeti nadiren özellikle konu

edilmiş olması şaşırtıcıdır. Şiddetin bu kadar açık ve net olması sorgulanmasının ve tanımlanmasının önüne geçmiştir (Arendt, 1996: s. 9).

2.1. Şiddetin Kavramsal Olarak Çözümlemesi

Etimolojik açıdan şiddet kavramı birçok dilde yakın anlamlar taşımaktadır. Fransızcada şiddet, bir kişiye güç ve baskı uygulayarak isteğinin dışında bir iş yaptırmak, duyguların kabaca ifade edilmesinin doğal eğilimi, bir şeyin karşı koyulmaz gücüdür. Latince şiddet, violentia'dan gelmektedir. Violentia, şiddet, acımasız kişilik, güç demektir. Yunanca anlamı ise Bia'dan gelir ki, bedensel güç, esneklik ve aynı zamanda güç kullanımı, şiddet kullanımı anlamlarına gelmektedir (Michaud, 1995: s. 7).

Türk Dil Kurumunun güncel tanımına göre şiddetin altı anlamı bulunmaktadır. Bunlardan biri ve günlük hayatta sıkça kullandığımız “Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma” tanımıdır. “Karşıt görüş” denildiğinde ilk akla gelen siyasal anlamının yanı sıra birçok alanı da kapsamaktadır. Karşıt görüş; siyasi görüş, spor taraftarlığı, marka bağımlılığı, kadın erkek farklılığı gibi alanları da içine alan, çoğu zeminde karşılık bulan bir niteliğe sahiptir.

Şiddeti genel anlamda tanımlayacak olursak, “bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağılık olarak, diğerlerinin bir veya bir kaçının bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik ve kültürel değerlerine oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa orada şiddet vardır” (Michaud, 1995: s. 8).

Bilimsel alanların her biri, şiddet olgusunu farklı açılardan çözümlemektedir. Biyolojik yaklaşıma göre şiddetin temel nedeni beyin fonksiyonlarına bağlı olarak kimyasal ve hormonal etkileşimlerdir. Bu çerçeveye göre şiddet diyet, alerjiler, hormonal düzensizlikler, testosteron gibi biyo-kimyasal etkenler, beyin bozuklukları ve tümör gibi nöropsikolojik nedenler ile XYY hastalığı gibi kalıtsal etkenler üzerinden açıklanmaktadır. Psikolojik ve psikiyatrik yaklaşıma göre ise şiddet olgusu; kişinin zihinsel süreci, psikopatolojik hastalıklar, içgüdüsellik, benmerkezcilik, sertlik, aşırı hareketlilik, zeka seviyesi, zihinsel hastalıklar, kişilik bozuklukları, öfke gibi kişisel özellikler çerçevesinde açıklanmaktadır. Sosyolojik yaklaşıma gelince şiddet faktörünün önemli ölçüde yaşam tarzını belirleyen değerler yapısı, sosyal ve kurumsal yapı, sosyalleşme süreci ve bireyler arası ilişkiler biçimi temel alınarak analiz edilmektedir (Kızmaz, 2006: s. 248).

Şiddetin çeşitli tanımları olsa da genellikle karşılaşılan ortak öğeler şunlardır: bireyin canını acıtmak, yaralamak, öldürmek, mala zarar vermek amacıyla güç kullanmak; kanuna aykırı fiziki güç kullanmak; yasaya aykırı bir hedefe varmak için şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunmak; genelde kabul gören yasa ve ahlak ilkelerine aykırı biçimde fiziksel yok etme, gereksiz yere kırma, yok etme eylemleri; toplumsal ilişkilerde kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama eylemidir. Bu genel tanımlamaların dışında bir de salt hukuksal tanımlamalar önem kazanmaktadır. Ağır suç kapsamına giren şiddet (cinayet, yaralama, ırza tecavüz, silahlı saldırı, gasp) gibi olayların yanı sıra, daha hafif kabul edilen şiddet olayları da (trafik suçu, tehdit) Türkiye Cumhuriyeti Ceza Yasasının kapsamında cezalandırılır (Özerkmen, 2012: s. 3).

Aslında şiddet, bir dünya görüşünün parçasıdır ve ironik bir epistemeye, genellikle anlaşılabilmesi için derinlerde bulunan bir durumun göstergesidir. Şiddet, bir tabiat ve düzen teorisinin kozmik alanı içinde karışıklık olarak kabul edilebilir. Şiddetin insan tarafından meydana getirilmesiyle ilgilenildiği sürece, ister fiziksel eğilimli şiddet, isterse dışarıdakine dayalı, genellikle toplumdan kaynaklanan şiddet olsun, insan tabiatı ile ilgili teorisinin hududu içinde kalacaktır. “Birey karşısında toplum” gibi sığ bir ikileme düşmek yerine, şiddetin kendi başına temel bir insan tabiatının ve topluma özgü genel özelliklerinin bulunduğu sayılına yönelmek daha kullanışlı olacaktır (Hobart, 1996: s. 54).

İnsan doğasının doğal bir sonucu olarak görülen saldırganlığın, birden fazla birey tarafından meydana getirilen şiddet niteliğinde bir grup davranışı olarak ortaya çıkmasında insanın doğuştan getirdiği biyolojik özellikler kadar; aile, kültür ve bunların şekillendiği çevre ve hayata bakış açısının da etkisi bulunmaktadır (Ayan, 2006: s. 192). Bu nedenle şiddeti sadece biyolojiyle açıklamak ya da tamamen sosyal çevrenin belirlediğini savunmak yerine birçok nedenin etkisini göz önüne alarak şiddeti tanımlamak gerekmektedir.

Şiddet davranışları, toplumun tüm kategorilerinde belirli bir görünürlüğe sahiptir. Özellikle aile içi kadına yönelik şiddet davranışı buna örnek olarak verilebilir. Çünkü erkekler tarafından aile içinde kadına yönelen şiddet, erkeklik fenomenine ilişkin kültürel rol ve tanımlamalardan ileri gelmektedir. Dolayısıyla şiddet sadece belli alt-kültür grupları, kriminal gruplar, suç örgütleri ile sınırlandırılmamalıdır. Toplumsal katmanların tüm aşamalarında var olduğu kabul edilmelidir. Şiddet, bir cesaret, iktidarı koruma ve güç

gösterisi aracıdır. Bu anlamda şiddet bu kültürel düzlemde bir intikam alma aracı olarak kullanılmaktadır (Kızmaz, 2006: s. 256).

Kültürel temelin şiddeti meşrulaştırıcı ve haklılaştırıcı veya rasyonalize edici bir fonksiyonu da vardır. Bu da cesaret gösterisi ve statüyü sağlamlaştırmaya yönelik fiziksel güç uygulama stratejileri, erkeklikle alakalı bir kültürel tanımlama şeklidir. Şiddet davranışının en çok görüldüğü cinsiyet erkekler, en çok görülen yaş grubu ise gençler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar genç erkekler açısından şiddet vurgusunun daha derin ve sık yaşandığının bir göstergesidir (Kızmaz, 2006: s. 257).

Kişisel ilişkilerin yapısı ve kişilerin sorunları çözmeye yönelik tutumları önemli oranda sosyo-kültürel etkenlerce belirlenmektedir. dolayısıyla bireylerin sorunları çözmeye yönelik şiddet kullanma insiyatifleri, sorun çözme stratejileri, şiddetin kültürel ve toplumsal temeline gönderme yapmaktadır. Bu nedenle şiddetin çözümlenmesi toplumsal ve kültürel olanın çözümlenmesini gerektirmektedir. Şiddet çoğu kez, kişilerin engellenmeleri neticesinde öfke ile birlikte meydana gelen bir davranış şeklidir (Kızmaz, 2006: s. 249).

Kriminal gruplarda, suç temelli şebekelerde şiddet kullanımından kaçınmak hoş karşılanmamaktadır. Çünkü şiddet alt-kültürünün gereği cesur olmak, fiziksel güç kullanmak, kavgacı olmak gibi niteliklere vurgu yapmaktadır. Bireylerin buldukları grupta statü elde edebilmesi, sosyalleşebilmesi ancak şiddetle mümkündür. Kültürün görevi burada şiddeti meşrulaştırmak ve teşvik etmektir (Kızmaz, 2006: s. 255).

2.2. Futbolda Şiddet

Futbolda şiddetin ortaya çıkışı yeni değildir. 14. Yüzyılda İngiliz kralı II. Edward'a futbolu yasaklatacak kadar yoğun şiddet olayları yaşanmıştır. Bazı kırılmalar ve değişmelerle birlikte sporda şiddet, düz bir grafik çizmemiş, inişli çıkışlı bir durum sergilemiştir.

Günümüzde spor olaylarında şiddetin daha görünür kılındığı muhakkaktır. Toplumsal değişim dönemleri sporu da önemli ölçüde etkilemiştir. Amatör ruhun yerini profesyonellik, galibiyetin yerini hükmetme almıştır. Artık spor denildiğinde akla daha çok gündelik yaşam koşuşturması içinde bunalmış, daralmış ve küçülmüş insan yığınlarının her an yıkıcılığa dönüşebilecek klostrofobisine karşı sosyal bir antidot gelmektedir. Bu insanlar, modernliğin baskıcı aklının çarpıtmakla birlikte hala tümüyle gideremediği hayallerini yıldız sporculara, profesyonel kulüplere transfer etmektedirler. Bedenlerini her türlü hazzın uygun hale getirmek isteyenler bu hazzın bedelini yüksek

teknolojik ürünler, pahalı spor malzemeleri, spor salonları ile sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu durum sporun içini boşaltarak meta haline getirmekte ve anlamını yitirmesine neden olmakta; beden fetişizmi ile nitelenen bireysel tüketim faaliyeti olarak diğer bireylere karşı tahakküm kurma aracına dönüşmektedir. Dolayısıyla spor artık bireysel disiplin aracı değil, gündelik yaşamın tüm hücrelerine sinen şiddet eğiliminin toplumsal düzeye taşınmış ehlileştirilmiş biçimidir (Mutlu, 1996: s. 370).

Türkiye’de ateşli futbol taraftarı olarak tanımlanan fanatikler, genellikle 16-25 yaş arasındaki gençlerden oluşmaktadır. Sosyo-ekonomik açıdan apolitik ve asosyal bir hayat sürmekte olan bu gençler, eğitimsizlik, işsizlik ve maddi-manevi imkansızlıklar nedeniyle herhangi bir guruba ya da topluluğuna ait olup, ayrıcalık hissetme ve yalnızlık hissinden kurtulma isteklerini futbol taraftarlığında bulurlar. Maç esnasında tribünlerdeki haykırışlar, karşı çıkışlar aslında bunun bir dışa vurumudur. Küfredilen, tepki gösterilen rakip takım ve taraftardan ziyade yaşadıkları düzendir aslında. Öyle ki çoğu genç, maçın seyrinden ziyade, isyan dolu tezahüratlar ya da şarkılar söylemekten, hakeme veya rakip oyuncuya bir şeyler atıp, küfür etmekten zevk alır (Dikici, 2008: s. 25).

Ülkemizde de futbolda şiddet konusu özellikle son yıllarda önemli oranda araştırılmaya başlanmıştır. Çeşitli yaklaşımların temsilcileri tarafından seyirci şiddetinin (Kayaoğlu, 2000; Acet, 2001; Şahin, 2003; Çağlayan ve Fişekcioğlu, 2004; Talimciler, 2006; Yıldız ve diğ. 2007) incelenmesinin yanı sıra, hakem şiddeti üzerine (Cengiz vd., 2008) ve bizzat futbolcular arasında geçen şiddet olayları da çalışılmaya başlanmıştır (Bulgu, 2012).

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren futbolda şiddet olayları ağır hasarlar ve tahribatlarla gündeme gelmiştir. Bu olayların en önemlilerinden biri de 1964 Peru-Arjantin karşılaşmasıdır. Hakemin ev sahibinin golünü iptal etmesinin ardından çıkan olaylarda 320 kişi hayatını kaybetmiştir. 1984 Kolombiya-Amerika karşılaşmasında 24, 1985 Liverpool-Juventus maçında ise 39 kişi hayatını kaybetmiştir (Ayan, 2006: s. 203; İlhan, 2014: s. 189).

23 Haziran 1968’de River Plate-Boca Juniors arasında, Buenos Aires’teki maçta, seyircilerin kapalı çıkış kapısına yüklenmeleri nedeniyle 150’den fazla kişi yaralanmış ve 74 kişi hayatını kaybetmiştir. 1971 Celtic – G. Rangers arasında, İbrox Stadyum’unda oynanan İskoçya derbi maçında, golsüz devam eden karşılaşmada Celtic öne geçince G.Rangers taraftarları ayaklanmışlardır. Son dakikada G. Rangers’lı oyuncu Colin

Stein'in golüyle Rangers'ın beraberliği yakalamasına rağmen birçok Rangers taraftarı ayaklanmaya devam etmiş ve 66 kişi ölmüş, 140 kişi yaralanmıştır (Zelyurt, 2011: s. 100).

15 Nisan 1989'da Liverpool – Nottingham Forest arasında oynanan maç sırasında çıkan olaylarda 96 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olay İngiltere futbolunun en trajik olayı olarak görülmektedir. Olaydan sonra İngiliz futbolu eskisi gibi olmamış, holiganizme ve şiddete karşı çok sert ve kalıcı önlemler alınmıştır. İngiliz holiganizmi için bu olay dönüm noktasıdır (Zelyurt, 2011: s. 101)

Türk futbolunun şiddet tarihi birçok ülkede olduğu gibi futbolun ilk yıllarına kadar gitmektedir. Türk futbolunun şiddet tarihi 1910'lara kadar uzamaktadır. 1949 yılında Türkspor dergisinde yayımlanan yazılar ile günümüzdeki şiddet yazıları hemen hemen aynı tonları taşımaktadırlar. Osman Top yaklaşık 67 yıl önce şu satırları yazmaktadır "İnönü Stadının açık ve kapalı tribünlerinde rahatça maç izlemek mümkün değildir. Her hafta çeşitli kavgalara, yakası açılmamış küfürlere şahit oluyoruz." Yine aynı yıllarda Ziya Ateş "müsabakalarda taşkınlık yapanları kapı dışarı etmek lazım" diye serzenişte bulunmaktadır (Kozanoğlu, 1996: s. 118).

1960'lardan sonraki şiddet olayları kanlı, ölümcül olmaya başlamıştır. Bunlardan en önemlisi şüphesi 17 Eylül 1967 de oynanan Kayserispor-Sivasspor karşılaşmasındaki olaydır. Bu olayda 41 kişi hayatını kaybetmiş, 100'den fazla kişi yaralanmıştır. Maç sonunda iki şehir arasında kavga çıkmış, Sivaslılar, Kayseri'yi basmaya gelmişlerdir (Kozanoğlu, 1996: s. 121).

Son zamanlarda en dikkat çeken şiddet olayı; Trabzonspor maçı dönüşü Fenerbahçe futbolcularını taşıyan otobüse yönelik silahlı saldırıdır. Rize yakınlarında seyir eden otobüsün şoförüne ateş açılmış, açılan ateş sonucu şoför ağır yaralanmış, futbolcular ölümden dönmüştür.

Bunların yanı sıra hemen hemen her hafta ulusal futbol liglerinden birinde şiddet haberiyle karşılaşılmaktadır. Çoğunlukla ölümlerle sonuçlanmayan olaylar, tek satır haberler şeklinde verilmekte ve geçiştirilmektedir.

2.3. Futbolda Şiddete Kuramsal Yaklaşımlar

Futbolda şiddet konusundaki kuramsal yaklaşımlar, genel olarak şiddet teorilerinin alt dalları olarak kimlik kazanmaktadırlar. Şiddet kavramını tanımlamaya çalışan kuramcılar, modern toplumların tam ortasında yer alan, çok fazla göze batan, ulaşılmaması kolay ve kitlesel olan spordaki şiddet olaylarını anlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır.

Her düşünce ekolü futboldaki ya da daha genel anlamda sporda şiddet olaylarını kendi bakış açılarından değerlendirmişler ve önemli katkılar sunmuşlardır. Sporun doğasında yer alan mücadele, üstün gelme; insanın doğasında var olduğu iddia edilen şiddet, saldırganlık; toplumsal yapının şiddeti onaylaması, şiddet kültürünü geliştirmesi gibi temel bulgu ve yargılar kuramların bakış açılarını belirlemiştir.

2.3.1.Marksist yaklaşım

Marksist yaklaşım, futbolda şiddet olayını eleştirel çerçevede ele almıştır. Yaklaşımına göre futbolda şiddetin asıl nedeni, futbolun değişen yapısıdır. Genel Marksist teoriler üzerinden okuma yapan görüş, şiddeti modern futbolun içkin işlevi olduğu gerekçesi ile eleştirmektedir.

Marksist yaklaşımın en tanınan isimlerinden Ian Taylor, futbolda şiddeti daha makro boyuttan, sınıflar arası eşitsizlik ve çatışmadan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Taylor, holiganizmi açıklamada iki noktadan hareket etmeyi tercih etmiştir; bunlardan ilki İngiliz toplum yapısı ve İngiliz oyun yapısı. Taylor'a göre futbol oyunu ilk olarak işçi sınıfında ortaya çıkmıştır, köken olarak işçi sınıfına aittir. Bu sınıfın eğlencesi olan oyun daha sonraları ticarileşmiş ve asıl sahiplerini dışarıda bırakmıştır. Neticesinde zengin futbol kültürü zayıflamış ve tepkiselliğe dönüşerek şiddete evrilmiştir (Young, 2012: s. 50).

Taylor'a (2014) göre şiddet, modern futbolun fonksiyonlarından biridir. Oyun, kalabalıklar önünde oynanır, rekabet arttırılır ve körüklenir. Temel amaç kazanmaktır. İzleyicilerden oluşan kalabalıklar sayesinde insanlar irrasyonel davranışlarda bulunurlar. Bireysel olarak asla yapmayacakları davranışları, kendisini kolektife bırakarak rahatlıkla yerine getirir. Bunun sonucunda bireylerin şiddet kullanımını bir anlamda meşrulaştırılır.

Diğer taraftan futbolunun geçirdiği değişim ve dönüşüm, futbolun endüstrileşmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durum futbolun ticarileşmesine ve doğal olarak iç mantığı ve doğasının da kara odaklanmasına neden olmuştur. Kar odaklı futbol için artık hedef kitle alt gelir grupları değildir; hedef, futbolu satın alabilecek sınıflardır. Bunun sonucu olarak futbol içinde sınıf farklılaşması ve dışlaması meydana gelmiştir. Söz konusu durumun tek nedeni futbola ilgi duyanların sınıfsal durumlarıyla alakalı değildir. Aynı zamanda taraftarlık gibi bir olgunun ticari metaya dönüştürülmesi ile de yeni bir boyut kazanmıştır. Bu durum aynı şekilde futbolcu profilini de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu durumda önemli olan futbolcunun mücadelecisi olanı değil yıldız olanı önem kazanmaktadır. Bu

futbolculara ödenen yüksek rakamlar futbola ve kulüplere bakışı da etkilemektedir (Sen, 2013: s. 103).

NeoMarksistler ise, sporda şiddet olgusuna ilişkin yaklaşımları Klasik Marksistlerden farklıdır. Klasik Marksistler, şiddet olaylarını ve olgusunu spordaki burjuvalaşmaya karşı bir direnme ve politik protesto biçimi olarak görürken, Neo Marksistler seyir sporlarının katartik ve politik sınıfsal bilinçten uzaklaştırıcı ve uyuşturucu etkisine eleştiriler yöneltirler (Zelyurt, 2011: s. 100).

Klasik Marksistler, futbolu Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın ırkçı, emperyalist, militarist, ticari enstrümanı olarak görür. Modern futbola bu anlamda karşıdılar fakat tamamen reddetmezler. Aksine komünist yönetimlerde futbol desteklenir, devlet tarafından teşvik edilir. Neo Marksistlerse futbolun meşrulaştırma aracı olmasını eleştirirler. Neo Marksistlere göre futbol, kapitalizmi rasyonalize eden, görünmez kılan, eleştirilmesini engelleyen, olumsuzluklarının üstünü örten bir araçtır ve bu aracı eleştirirler. Futbolun bu örtücü, rasyonalize edici yapısına adapte olan seyirci, gereksiz, amaçsız ve tehlikeli şiddete başvurur. Bu başıboş şiddet bir anlamda sistemin de güvenliği ve devamlılığını sağlar (Guttman, 1980: s. 275; Zelyurt, 2011: s. 101).

2.3.2. Kültürel çalışmalar grubu

Kültürel çalışmalar grubu, futbolda şiddetin temellerini kültürel kodlarda aramaktadırlar. Çalışmalar genellikle gençlerle ve gençlik altkültürleri ile alakalıdır.

Kuramı, tek bir disiplin içine almak mümkün değildir. Film teorisi, iletişim çalışmaları, eleştirel tarih okumaları, felsefe, politika ve de sosyoloji gibi birçok alanı içine alarak, geniş bir literatür oluşturmuştur. Kuramcılar, Durkheim ve Parsons'un fonksiyonalizmini, Marks ve Engels'in Marksist araçlarını, Elias'ın figurasyonalizmini kullanmışlardır. Fakat görüşlerini belirlemede en temel nokta Gramsci'dir (Hargreaves ve McDonald, 2000: s. 48).

Kültürel çalışmalar grubu, futbolda şiddeti gençlik alt-kültürleriyle ilişkilendirerek açıklamaktadır. İngiltere'de ortaya çıkan bu çalışmaların temeli 19. yüzyıla dayandırılmaktadır. Henry Mayhew ve Thomas Archer'in çalışmaları ile Dickens ve Morrison romanları bu çalışmaların temel noktası olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte kendi metodolojisi katılımcı gözlem olan daha bütünsel bir bilimsel alt kültür yaklaşımı, Chicago'da bir grup sosyolog ve kriminolog tarafından, sokak çeteleri ve sapkın gruplar ile ilgili kanıtların toplandığı 1920'li yıllara kadar ortaya çıkmamıştır. 1950'lere gelindiğinde ise Albert Cohen, gençler tarafından kurulan çetelerin telafi

işlevleri üzerinde durarak, okulda başarısız olan işçi sınıfı gençleri, alternatif özgüven kaynaklarını bulabilmek için boş zamanlarında gençlik çetelerine katıldıklarını tespit etmiştir (Hebdige, 2004: s. 73).

Gençlik alt kültürleri, işçi sınıfından genç erkeklere işçi sınıfı üyesi olmanın ikinci sınıfı ima etmesi, yetişkinlere boyun eğme gibi, yaşamlarındaki temel çatışmaları çözmelerinde yardımcı olmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan taraftar grupları, kendi içlerinde homojen, karşılıklı ilişkilerde ise farklı özellikler taşımaktaydılar. Bir grup sert, ırkçı işçi sınıfını temsil ederken, diğer bir grup daha eğitilmiş, şık ve kibar sınıfı temsil etmekteydi. Gruplar içindeki bu farklılıkların şiddete dönüşmesi, grup içi kültürün onayladığı, teşvik ettiği bir durumdur (Bulgu, 2005: s. 237).

Gençlik grupları, savaş sonrası dönemdeki konsensüsün bozulmasına ilişkin birçok örnekler vermektedir. Alt kültürleri temsil eden ve hegemonyaya karşı oluşan isyanlar, bu gruplar tarafından doğrudan açığa çıkarılamamaktadır. Daha ziyade, dolambaçlı bir şekilde ifade edilir. Bu karşı çıkışlar geçici olarak belirtilir ve çelişkiler gösterilir. Bu süreç, son derece yapay olan görüntüler seviyesinde gerçekleşir; yani göstergeler düzeyinde meydana gelir. Burada kastedilen hegemonya, toplumun kabul edilmiş yerleşik değerleridir. Alt kültür grupları bir anlamda bu hegemonyaya karşı çıkmaktadırlar (Hebdige, 2004).

2.3.3 Leichesten Okulu

Leichesten okulunun temsilcilerinden olan olan Elias, Eric Dunning ile birlikte 1960'lerden itibaren spor sosyolojisine yönelmişlerdir. Bu süreçte figürasyonel teoriyi spor fenomenine uygulamışlardır. Eric ve Dunning sporun ciddi güç sarfedilmesine rağmen yaralanma riskini azaltarak insanlara özgürleşme imkânı tanıyan bir faaliyet olarak bakmışlardır. Spor, örgütlenmiş bir grup gerilimi, insanların plansız olarak hayata geçirdikleri en büyük gelişmelerden biri olarak görmektedirler. 1960'lı yılların başlarından itibaren Eric Dunning ile birlikte spor sosyolojisine yönelmiştir ve figürasyonel teorisinin temel ilkelerini spor olgusuna da uygulamıştır (<http://www.temizspor.com/makaleler/85-figuerasyonel-teorinin-tuerkiyede-sporun-tarihsel-geliimi-ekseninde-analizi>).

Okul, futbol holiganizmi araştırmalarını betisel (figurational) sosyoloji kuramına dayandırarak, makro boyutta holiganizme tarihsel ve değişim açısından yaklaşmaktadır. Ayrıca, holiganların durumlarını analiz ederek, holigan davranışının ne anlama geldiğini ortaya çıkarmayı hedeflemektedirler. Onları toplumsal yapıya özellikle sınıf sistemi içine

yerleştirerek toplumun geneli içindeki gruplar ile aralarındaki ilişkinin dinamiklerini araştırmaktadırlar (Bulgu, 2005: s. 236).

Daha genel anlamda Elias ve Dunning, sporu bir uygarlaşma süreci olarak görmektedirler. Kadın ve erkek seyirciler, spor vasıtasıyla içince buldukları kuşatılmış alanlardan çıkararak, birbirlerini taklit ettikleri, mimetik bir alan olan boş zaman faaliyetlerine yönelmektedirler. Bu sayede yıkıcı, saldırgan hareketlerini kontrol edebildikleri alanlara yönelmiş ve şiddetten uzaklaşmış olmaktadır. Sporda meydana gelen şiddet olaylarının nedeni bu uygarlaşma sürecinden yeterince faydalanamayan gruplardır. Bunları genel olarak işçi sınıfı ve alan savunmasına giren, yerel gruplar olarak tanımlamaktadırlar (Dunning ve Ellias, 1986; Dunning, 1990).

Elias'a göre, bireye kendini kontrol etme yetisini kazandırması, sporun en önemli işlevi sayılabilir. Bireyin duygularına yenilmesini ve kendini kaybetmesini önleyerek, uygar topluma uyum sağlama ihtiyacını karşılamaktadır. Spor ile uygarlık arasında kopmaz bir bağ vardır. Uygarlaşma sürecini spor olayları üzerinden izlemek, modernliğin getirilerini ve vardığı noktayı test etmek adına önemli ipuçları sağlamaktadır. Örneğin, modernliğin (uygarlaşmanın) ilk dönemleri olan 18. yüzyılın spor aktiviteleri tilki avlamak, boks yapmakken; 19. yüzyılın spor olayları futbol, rugby gibi şiddet içermeyen, daha uygar oyunlardır (Bodin and Robene, 2014).

Dunning (1999), holiganizmi açıklamada kullanılan verileri ve n kabulleri de eleştirmektedir. Örneğin holiganizmin en önemli nedeni alkoldür önermesine karşı çıkararak, şiddet eylemini meslek haline getirenlerin daha ayık kafaya sahip olmak adına alkol kullanmadıklarını ileri sürmektedir. Fakat alkolün şiddete olan etkisini de yok saymamaktadır. İkinci olarak holiganizme işsizliğin yol açtığı tezine karşı çıkmaktadır. Holiganizm 1960'larda İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Bu dönem İngilizler işsizlik seviyesinin en düşük olduğu dönemdir. Demek oluyor ki holiganizm sadece işsizlikle de açıklanamaz. Diğer bir iddia ise sporda şiddet olaylarının hoşgörüsüzlüğün sonucu olduğudur. Dunning buna da karşı çıkar. İngiliz toplumu sporda şiddet olaylarının ortaya çıktığı dönemde hoşgörü toplumu olarak adlandırılmaktaydı. Bu durumda hoşgörüsüzlük de temel neden olarak göstermek de gerçekçi olmayacaktır.

Sporda şiddeti açıklamak sanıldığı kadar kolay ve genellenebilir değildir. Kişilerin taşıdıkları özellikler, geldikleri sınıf, tarihi tecrübeleri gibi birçok etken şiddete neden olabilir. Bu nedenle şiddeti, bireyler üzerinden incelemek gerekmektedir. Fakat bireylerin sahip oldukları sınıflar da şiddetin sistematize edildiği ve ğtlendiği alanlardır. Bu

alanlar modernliğin, uygar değerlerin sızamadığı, kaba işçi sınıfının bulunduğu yerlerdir. Buradaki kültür, bireyin karakterini de etkileyerek şiddete eğilimli hale getirmektedir (Spaaij, 2006:6; Dunning vd, 1986).

2.3.4. Etnografik yaklaşım

Bireylerin günlük hayatlarına, değer ve yargılarına, pratiklerine inmenin; genel geçer teorilerden daha çok fayda sağlayacağını, anlamının çözüm açısından daha değerli olduğunu iddia eden etnografik yaklaşım, taraftarların gündelik hayatıyla ilgilenmiştir.

Etnografi bir disiplindir ve gündelik hattaki insan deneyimlerini tartışır. Teori ve pratik temelini oluşturur. Alan araştırmasına ve katılımcı gözleme dayanır (Willis ve Trondman, 2000). Genel kuramlar çıkarmaktan kaçınır, bireylerle, gündelik yaşam dünyasıyla ilgilenir. Aileyle, gündelik alışkanlıklarla, grup içi kültürü ve bu kültürün bireye etkisini araştırılır. (Pollner ve Emerson 2007: 118).

Gary Armstrong ve Rosemary Haris tarafından, Sheffield United taraftar gruplarını merkeze alan, kapsamlı etnografik çalışma yapılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, holiganların gözü dönmüş şiddet yanlısı olmadıkları, olayların medya ve polis tarafından abartıldığını ileri sürmüşlerdir (Taştan, 2009: 57).

Pearson (2012), hayatının yaklaşık 16 yılını holiganların gündelik hayatını anlamaya ayırmıştır. Birlikte maça gitmiş, olaylara bizzat şahitlik etmiştir. Amacı holiganları tanımak, kültürel pratiklerini açığa çıkarmak, grup kültürünü yerinde ve yakından tanımadır.

Futbolda şiddeti açıklamak için kullanılan bu yaklaşımı benimseyenlerin temel savı; genel geçer, kapsayıcı, tümden gelici yaklaşımlar yerine; yerel, katılımcı gözlem, kişisel ilişkiler ve gündelik yaşam incelenmelidir. Holiganları sadece gürültü çıkaran, içki içen, kavga eden tipler olarak tanımlamak, soruna yüzeysel bakmadır. Medyanın bize anlattığı holigan görüşleri yerine birebir katılımcı gözlemlerle olaylar yerinde değerlendirilmelidir. Futbolda şiddet olayları hakkında yazan yazarların çoğu sahaya inmemiş, holiganlarla vakit geçirmemiştir. Böyle bir çalışmanın doğruluğu tartışmalıdır (Pearson, 2012: 24).

Etnografik yaklaşım, gündelik hayata fazla önem verdiği, araştırma alanını sınırlı tuttuğu, tarihselliğe önem vermediği gerekçesiyle eleştiriye maruz kalmaktadır (Bulgu, 2005).

2.3.5. Etnojenik yaklaşım

Etnojenik yaklaşım, diğer teorilerin aksine bir yol izlemiş ve tribündeki şiddet olumlu yönden yaklaşmıştır. Yaklaşımına göre tribünlerdeki şiddet sembolik ve kurallıdır. Bu semboller ve kurallar şiddetin ve saldırganlığın sınırlarını belirlemekte, daha büyük ve yıkıcı şiddet olaylarının önüne geçmektedir. Saldırganlığı, yıkıcılığı önleyen bir tampon, erkeklik meziyetlerinin gösterildiği ritüeller olarak alması nedeniyle eleştirilmiştir (Bulgu, 2005: 236).

1970'lerin ortalarında ilk olarak Oxford'da ortaya çıkan ve kendi dönemde farkındalık yaratmayı başaran bu yaklaşım, daha sonraları oldukça zayıflamıştır. Holiganizmin, ritüalistik şiddet olarak temsil edilmesi yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Kuramın, taraftar grupları içindeki şiddet olaylarını zararsız ya da daha az zararlı görmesi, olayların çok sert ve yıkıcı sonuçlarıyla sarsılmış ve dikkatten düşmüştür (Young, 2012: 49).

2.4. Erkeklik ve Şiddet

Şiddet denilince akla gelen ilk cinsiyetin erkeklik olduğu, tarihin derinliklerine yapılan yolculuklarda savaşlar, kavgalar, devrimler, isyanlar, sert spor müsabakaları tamamına yakını erkek tarafından gerçekleştirildiği vurgulanmaktadır. Savaşan, dövüşen, koruyan olarak erkek ön plana çıkarken, çocukluk döneminden itibaren erkeklik ve şiddet ilişkisi vurgulanmaktadır (Connell, 2001).

Kızlar ve oğlanların erken dönemlerden itibaren saldırganlık bakımından farklı oldukları gözlenmekte ve araştırmalar da bunu doğrulamaktadır: erkek çocukları daha saldırgandır. Okul öncesinde ana babaya yönelik olan saldırganlık daha sonra akranlara yönelir. Kültürler arası çalışmalar, oğlanların kızlardan daha saldırgan olmalarının çoğu kültürlerde gözlendiğini göstermektedir (Dökmen, 2004:165).

Erkeklik ve şiddet ilişkilerine dair maddi bilimsel bulgular önemli tartışmalara neden olmuştur. Sosyobiyojistlere göre şiddetin uygulayıcıları çoğu zaman erkeklerdir ve erkekler şiddet kullanabilir cins olarak tanımlanmaktadır. Bu tezin temelinde erkeklerin biyolojik/genetik olarak şiddet kullanmaya yatkın olduklarına dair yaygın inanç bulunmaktadır. Erkeklerin doğasında şiddetin var olduğu iddiası ya kromozomlar ya da hormonlar üzerinden kendini açıklama alanı bulmuştur. Erkek türü yaratılışının ve yaşamak için sürdürdüğü hayatta kalma mücadelesinin bir sonucu olarak saldırgandır ve yaşadığı toprağı koruma içgüdüğü ile şiddeti kullanma ve çatışmayı göze alma gibi bir türsel özellikle donatılmıştır. Hormonbilimciler de iddiayı pekiştirecek deliller ortaya

koymuşlardır. Erkek hormonu olan testesteronu hayatta kalma için öldürme içgüdüğü gibi eğilimlerle tanımlayarak, saldırgan testesteron iddiasını ileri sürmektedirler (Sancar, 2011: s. 216).

Şiddet ve erkek ilişkisini bilim içinde kanıtlamaya çalışan sosyal faktörlere dayanarak açıklamalar geliştiren diğer yaklaşımlara bakıldığında psikanalizin önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Freud'un ölüm içgüdüğü ya da Freudcu yaklaşımların erkek ve kadın psikolojisini ayırıştırarak analiz eden yaklaşımlarında bilinçdışı, kişilik farkları, erken çocukluk dönemi yoksunlukları gibi faktörlerle şiddet davranışları arasında ilişki kurarak meseleyi anlamaya çalıştıkları görülmektedir (Sancar, 2011: s. 217).

Çocuk yaştan başlanarak erkeğin saldırgan olması beklenmektedir. Ancak bunun dışavurumunun rakiplere, düşmanlara ve diğer dışsal hedeflere yönelik olması istenir. Evde ailesine karşı şefkatli ve merhametli, sakin olmalıdır. Bu bir nevi kahramanlık imajıdır. Bu imajı sağlamak ve korumak için yaralanmasına neden olsa bile tehlikelere girmeye ve erkekliğine yönelik meydan okumalara kabulüm demeye hazır olmayı içermektedir. Cesurca davranmak çoğu kez kendini kanıtlama adına içgüdüsel korkuyu yadsımak ve gereksiz yere tehlikeli durumlara girmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle bir erkek olarak kendini doğrulamak için potansiyel açıdan tehlikeli, özyıkıcı bir davranışa girilebilmektedir (Goldberg, 1994: s. 74-117).

Erkeğin kalıtsal yaşam içgüdüğü, görünürde daha güçlü olan kendi erkek imajını sürdürme itkisi tarafından bodur bırakılmaktadır. Örneğin farklı bir şekilde yaşama ve bir erkek değil veya korkak olarak adlandırılma riskini göze almaktansa çarpışmayı hatta ölmeyi göze almaktadır (Goldberg, 1994: s. 18).

Erkeklik kanıt ister ve bu kanıtların sürekli sınanması gerekir. Kanıtlama devamlı, acımasız ve ulaşılmazdır. Nihayetinde bu kanıtlama devamlılığı anlamsızlaşarak Weber'in ifadesi ile bir spor durumuna gelir (Kimmel, 2013: s. 94).

Hofstede (1998)'ye göre erkeklik değerleri çalışkanlık, başarı, hırs, mücadele, galibiyettir. Erkeklik, duygularını açıkça belli etmemek, rasyonel olmak, dış dünyanın etkisine karşı koymak, güçlü olmaktır. Erkeklik, kadınlığın, tamamen karşısında, zıddıdır. Maddi başarı, rakiplerine karşı üstünlük erkeksi değerleri belirleyen en önemli noktalardır.

Erkek egemenliği salt erkek cinsinin kadın cinsi üzerine hâkimiyeti değildir. Aynı zamanda erkekler üzerine kurulan bir hâkimiyeti de açıklar. Erkekler arasındaki hiyerarşiyi kurma şekli çocukluktan itibaren şiddete başvurma tehdidi ile kurulur. Bunun

sonucu olarak şiddet erkekler arasında meşrulaştırılmakta, içselleştirilerek biyolojik iç güdüleri harekete geçirmektedir. Böylece erkek çocukları şiddeti öğrenmekte, birçok duygunun dışavurumunda araç olarak şiddeti kullanmaktadırlar. Şiddet o hale gelir ki alkol ve madde kullanımı ile birlikte bireyin kendi kendine yönlenmesine kadar genişleyebilir (Kaufman, 1999: s. 1).

Erkeklik dengesinin sağlanması, erkekliğin kanıtlanması, ötekilere karşı güçlülüğün hissettirilmesi çoğunlukla şiddetle sağlanmaktadır. Bu şiddet ifadesi genel olarak zayıf ve savunmasızlara karşı uygulanmaktadır. Hedef olarak genelde çocuklar, kadınlar, dinsel topluluklar, azınlıklar gibi savunmasız ve güçsüz gruplardır. Bahsi geçen grupların kanunlar ve sıkı tedbirlerle korunmaması durumunda bu alan tamamen erkeklerin öfkelerini test edip dışa vurdukları ortamlar haline gelmektedir. Şiddetin kişisel bir telafi mekanizması olarak görülmesi sonucu farklılıkların çözümü ve hakimiyetin sağlanması adına meşru bir araç haline gelmektedir (Kaufman, 1999: s. 4).

Kadndiyoti (1997), Türkiye’de erkekler arasındaki bazı ilişkilerde ortaya çıkan çeşitli öfke tiplerini tanımlamaktadır: gündelik ilişkilerde sigorta hızla atar, böylece en küçük saygısızlık ya da tahrik orantısız sonuçlara yol açabilmektedir. Sınıfsal özellikler ile erkek saldırganlığının dışavurumu arasında güçlü bir ilişki vardır. Üst sınıflarda daha ölçülü ve sözel tarzlarda görülürken, halk arasında daha serbest ve fiziksel biçimler olabilir.

Nilan ve diğerlerinin (2009) Hindistan ve Endonezya’da yaptıkları kapsamlı çalışma sonucu erkeklik ve şiddet ilişkisi üzerine güçlü kanıtlar elde etmişlerdir. Her iki toplumun da Asya ülkesi olması, benzer niteliklere sahip olması erkeklik ve şiddet arasındaki ilişkinin benzer bağlara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Yeni nesil erkeklerin erkeklik gösterisi olan vücutlarına daha çok önem verdiği, zamanının ve parasının vücut önemli kısmını vücut geliştirme salonlarında harcadığı tespit edilmiştir.

3. TARAFTARLIK

Tarafarlık, Türk Dil Kurumuna göre “ Yandaş. Sporunun veya sporcuların temsil ettikleri renklere, kulübe veya bayrağa bağlı kimsedir” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54fef120e0fb13.91640056).

Tarafarlık denilince genellikle akla ilk gelen spor taraftarlığıdır daha da özelden futbol taraftarlığıdır. Herhangi bir takımın renklerine gönül vermiş bireyler açısından

kullanılmaktadır. Taraftar, kimi zaman 12. oyuncu, kimi zaman sermayedar, kimi zaman ise suçludur.

Futbol taraftarlığını anlamak, nedenlerini ve sonuçlarını kestirebilmek çoğu zaman kolay olmamaktadır. Örneğin Hakkari'nin dağındaki bir adam nasıl Fenerli olur, beş yaşındaki çocuk Cimbom denildiğinde neden ağlar, cebindeki son parasını maç bileti için nasıl harcar? Bunları anlamak oldukça zordur (Kozanoğlu, 1996: s. 109).

Taraftarlık, kendi içinde homojen olmayan, farklı türleri barındıran, pratiği, tezahürü farklı olan bir olgudur. Örneğin fanatik kavramı kimi zaman taraftar anlamında kimi zaman ise holigan anlamında kullanılmaktadır. Taraftar ile fanatik arasındaki en belirgin fark, fanatiklerin takımlarına taraftarlardan çok daha fazla bağlı olmalarıdır. Holigan kavramı ile arasındaki en önemli fark ise holiganların fanatiklere kıyasla şiddete daha eğilimli olmaları ve saldırganlık davranışı sergilemeleridir. Taraftar kavramı, holigan kavramına göre daha naif, şiddetsiz bir anlam taşımaktadır. Holigan kavramı ise daha çok yıkıcılık, şiddet, saldırganlık gibi olumsuz anlamlarla anılmaktadır (Koçer, 2012: s. 113).

3.1. Taraftarlık Türleri

Bahsi geçtiği üzere, taraftarlık kendi içerisinde heterojen yapı barındıran, kesinlikle tek formlu bir yapı değildir. Takıma olan bağlılığın şiddeti ve niteliği taraftarlık türünü belirleyen en önemli etken olarak ön plana çıkmaktadır.

Spor da bireyin taraftarlık düzeyi, taraftarı olunan spor ögesinin özelliklerini bilme, kitle iletişim araçlarında spor öğelerini takip etme ya da spor ile ilişkili ürünleri satın alma gibi birçok farklı kalıbın oluşma nedenini açıklamaktadır (Katırcı, 2012: s. 47).

Taraftarlar niteliklerine göre çeşitli şekilde gruplandırılmaktadır. Taraftarın takımına bağlılık derecesi, bu bağlılığın niteliği taraftarın hangi grubun üyesi olduğunu belirlemektedir (Hunt ve diğ., 1999).

3.1.2. Seyirci

Seyirci olan taraftarın futbolla olan alakası hemen hemen 90 dakika ile sınırlıdır. Maç bitiminde standartlarına dönecek, kaldığı yerden devam edecektir. Maçın sonucu, hayatında önemli bir etki bırakmayacağı belirtilmektedir (Hunt ve diğ., 1999)

Seyirci olarak adlandırılan taraftarın ilgilendiği olay zamanla sınırlıdır. Bir müsabaka sırasında kendisini geçici taraftar olarak tanımlamaz fakat karşılaşma sonrası normal hayatına döner. Taraftarlığı sadece spor olayının olduğu zamanla sınırlıdır (Hunt ve diğ., 1999)

Seyircilik de tıpkı taraftarlık gibi kişiselleştirilebilir bir kavramdır. Kimisi seyrederken heyecanlanır, yerinde duramaz; kimisi ise sadece oyunun kalitesine odaklanır, seyir zevkini almaya çalışır. Kimi seyirci oyunu kuralları bilerek takip eder, zaman zaman hakem kararlarını ya da oyuncu hareketlerini eleştirir; kimisi ise skor odaklı olduğu için sadece gol anlarına yoğunlaşır. Seyircilik taraftarlığın başlangıç evresi gibidir. Ne galibiyetten duyulan sevinç ve coşku, ne de mağlubiyetle gelen hüznün uçlardadır (Dikici, 2008: s. 13).

3.1.3. Taraftar

Taraftar kavramı, kolektiflik anlamı taşımaktadır. Oluşan bu kolektiflik, maç günleri ile sınırlı olmayan, edilgenliği reddeden bir anlam taşır. Taraftarlık ilişkiler bütünüdür. Bir ağa dahil olmak o ağda var olmaktır. Bu ilişki ağı ortak zihin, ortak dil, ortak değer ve normlar oluşturarak bir kamusal alan meydana getirir. İlişki ağları, bir süre sonra aynı futbol kulününe gönül verenlerin birlikteliğinden çok daha öte duruma geçerek özgün bir varoluş hali alır. Bir futbol kulübünü tutmak ilişki ağının çatısı olsa da tek başına yeterli değildir. Beraberinde 90 dakikayı da aşan bir hayat tarzı, maç harici birliktelik, ortak bir kültür de gerektirir (Aydın ve diğ. 2008: s. 300).

Taraftar olan kişi, bazı durumlarda yoğun duygusal bombardıman altında kalabilir. Bu durum mantığın, aklın, sağduyunun üzerinin örtülmesiyle ve aşırı tepkilerle sonuçlanabilir. Tuttuğu spor kulübü başarısız neticeler alsa da, ya da amacından sapsa da taraftar olan kişi onu desteklemekten geri kalmayabilir. Kişinin ya da taraftarın desteklediğine karşı olan sempatisi kimi zaman haddini aşabilmektedir. Başarı ya da başarısızlıklarda sevinç ve hüznün üst seviyelere çıkabilir. Esasen fanatizm olgusunun kendisini hissettirmeye başladığı nokta burasıdır (Ayan, 2006: s. 200).

Taraftar, 90 dakikalık seyrin üzerinde bir kişiliktir. Pasif seyirci olmayı reddeder, kolektif kimliğini taraftarlık üzerinden kurar. Sosyal ilişki ağları içerisinde yer alma durumu, taraftar olmanın olmazsa olmazıdır. Taraf olmak taraftar için, sadece bir spor takımının desteklenmesinden ibaret değildir (Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 150).

Taraftar için, galibiyet ve mağlubiyet duygusal anlamda çok daha derin ve yoğun geçer. Takımın yenmesi taraftarın zaferi, takımın yenilmesi taraftarın mağlubiyetidir. Kendisini sahada görür, her harekette var olur. Kısacası taraftarın takımı ile olan bağı seyirciye kıyasla çok daha güçlüdür (Dikici, 2008: s. 13).

3.1.4. Fanatik

Fanatikler, tribünleri renklendirirler. Futbol muhabbetlerinin baş aktörleridirler. Futbol takımı için çok şey verebilirler. Kimseyi dinlemez, kolay kolay vazgeçmezler. “Yağmur çamur dinlemeden takımını desteklemeyen” tanımı, fanatik taraftar için kullanılmaktadır. Taraftarlar maç izlerken, fanatikler maçlar dahil futbolcu antrenmanlarını da izlemeye gitmektedirler. Futbolcuların sağlık durumlarını, o haftaki performanslarını değerlendirir ve mahalledeki küçük kamuoyuna bilgi verirler (Kozanoğlu, 1996: s. 108).

Fanatik, takımına adeta ilahi bir inanış derecesinde bağlıdır. Kaybetmeye tahammülü olmadığı gibi, galibiyeti de tıpkı bir savaşın kazanılması gibi görmektedir. Fanatik için desteklenen kulüp, maçlarını oynandığı stadyum, formalar, takım renkleri ve sembolleri adeta başka bir kutsallıktadır (Dikici, 2008: s. 14).

Bu taraftar tipi geçici ve yerel olmadığı gibi sadık taraftar tipinin de çok üzerindedir. Kişisel savunma mekanizması çok kuvvetli ve dışarıya karşı son derece kapalıdır. Fanatik taraftar, taraftarlık kimliğini normal aidiyetlerinin (aile, kültür, iş) bir parçası olarak görmektedir (Hunt ve diğ.,1999)

3.1.5. Holigan

Holiganizm, genel olarak “küçük grupların, bir fanatiklik durumunu bahane ederek kişilere ve mülklere zarar vermesi olarak tanımlanmaktadır”. Bazılarına göre, holigan kavramı 100 yıl kadar önce Daily News gazetesinin maçlarda kavga çıkaran fanatiklere, Londra’da yaşayan kavgacı, ayyaş Patrick Hooligan’ın isminin verilmesiyle ortaya çıkmıştır (Toklucu, 2001: 13).

Genellikle fanatik taraftarla karıştırılmaktadır. Fanatik taraftarla holiganın en önemli farkı; fanatik taraftar taraftarlık kimliğini kendi kimliğinin bir parçası olarak görürken, holigan tamamen kendi kimliği olarak görmektedir. Kendi kimliğini her tür aidiyetten (milli, kültürel, ailevi) öncelikli tutarak, taraftarı olduğu takımı ön plana çıkarmaktadır. Bu aşırı aidiyet spor olayının da önüne geçerek şiddet alanına yönelmekte, spordan bağımsız olarak şiddet hareketine dönüşmektedir (Hunt ve diğ., 1999).

Ellerinde kutu kutu binalar, ağızlarında yakası açılmadık küfürler, dudak kenarlarında Drum'den sarma sigaralar, saçları kazınmış, sırtlarında göbeklerini zar zor örten tişörtler, altlarında bebelere yaraşır bermuda şortlar, pazulu kollarında aslanlı kılıçlı dövmeleler (Uyurkulak, 2007).

Holiganizm, çoğunlukla İngiliz taraftarı ile birlikte anılmaktadır. Hatta holiganizm için “İngiliz hastalığı” yakıştırması uygun görülmektedir. 1970’lerin sonuna gelindiğinde İngiliz holigan grupları, sadece kendi ülkelerinde değil deplasman maçlarında da olay çıkarmaya başlamışlardır. 80’li yıllarda holiganların aynı dönemde yükselişe geçen ırkçı-faşist gruplarla birlikte hareket etmesi, işi daha üst boyutlara taşımıştır. 1985 yılında daha önce de bahsedilen Liverpool-Juventus arasındaki Heysel faciası meydana gelmiştir. Bu durum, futbol holiganlığı konusunda Avrupalı ve diğer ülkelerin daha ciddi adımlar atmasıyla sonuçlanmıştır. Holiganlara karşı geliştirilen yasal tedbirler, polisiye önlemler, siyasi ve politik yaklaşımlar uzun vadede etkisini göstermiş ve İngiliz holiganlığı çok önemli oranda azalmıştır (Toklucu, 2001: 14).

3.2. Taraftar Grupları

Taraftar grupları, taraftar kimliğinin ön plana çıkmasındaki en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Kulübün kimliğinin yanında grubun kimliğinin de var olması demek grup takipçilerinin örgütlü olduklarını açıklamaları demektir. Örneğin İtalya’da ‘ultras’, İngiltere’de ‘holigan’ grupları, Latin Amerika’da ‘barras bravas’ olarak bilinen taraftar gruplarının kimliklerinin kesin olarak belirmeye başlaması farklı coğrafyalarda farklı tarihlere işaret etmektedir. İtalya’da 1960’ların sonunda Milan tribünlerinde oluşan Fossa De Leoni taraftar grubu, yaygın olarak tanınan ilk kurumsallaşmış taraftar gruplarından biri olarak ortaya çıkar (Aydın ve diğ., 2008: s. 303).

Türkiye’de 1980’lerin başlarında, Beşiktaş’ın Çarşı ve Ankaragücü’nün Güçlüler adlı grupları bahsi geçen örgütlülük ve kimliklenme anlamında Türkiye’deki ilk oluşumlardır. Günümüzde ise alt ligleri de kapsayacak şekilde hemen hemen bütün kulüplerin örgütlü taraftar grupları bulunmaktadır. Ülkemizde özellikle 1990’lar boyunca bu örgütler adına önemli gelişmeler meydana gelmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde ise kurumsallaşarak etki alanlarını hızla arttırmışlardır. Burada farklı bir isim alma durumu ve bu isim ve kültürün takımın dahi önüne geçmiş olması küçümsenecek bir durum değildir. Bu aynı zamanda taraftarın var olarak seyirci ve destekçiden ayrışması ve farklı ilişkiler ağı kurarak farklı oluşumlar kurmasıyla sonuçlanmıştır (Aydın ve diğ., 2008: s. 303).

3.2.1. Dünyada Taraftar Grupları

Taraftar grupları, futbol dünyasında önemli yer edinmiş, uluslararası etkiye sahip oluşumlardır. Geçmişin düzensiz, örgütsüz, informel grupları, günümüzde daha organize

ve formel yapıya dönüşmüşlerdir. Örneğin İngiltere’de tıpkı futbol kulüpleri federasyonu gibi taraftar grupları federasyonu kurulmuştur (bkz, Football Supporters Fedaration).

Büyük şovları, geniş katılımlı etkili örgütleriyle dünyada adından sıkça söz ettiren taraftar grupları, İtalyan tribünlerinde bulunmaktadır. Ultras grupları, sadece İtalya’da değil dünyanın birçok yerinde önemli etkilere sahiptirler. 1960’ların sonu ile başlayan Ultras grupları 70’lere gelindiğinde etki alanını genişleterek büyümüştür. Bu grupların bu denli yükselişinde İtalya’nın sosyo-kültürel ve ekonomik durumu çok önemli bir etkidir. Grupların ortaya çıktığı dönem İtalya açısından oldukça çalkantılı dönem geçirmektedir. Genellikle alt-sınıfların oluşturduğu bu gruplar böyle bir ortamdan beslenerek büyümüş ve bir Ultras anlayışı geliştirmiştir (Aydın ve diğ., 2008: s. 316).

İtalya’daki Ultras’ın karşılığı Latin Amerika’da “Barra Bravas”tır. Bu gruplar, Latin Amerika ülkelerinde futbolu ellerinde tutmaktadırlar. Her türlü gizli ve illegal işleri organize eden mafyöz gruplardır. Sadece futbol olaylarında değil, ülkelerdeki sosyal ve siyasal olaylarda da ön plana çıkmaktadırlar.

Delije ve Grobari, Sırbistan’ın tehlikeli ve adından çok sık söz ettiren iki taraftar grubudur. Maçlardaki şiddet olayları; hakaret, küfür, ırkçılık içeren pankartları nedeniyle, takımları birçok kez UEFA tarafından da cezalandırılmıştır.

Ultra grupları Almanya’ya ilk olarak 80’li yılların sonlarında ulaşmıştır. İlk grup 1986 yılında Fortuna Eagles adı altında Fortuna Köln takımı taraftarlarınca kuruldu. Onu 1989 yılında Leverkusen taraftarlarının kurduğu Soccer Boyz grubu izledi (1994’ten bu yana Mad Boyz). Binding Szene (Eintracht Frankfurt), Blaue Bomber (Stuttgarter Kickers), Promillos Ultras (Freiburg) 1995 yılında kurulan Ultra gruplarıydı. Bir yıl öncesinde ise Nürnberg taraftarları Ultras adlı grubu kurmuşlardı (Özkök, 2008: 405).

Fransa’da ilk ilk taraftar grubu 1985 yılında Paris’te Boulogne Boys adı ile kuruldu. Zaman geçtikçe Utra grupları Fransa’nın her yerine yayıldı ve büyük gruplar kulüpler üzerinde etkili olmaya başladılar. Özellikle de Marsilya’da Ultralar kendi tribünlerinin bilet satışını kulüpten aldılar ve Marsilya kulübü üzerinde büyük bir etkiye sahipler. Ülkedeki en etkili gruplar ise Paris ve Marsilya’da bulunuyor. Paris’te Boulogne Boys’un yanı sıra Supra Auteuil, Lutece Falco ve Tigris Mystic gibi gruplar bulunuyor (Özkök, 2008: 406).

3.2.2. Türkiye’de Taraftar Grupları

Tanzimat döneminde ortaya çıkan “kabadayı” tanımlaması günümüzde geçerliliğini devam ettirmektedir. Kabadayılar, semtin namusunu koruyan, başka

semtlerden istenmeyen ziyaretçilerin gelmemesini, semt sakinleri arasındaki meselelerin dürüst ve adil bir biçimde çözümlenmesini ve uygunsuz davranışların cezasız kalmamasını sağlarlardı. (Kandiyoti, 1997:212). Taraftar grupları da semti koruyan, şehri koruyan, stadı koruyan fedakar, delikanlı tiplerdir

Osmanlı'nın son döneminde kabadayılık kurumunu ortaya çıkaran etkenlerle, günümüz taraftar guruplarını ortaya çıkaran etkenler önemli ölçüde benzerlikler taşımaktadır. 1980 sonrası itibarıyla Türkiye toplumu, Tanzimat Dönemini andıran dönüşümler geçirmiştir. Ortaya çıkan boşluklar çeşitli oluşumları ortaya çıkarmıştır. Taraftar grupları bu dönemde sahneye çıkmıştır. Beşiktaş Çarşısı taraftar gurubu kurucusu ve amigosu olan Alen Markaryan, bir görüşmede şunları aktarmaktadır;

'...12 Eylül sonrası Beşiktaş semtinde özellikle çevredeki liselerden Fenerbahçe'li ve Galatasaray'lıların yayılması bu oluşumu tetiklemiştir...70li yılların başında Beşiktaş'ta başlayan arkadaşlığımız 80'lerin ortasına kadar hiç bozulmamıştı. Bu güç ile semt içinde oluşan Fenerbahçe'lilik ve Galatasaray'lılığı Beşiktaş lehine çevirdik. Kapalı tribün tartışmalarından da galip gelen biz olduk ve bu süreç içinde hızla büyüdük. Burası bizim semtimizdi ve bizler de onu korumak zorundaydık...' Senem Gülkar, " 25 Yıldır Dimdik Ayakta Çarşı", Beşiktaş Dergisi, Sayı: 72, İstanbul, Mart 2007, ss. 46-47.: Aktaran Dikici, 2008:39).

Taraftar grubu üyeleri, eski kabadayılardan yeni görevlerini almışlardır; semti korumak! Taraftar grupları bireyin kendini özdeşleştirdiği birlikteliklerdir. Bu birliktelik çoğu zaman sıkı ilişkilerin geliştirildiği, iç normların ve kuralların oluşturulduğu yapılar şeklinde işlemektedir.

Ülkemizde 1980'li yıllara kadar etkin düzeyde organize olmuş taraftar örgütlenmelerini görmek pek mümkün değildir. Bu tarihten itibaren özellikle İstanbul'un üç büyük futbol Kulübü taraftarları arasında gruplar kurulmaya başlanmıştır. Bunlardan en popülerleri Beşiktaş'ta 'Çarşı', Fenerbahçe'de 'Genç Fenerliler', Galatasaray'da ise 'Ultraslan'dır. Ayrıca Bursa'daki "Teksas", Trabzon'daki 'Çılgınlar', Sakarya'daki 'Tatangalar', Sivas'taki 'Yiğidolar', Manisa'daki 'Tarzanlar', Rize'deki 'Mekansızlar', Eskişehir'deki 'Kızılcıklı', 'nefer' ve Ankara'daki 'Gecekondu' da sistemli bir şekilde örgütlenmiş diğer taraftar gruplarındandır (Dikici, 2008 :14)

Taraftar gruplarının Türkiye'de en bilineni, elbette üç büyüklerin gruplarıdır. Anadolu takımlarının grupları ise gerek ulusal gerek yerel çapta önemli tanınırlığa ve etkiye sahiptirler. Tribünlerdeki tezahüratlar, kareograflar, maç esnasında ve sonrasındaki olaylar genellikle bu gruplar tarafından organize edilmektedir.

3.2.2.1. Genç Fenerbahçeliler

Fenerbahçe'nin taraftar grubu olan Genç Fenerbahçeliler, Üç Büyüklerin taraftar grubu içinde en etkili olanlarındandır. Grubun kurucusu Sefa Reis lakaplı Sefa Kalya'dır. Sefa Kalya, 13 Ocak 2016 'da kaldığı otel odasında hayatını kaybetmiştir (<http://www.haberturk.com/spor/futbol/haber/1180439-sefa-kalya-kimdir>).

Grubun stattaki yeri Migros Tribünü olarak adlandırılan noktadır. Resmi olarak 1998 yılında kurulan grup, 2000'li yıllardan itibaren etkililik kazanmış, tribünün kontrolünü ele geçirmiştir. <http://www.gencfb.org/> adında internet siteleri vardır. Sosyal medya hesaplarını da aktif olarak kullanan grup, bu alanlar üzerinden de örgütlülüğünü arttırmaktadır.

Genç Fenerbahçeliler, tribün olaylarından çok FB yönetimi ve Aziz Yıldırım'la girdikleri polemiklerle adlarından söz ettirmişlerdir. Diğer taraftar grupları tarafından "burjuva" olarak adlandırılan grup, FB taraftarları içerisinde en örgütlü olanıdır.

3.2.2.2. Ultraslan

Galatasaray'ın taraftar grubu olan "Ultraslan" hem sosyal şartların etkisi, hem de yöneticilerin desteğiyle kurulmuştur. GS taraftarı içerisindeki en etkili gruptur. Tribün şovları, tezahüratları, kareografileri düzenleyen gruptur.

1995'te Ali Sami Yen kapalı tribününde kombine bilet uygulaması başlatılmış, uygulamayla birlikte maça gelen taraftarın sosyoekonomik yapısı da bir anda değişivermiştir. Kapalı tribüne gelenler genellikle hali vakti yerinde olanlar, maçtan on dakika önce gelip yerine oturan, sessizce maçını izleyip ara sıra tezahürat yapan kişilerden oluşmaktaydı. Hatta birçok "ateşli taraftar" para bulamadığı için maça gelememeye başlamıştı. Bu durum Galatasaray taraftarının kısa sürede gücünü yitirmesine yol açmıştır (Toklucu, 2001: 48).

2000'e gelindiğinde ise durumu fark eden yöneticiler, kapalı tribünü canlandırmak adına bir taraftar grubu kurmayı kararlaştırmışlardır. Yapılan istişareler ve toplantılar neticesinde dünyanın en büyük taraftar grubu kuracaklarını iddia ederek, UltrAslan taraftar grubunu kurmuşlardır. Ultras, Avrupa'da yaygın olan taraftar hareketlerinin adıyla, GS'nin sembolü olan aslanı birleştirerek Ultraslan grubunu kurmuşlardır (Toklucu, 2001: 49).

Ultraslan, 2001 yılında Alpaslan Dikmen tarafından kurulmuştur. Dikmen, Avrupa'daki birçok tribünü gezdiklerini, taraftar profilini incelediklerini ve Ultraslanı

kurmaya karar verdiklerini ifade etmektedir
(<http://www.ultraslan.com/Oku.asp?okuID=1949#sthash.tqVLgxxe.dpuf>)

Grup içi hiyerarşi kesin çizgilerle belirlenmiş. Diğer gruplarda olduğu gibi oturulacak yer, amigo, tezahüratlar, ne yapılması gerektiği açıkça orta konmuştur. Amigo Alpaslan Dikmen bu durumu şöyle açıklamaktadır : “Herkes tribün lideri olamaz. Şu anda biri çıkıp "Ben liderim" dese kimse ciddiye almaz. Çünkü Galatasaray tribünlerinde lider olarak bilinen ve bizim de Reis dediğimiz kişi Sebo yani Sebahattin Şirin'dir. Onun izin yani yol vermediği hiçbir şey Galatasaray tribünlerinde hayata geçmez”
(<http://www.ultraslan.com/Oku.asp?okuID=1949#sthash.tqVLgxxe.dpuf>).

3.2.2.3. Çarşı

Türkiye’de en bilinen taraftar grubu Çarşı’dır. Hatta Beşiktaşlı olmayanlar bile kendini Çarşılı olarak tanımlamaktadır. Beşiktaş tribünlerinin adından en sık söz ettiren grubudur.

Çarşı; BJK İnönü Stadyumu’nda, kapalı tribünde maçları seyreden; alışılmışın dışındaki tribün şovları, yaratıcı tezahüratları ile farklılaşan ve Türkiye’de hiçbir taraftar grubunda olmayan bir muhaliflikle kendilerini ifade etmeye çalışan bir grup Beşiktaşlıdır (Dikici, 2008: 38).

Çarşı grubu, İstanbul’daki klasik taraftar örgütlenmeleri arasındaki en güçlü gruptur. Kendi tabirleriyle savaş zamanında Beşiktaş taraftarının kavgalardaki öncülüğünü yapan Çarşı’nın imajı bugün de çok farklı değildir. 1982 yılından beri varlık gösteren Çarşı grubu, 2001 yılının Mayıs ayında dernekleşme yoluna gitmiş ve 1903 Beşiktaş derneğini kurmuşlardır. Fakat dernek olmak Çarşı’yı dernek yapmamıştır (Toklucu, 2001: 63).

Çarşı’nın kurulduğu dönem olan 1980’li yıllar aynı zamanda Türk futbolu ve futbol taraftarlığı için de önemli adımların atıldığı dönemlerdir. Futbolun 12 Eylül döneminin yaşattığı durgunluğu yavaş yavaş üzerinden atmaya çalıştığı 1980’li yılların ilk yarısında Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray takımları arasındaki karşılaşmalar, stadlardaki yapım ve onarım çalışmalarından dolayı BJK İnönü Stadyumu’nda oynanmaktaydı. Boğazın en güzel yerinde konumlandırılmış BJK İnönü Stadı’nın mükemmel akustiğinde üstünlük sağlamak isteyen taraftarlar Kapalı tribünü ele geçirmek için birbirleriyle mücadele etmekteydiler. Bu dönemde, yıllardan beri Beşiktaş semtinde yaşayan, aynı mahallede top oynayıp, birlikte maça giden gençler bir araya gelerek ‘Çarşı’ grubunu oluşturdular. Semtin tam merkezinde, toplanma yerleri de olan Köyiçi olarak bilinen

esnaflar ve balıkçılar çarşısından esinlenerek de kendilerine ‘Çarşı’ adını vermişlerdir. Bu ismi seçmelerinin belki de en büyük nedeni, Beşiktaş Jimnastik Kulübü’nün bu semtin içinden doğması ve onunla ayrılmaz bir bütün oluşturmasıdır. İşte bu gençler de ‘Çarşı’ adını kendilerine seçerken, tıpkı Beşiktaş Kulübü gibi semtin tam ortasından, kalbinden çıktıklarına da dikkat çekmek istemişlerdir (Dikici, 2008: 39).

Genellikle ilkleri, benzersiz şovları ve bitmek bilmeyen destekleri ile gündeme gelen bu grup, bazı dönemlerde medyayla, kulüp yöneticileri ya da futbol takımı ile veyahut kendileriyle restleşmekte ve böylece tribün olaylarının baş aktörleri olarak anılmaktadırlar (Dikici, 2008: 86).

Çarşı, İstanbul takımları içerisinde adı en çok şiddet olaylarına karışan taraftar grubu olarak görülmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi asıl amaçları semti korumaktır. Kendi tabirleri ile aristokrat (ulstraslan) ya da burjuva (gençfb)’lardan farklıdırlar.

3.2.2.4. Nefer

Eskişehir, futbolun cazibesinin en yüksek olduğu şehirlerin başında gelmektedir. Tribünleri ateşli, sokakları hareketlidir. Şehrin hemen her yerinde Eskişehirspor bayrağı görmek, sarı siyah renklerle karşılaşmak mümkündür.

Şiddet olayları söz konusu olduğunda Eskişehirspor taraftarı ön plana çıkmaktadır. Bunun örnekleri çoktur. 1971 yılındaki Galatasaray maçında, 1-0 galip durumda olmalarına rağmen sahayı basmışlar ve hükmen mağlup duruma düşmüşlerdir. 1975’te kaybettikleri Fenerbahçe maçı sonrası oteli basıp, Fenerbahçeli futbolculara şeker pancarı atmışlardır. Bursaspor maçları hemen hemen her yıl olaylı geçmiştir. 1986 Fenerbahçe maçında bıçaklar ön plana çıkmıştır. Son olarak 2005 yılında Eskişehir’de açılan, Fenerbahçe’nin lisanslı ürünlerini satan Fenerium mağazası olaylar sebebiyle kapanmak zorunda kalmıştır (Kozanoğlu, 1996: 120: <http://spor.haber3.com/fenerium-hemen-kapandi-haberi-466870h.htm>).

Nefer grubu, 2004 yılında Murat Diri ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Nefer’in kurulduğu dönemde Ayder ve Kızılcıklı grupları da bulunmaktadır. 2011 yılına gelindiğinde Eskişehirspor tribünlerinde tek taraftar grubu olarak Nefer kalmıştır.

Grup üyelerinin yaş ortalaması oldukça düşüktür. Genelde gençlerden oluşmaktadır. Grup liderlerine oldukça bağlıdırlar. Grup; tribünün görsel şovlarını, sloganlarını, deplasman koltuklarını ellerinde bulundurmaktadır. Eskişehirspor tribününün tamamı Nefer tarafından domine edilmektedir.

Zaman zaman şiddet olayları da grup üyeleri tarafından desteklenmektedir. Şiddetin uygulandığı kesim bazen karşı takımın taraftarları olurken bazen de uyuşturucu satıcıları, yan kesiciler olabilmektedir. Örneğin Eskişehir’de Eskişehirspor forması dışında forma giymek mümkün değildir. Şehre ilk defa gelen öğrencilere çeşitli vesilelerle bu uyarı yapılmaktadır. Derbi kutlamalarına, başka takımların lisanslı mağazalarına izin verilmemektedir.

Grup içi oldukça sıkı ve güçlü kurallar vardır. Üyelerin yazılı olmayan bu kurallara riayet etmeleri beklenmektedir. Deplasmana giderken otobüste esrar kullanmak, mola yerlerinde yağma, hırsızlık gibi olaylar yasaklanmıştır. Bu tür suçlar, grup içinde ceza görmektedir.

3.3. Taraftar Grupları ve Şiddet

Taraftar grupları bireyin kendini özdeşleştirdiği birlikteliklerdir. Bu birliktelik çoğu zaman sıkı ilişkilerin geliştirildiği, iç normların ve kuralların oluşturulduğu yapılar şeklinde işlemektedir. Bu anlamda grubu daha iyi tanımlamak adına kolektivite tanımlanmıştır.

Adorno (1999)’ya göre, birey açısından bir gruba dahil olmak, hayatı daha kolay kılmak gibi bir işlevi yerine getirir. Birey, güçsüzlüğünün farkına varmaktan kurtulur; kendi çevreleri içindeyken, bir avuç insan birçok kişi oluverir. ‘Ben’in çıkarları ile kendisini ilişkilendirdiği kolektif arasında şeffaf bir ilişki yoktur. Kolektifin kaderini paylaşmak istiyorsa ben’in kendisini feshetmesi gerekir. Burada, Kantçı kategorik yükümlülüğün bir kalıntısı açıkça görülebilmektedir: olup bitenlerin altına imzanızı atmanız istenmektedir.

Arendt (2014) ise kolektife yaklaşırken bireyin özerkliğini kaybetmesi üzerinden değerlendirmelerde bulunarak, özgür düşüncenin feshedilmesi ve bireyin kolektifin emrinde hareket etmesi sonucunu şiddetle ilişkilendirmekte ve kötülüğü sıradanlaştırdığını, normalleştirdiğini ileri sürmektedir. Bireyin özerk düşünme yetisini kaybetmesi, kendisini ve vicdanını kaybetmesi anlamına gelmektedir. Kolektifin emirlerini yerine getirmek, meşru gayri meşru ayırımını yapmamak, şiddet uygulanıp uygulanmamasını önemsememek üye açısından kritik edilememektedir. Dolayısıyla eleştiri süzgeci ortadan kalkmakta ve birey kendisini kaybederek grupta dirilmektedir.

Bergson (1986), “kanun buyruktan zorlayıcı, buyruk kanundan zaruriliği alır. Böylece cemiyet düzeninden çıkmak, tabiata aykırı bir özelliğe bürünür. Hatta çokça tekrerrür etse bile bize tabiattaki ucubeye benzeyen bir cemiyet istisnası olarak görünür”.

Taraftar grupları cemiyetin mikrosu, cemaat yapılarıdır. Kendi içlerinde kanun oluşturup, bu kanunlara uymayı zorunlu hale getirmektedirler. Gruba ait olan birey, oluşturulan bu kolektifin emirlerini yerine getirmeye kendisini mecbur hisseder. Grup içi kanuna karşı gelmek ya da informal yasalara uymamak; aşağılanmaya, dışlanmaya, horlanmaya neden olacaktır.

King (2001), futbol seyircisi arasındaki şiddete ilişkin yaptığı çalışmada, 1970'lerden beri uygulanagelen taraftarın psikolojisini, sosyo-ekonomik yapısını anlamaya çalışan ve bunun şiddetle ilişkisini saptamayı amaçlayan çalışmaların karşısına; holigan şiddetinin taraftar grubunun üzerindeki işlevini inceleyerek çıkmıştır. King'e göre şiddet, taraftar grubu arasında ortak bir hafıza oluşturmakta, grup bilincini pekiştirmektedir. Örneğin maç sırasında ya da sonrasında meydana gelen bir dakikalık şiddet olayı bile kolektif hafızada önemli yer bulur. Maçın ardından gelecek günlerde sürekli bu olay canlı tutulur ve grup arasında paylaşılarak motivasyon, birliktelik artırılır.

Taraftar grupları, futbolcular, kulüp yöneticileri ve antrenörlerle yaptığı görüşmeler neticesinde "Soccer Tribe" kitabını yazan Morris (1981), taraftar gruplarını savaşçı kabilelere benzetmektedir. İnançları, ritüelleri, seremonileriyle egzotik kabilelerle çok ciddi benzerliklerinin olduğunu belirtmektedir. Futbol maçı; statü gösterisi, av, dini seremoni, tiatral oyun ve düellodur. Tüm bunlar kabile özellikleridir.

R. Girtler (2006) taraftar gruplarını kabilelere ilişkilendirmektedir. "Taraftar derneklerine giriş ve aidiyet merasimleri, yapıları itibarıyla kabilelerin savaşçıları belirlediği merasimlere veya eski kültürlerdeki vaftiz olgusuna benzemektedir". Modern dünyanın getirdiği aidiyet boşluğunu gençler, bu gruplar vasıtasıyla ikame etmektedirler. Bu ikamenin şekli genellikle şiddet olmaktadır. Eski kabilelerde yer edinebilmek, statü kazanabilmek nasıl ki güce, şiddete, mücadeleye bağlıysa; aynı şekilde modern kabileler olan taraftar gruplarında statü sahibi olmak, yer edinmek, ayrıcalık kazanmak güce, şiddete ve mücadeleye bağlıdır (Girtler, 2006: s. 114).

3.4. Futbolda Şiddet ve Erkeklik İlişkisi

Sporun doğasında kazanmak, altetmek, hükmetmek yani erkeklik vardır. Oyun içerisindeki nitelik, saha dışına da yansıyor, tribünleri harekete geçirmekte, seyirci ilişkilerini ve profilini önemli ölçüde etkilemektedir. Sloganlardan, tezahürat ve pankartlardan bu durum açıkça görülmektedir (Dikici, 2008: 45):

Tüm bu erkeklik özellikleri bazı noktalarda şiddete dönüşmektedir. Futbolun erkek yapısı ile erkekliğin şiddet anlayışı önemli sentez oluşturarak, spor müsabakaları

üzerinden şiddet eylemlerine dönüşmektedir. Bu anlamda şu söylenebilir ki, futbolda şiddet olaylarının temelinde, erkeklik değerleri yatmaktadır (Radmann, 2014).

Futbol topluluklarında, şiddet pratikleri öğretilip uygulanırken erkeklik de yeniden üretilir. Bu durum futbol pratik topluluklarının erkeklere özgü bir alan olarak da tanımlanmasıyla sonuçlanmaktadır (Bulgu, 2013).

3.4.1. Futbol ve Hegemonik Erkeklik

Spor literatüründen ve aktüel spor olaylarından edinilen bilgiler ve izlenimler modern sporun, kadına ve toplumsal alandaki erkeğe üstünlük sağlamak üzerine kurulmuş olduğu yargısını güçlendirmektedir. Bu anlamda araştırmacılar, toplumsal cinsiyet sürecinin sporla ilişkisi üzerinden hegemonik erkeklik konseptini kurmaktadır. Bu konsept, sporda güç ilişkilerini ve öznelliğin inşasını açıklamak adına önemli sonuçlar vermektedir (Messner, 2005: s. 314; Pringle, 2005: s. 257).

Erkek sporlarının eril beden in iktidarı göstergesi olarak inşasına ve hegemonik erkekliğin yeniden üretimine önemli katkısı bulunmaktadır. Sporun fiziki güç ve fiziki dayanıklılık eğitimi olarak tanımlanması, erkeklik ve kadınlık arasındaki farkların ve hangisinin daha güçlü olduğunun yeniden üretilerek tanımlanmasına yarayan anlamları bulunmaktadır (Sancar, 2011: s. 252).

Erkeklik İncelemeleri başlangıcından beri özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde erkeklik ve spor, bilhassa lise ve üniversite öğrencilerinin amatör ve profesyonel sporlarla ilişkisi üzerinde durmuştur. Erkekliklerin netleştiği, erkek öznelliğinin şekillendiği lise ve üniversite yıllarında okulun öne çıkan bir takımında spor yapmak, o takımın bir parçası olabilmek, bir ayrıcalık, genç sporcunun imrenilen, üstün bir erkek olarak kendi kendini anlaması ve etraftakilerce (diğer erkeklerce de) farkına varılması sürecidir (Cenk Özbay, s. 2013).

Spor, erkek çocukları için erkek dünyasının değerleri, tutumları, amaçları ve hareketlerini öğrenebilecekleri en etkili alanların başında gelmektedir. Okullardaki spor faaliyetlerinde takımların dizilişi, spor türündeki tercihler kendisini genel cinsiyet yargılarına göre şekillenmektedir. Erkekler futbol, basketbol takımlarına seçilirken, kızlar için voleybol uygun görülmektedir. Bu sırada kız öğrenciler ve hegemonik erkeklik altında kalmış olan erkek öğrencilerin sessiz ve silik bir şekilde var oldukları görülmektedir (Bulgu, 2005: s. 178).

Futbol ve futbol grupları hegemonik erkekliğin yapılandırıldığı ve rekabetin ciddi oyunlarının sergilendiği alanlardır. Bu oyunlar, toplumsal statüleri, iktidarı, etkiyi ve

parasal konuları belirleyerek, gündelik yaşam anlayışlarında, oyundan çok ciddi olgular olarak ele alınmaktadır. Söz konusu oyunlar olan hegemonik erkekliğin kendini ispat etme mekanizmaları, özellikle kolektif bir biçimde, homososyal erkek toplulukları içerisinde gerçekleşmektedir (Onur ve Koyuncu, 2004: s. 40).

Gruplar içindeki ortodoks erkeklik, ortam içinde öğrenilir ve sorgulanmadan kabul edilir. Grup üyeleri artık ortodoks erkek ideolojisinin yeminli üyeleridir. Kendilerini sert erkeklik söylemlerine adapte ederler (Anderson, 2008: s. 257).

Futbol fenomeni oyun anlamının çok üzerinde, oyunun etrafındaki dünyayı da kapsamaktadır. Futbol müsabakası seyreden erkeklerin coşkulu birlikteliği erkekçe bir yaşayıştır. Coşku anında tüm dünyaya karşı kayıtsızlık söz konusudur. Kayıtsızlık bazı durumlarda saldırganlık şeklinde bir meydan okumaya da dönüşebilmektedir. Tribünler, bu benmerkezliliğin yüksek olduğu homososyal alanlardır. Erkek olmanın ön şartlarından biri futbol dünyasına katılmaktır. Diğer taraftan futbol dünyasına katılmak da erkeklik ortamının içine düşmek demektir. Futbol dünyasına bakarak, erkeklik çözümlemesi yapmak oldukça mümkündür. (Bora, 2007).

Futbol ortamı, erkek birlikteliğinin en güçlü alanlarından biridir. Modern kentli erkeğin klasikleşen görüntüsü birlikte maç izleyen, muhabbet eden, alkol alan erkekler manzarasıdır. Bu durum tribünde omuz omuza halay çekme, coşku içinde bağırıp çağırma şeklinde gerçekleşmektedir (Bora, 2007).

Erkekler futbol ortamında kendilerini oldukça rahat hissetmektedirler. Hiçbir şeye önem vermeden, tamamen içten geldiği gibi, doğal, aşırılıkların yaşandığı bu alanda meydan okumaların, agresif davranışların sergilenmesi oldukça mümkündür. Çünkü ortam erkeğe rahatlık hissi vererek öfkeli, erkekçe maç izlemeyi teşvik etmektedir (Bora, 2007).

Erkek üstünlüğü futbolda kadından ziyade erkeğe dönüktür. Hiyerarşik erkek oluşumunda kazanmak, eşit şartlarda mücadele veren erkeklere karşı olmaktadır. Mücadelede kazanan hegemonik erkekliktir. Futbolun yapısı bedeni temel almaktadır. Bu temel üzerine güçlü-güçsüz, kadın-erkek ikilikleri konumlandırılmaktadır. Öte taraftan ikincil ve hegemonik erkekliği tanımlayarak, hegemonik erkeklik lehine kararlar almaktadır (Bulgu, 2012: s. 208).

Erkeklerin şiddeti futbolda sadece güçlü erkeklere hasrettikleri görülmektedir. Bu durum hiyerarşik erkeklik yapılanmasını ortaya çıkarırken, kendilerini diğer erkeklerden üstün gördüklerini de kanıtlamaktadır. Eşit güçte rekabeti esas almasına rağmen futbolun

bedensel anlamda güçlü olan lehine işlediği görülmektedir. Futbolcuların bedensel güce atfettikleri bu önem hegemonik erkekliğin futbolda en üstte olduğunu göstermektedir. Futbolda zafere götüren şey, bedensel güçtür. Bu da erkeklik özelliği olarak üstünlük kazanmaktadır. Bu durum futbolda şiddetin güçle ilişki kurması, futbol alanından güçlü olmayan, ikincil erkekliğin dışlanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla birey şiddeti araçsallaştırarak hem kadınlara daha da çok kendi gibi olmayan erkeklere üstünlük sağlamaktadır (Bulgu, 2012: s. 217).

3.4.2. Taraftar Grupları ve Erkeklik

Taraftar grupları, erkekliğin yoğun olarak yaşandığı, öğrenildiği, öğretildiği homososyal alanlardır. Tamamen cinsiyetlendirilmiş ve erkek egemen bir yapısı vardır. Bu topluluklar aracılığıyla erkekler, egemen erkeklik değerleri olan kurallılık, hiyerarşik düzen içinde kolektif çıkarı örgütlemek, duygusal olarak mesafeli ve dolayısı ile güvenli insan ilişkileri kurmayı öğrenmektedirler (Sancar, 2011: 257).

Erkeklik, bir erkeğin kültürel anlamda onun algısına sahip olmaya başlamasından itibaren hayat boyu her ortamda ve ilişkide yitirilmemesi için mücadele ettiği bir kimlik olarak belirmektedir. Her an elden gitmesi tehlikesi ve kaygısı ile erkeğe ne tam anlamıyla içsel, ne de kadında olduğu gibi tamamen dışsal bir kapasitedir (Atay, 2004: 26). Bu noktada tuttuğu takımın başarısı erkekliğinin başarısı, tuttuğu takımın başarısızlığı ise erkekliğinin yenilgisi, başarısızlığıdır.

Burjuva toplumunun cinsiyet düzeni üzerine yapılan sosyal ve tarihsel araştırmalarda ortaya çıkan bulgulara göre, 19. yüzyılın en parlak döneminde erkekler arasında sürekli yaşanan bu ciddi oyunlar, erkek habitusunun gelişmesinde yapısal bir öneme sahiptir. Zira erkekliğin ispatlanabileceği kurum olan düello ve bu kurum aracılığıyla savunulmak zorunda olunan erkek onuru, ancak erkek habitusunun canla başla savunulduğu rekabet oyunları içerisinde gelişebilir (Onur ve Koyuncu, 2004: 33).

Erkekler, homososyal hiyerarşik topluluk içinde geçirdikleri ortak yaşam sürecinde, hep birlikte, ortak bir model eğitimi almakta, çeşitli bilgi ve alışkanlıklar edinmektedirler (Selek, 2011: 59). Yüz yüze (birincil) ilişki esasına dayanan bu gruplarda, bireylerin “ötekine” güvenebilmesi ancak aralarındaki kuvvetli dayanışmayla mümkündür. Bu tür oluşumların, içe dönük ve mesafeli birliktelikleri, bireylerin kendi içlerinde birlikteliklerini kuvvetlendirerek, grup dayanışmasını elzem kılmaktadır. Bu dayanışma, erkek dayanışmasını temsil etmektedir. Dolayısıyla şiddetin erkekler arası bağlardan beslenmesinin arka planında, bu dışa kapalı grup ilişkilerinin varlığı bulunmaktadır. Erkek

dayanışmasından güç alan şiddetin, erkek kimliklerini devamlı kuvvetlendirerek, futbolda erkek hakimiyetinin sağlanmasında önemli bir faktör olduğu görülmektedir (Bulgu, 2012: s. 217).

Homososyal erkek birliktelikleri, erkeklerin bu topluluklar içinde karşılıklı olarak kendilerinin ve dünyaya ve topluma bakışlarının normallliğini ve doğruluğunu tekrar tekrar ortaya koydukları ve meşrulaştırdıkları alanlardır (Onur ve Koyuncu, 2004: s. 39).

Mücadele, çatışma ve savaş bir erkek ritüelidir ve sonuna kadar dayanma mantalitesi, hem erkeğin kendi erkekliğini ispat etmesine, hem de başkalarının gözünde erkekliğin ifade edilmesine hizmet etmektedir. “Doing masculinity” olarak kavramsallaştırılan bu mantıkla, holiganların günümüzdeki saldırgan ve vahşi aktivizmleri, erkekliğin kolektif aktivizmindeki erkekler arası arkadaşlık ve dayanışmaya denk gelmektedir (Onur ve koyuncu, 2004: 40).

Şiddetin normalleştirildiği hatta özendirildiği gruplarda, şiddette başvurmamak grupiçi yaptırımla karşılaşmak demektir. Şiddet kullanmaktan kaçınan grup üyeleri diğer üyelerce dışlanabilmektedir. Çünkü şiddet alt kültüründe çoğu kez, cesaret, kavgacı, başarılı olma gibi söylemlere sürekli atıf yapılmakta ve üyeler bu söylemler etrafında sosyalleşerek örgüt içerisinde statü kazanma amacı içinde olmaktadır. Kültürün görevi burada şiddeti meşrulaştırmak ve teşvik etmek olarak görülmektedir (Kızmaz, 2006: s. 255).

Erkeklik gösterilerinin yoğun olduğu spor salonları, stadyumlar, dövüş kulüpleri, kahvehaneler gibi ortamlarda, abartılı erkeklik gösterilerinin ya da en azından erkeklik anlayışlarının oldukça yaygın olduğunu gözlemek mümkündür. Grup içindeki erkeklik ritüelleri oldukça baskıcı olabilmektedir. Erkeklerden hegemonik kodlara uygun hareket etmeleri beklenmekte, ortamın ruhuna uygun hareket etmeyenler, “kılıbıklık”, “yumuşaklık”, “ibnelik” gibi kadınsılıkla ya da erkek olmamakla özdeş görülen bazı ifadelerle aşağılanılmaktadırlar. Bu gibi durumlara maruz kalmayan erkekler ise bilinç düzeylerinde bu tür davranışları onaylamasalar da, bu ortamlarda bir erkeğin davranması gerektiği gibi davranmaya özen göstermekte, belirlenmiş kodlara uymayan davranışları sergilemekten kaçınmaktadırlar (Cengiz vd, 2004: s. 60).

1970'ler ve 80'lerde çoğu taraftar grubunun önem verdiği ritüellerden bir tanesi, deplasman karşılaşmalarında genel eve gitmeleriydi. Genelev ziyaretinin deplasmanda yapılması önemlidir. Burada iletilmek istenen mesaj, hem sahada hem de yatakta erkekliği göstermektir. Diğer taraftan gidilen lokantalarda yemek parası vermemek,

alınan alkollerin ücretini ödememek, yoldan gelip geçenlere saldırmakla rakibin aşağılanması amaçlanmaktadır. Tüm dünyada futbol turizminin yan dallarından biri fuhuş turizmidir. Amaç erkek özgürlüğünün zirvesine tırmanmaktır (Bora, 2007).

Örneğin Beşiktaş taraftar grubu Çarşı'nın erkeklik gösterisi içeren pankart ve sloganlarından en bilineni 'Erkek adam renkli takım tutmaz'dır. Seksizm içeren, erkek egemenliğini ve üstünlüğünü vurgulayan diğer pankartlar ve sloganlarda bazıları (Dikici, 2008: 45):

- 'Pamuk Prenses Ayhan'
- 'Siyahı yerden, beyazı gökten, kırmızıyı Fener'den'
- 'Kan her zaman damardan alınmaz.'
- 'Senden çocuğum olsun istiyorum ama sana benzemesin.'
- 'Nasıl geçirdik?'
- 'Kutu kutu pense, elamamı yerse

Arkadaşım hakem arkasını dönse...'

Erken yaştaki güçsüzlüğün başkalarına dayatılarak yeniden yaşanması, bu erkeklere hem güçsüzlük deneyimlerini hafifletmede hem de bundan kurtulmada yardımcı olabilmektedir. İlişkilerdeki erken çocukluk güçsüzlüğünün niteliği ne olursa olsun, bu durum kendini bir dizi hiyerarşik, salt erkeklerden oluşan kurumlara temas etmesi aracılığıyla yeniden üretir (Kandiyoti, 1997).

Futbolun temel unsurlarından olan rekabetle, erkekliğin onur mücadelesi olan rekabet, taraftar gruplarının yapısını belirleyen önemli bir nitelik haline gelmiştir. İki rekabetin buluşma alanı olan taraftar grupları, erkekliğin üretildiği, şekillendirildiği, geleneksel niteliklerle küresel özelliklerinin sistematize edilip pratiğe döküldüğü öğretici bir alan haline gelmiştir.

3.4.3. Erkeklik ve Futbolda Şiddet

Futbol taraftarları; iktidarı, rakip takım taraftarlarından ve kendi iç çekişmelerden sert ve zor bir şekilde kazanırlar. İktidarın devamını sağlamak sertliğin ve zorluğun sonuçlarına katlanmak ve araçsallığıyla uzun vadeli ilişki kurmakla mümkündür.

Futbol ortamının söylemleriyle, pratikleriyle, kurallarıyla, erkeklerin iktidarını yapılandıran bir alandır ve şiddet pratiklerinin, erkeklik kimliklerini yeniden üretirken, diğer taraftan erkek hegemonyası lehine bir iktidar mekanizmasını da işletmektedir (Bulgu, 2012:178).

İktidar ilişkilerini vurgulayan ve pratikte erkekliğin yeniden üretilmesini hedefleyen şiddet ögesi, cinsiyet mantığında erkek anlayışının kendisini ifade eden oyunların bir vechesidir. Futbola dair şiddet, erkeğin erkeğe karşı iktidarı ve hükmünü amaçlar. Şiddetin uygulanması erkekler arasındaki dayanışmayı arttırırken, erkeklikleri pekiştirir ve meşrulaştırır (Onur ve Koyuncu, 2004: 40).

Şiddet kullanımına, toplumdaki egemen değerler doğrultusunda yüklenen anlam, futbolda şiddeti erkeklikle bir tutarak, onun kullanımını meşrulaştırırken, şiddetin, erkeklik anlamlarının, toplumdaki genel inançlarla desteklenen bir hegemonik güce sahip olduğunu göstermiştir (Bulgu, 2012: 217).

Futbol taraftarı, yöneticisi, antrenörü ve diğer bileşenleriyle egemen, saldırgan, şedid erkeksi değerleri ön plana çıkarmıştır. Bir müsabaka sonrası çıkan olayların ardından Beşiktaş Başkanı Fikret Orman'ın yaptığı açıklama şu şekildedir; “Bursa dönüşü takımı protesto ettiler, adam gibi oynayın dediler. Bunlar kız gibiler, bireysel olarak karşımıza çıkamazlar. Takımın mağlubiyetiyle mutlu olanlar var, böyle taraftarlık olmaz. Emniyetin de burada ihmali var. Bekliyorum ki yeke yek gelsinler ama gelemezler, biliyorum” (<http://spor.internethaber.com/spor/super-lig/besiktas-taraftarina-kiz-yakistirmasi-204662.html>). Beşiktaş Başkanının bu çıkışı karşı takıma değil kendi taraftarınadır. Karşısına teke tek yani düelloya çıkamayacaklarını, kız gibi olduklarını belirterek, muhataplarını erkek gibi davranmamakla suçlamaktadır. Futbol erkek aladır ve erkeklik teke tek kavga edebilmektir, kadınlığa yer yoktur.

Bairner (1999), futbolda şiddet ve erkeklik ilişkisini Kuzey İrlanda üzerinden incelemiştir. Erkeksi şiddet ve terörizm arasında ilişki kurarak, aradaki benzerlikleri göstermeye çalışmıştır.

Jones (2008), kadın futbol seyircileri üzerine yaptığı araştırmada, futbol kültürünün erkek egemen kültürel öğelerine dikkat çekmiştir. Gerek görüşmelerde gerekse maç esnasında yapmış olduğu gözlemlerde futbolun kadın taraftarlar üzerinde bile erkeklik kültürünün etkilerini gözlemlemiştir.

Harvey ve Piotrowska (2013), yapmış oldukları psikososyal çalışmalarında futbol taraftarlarının hoşgörüsüzlük, şiddet davranışlarını Freud ve Lacan'ın “Transfer” kavramı üzerinden incelemiştir. Araştırmaya göre şiddetin temel nedeni postmodern dönemde silikleşmeye başlayan, netliğini kaybeden kimliğin, cinsiyet üzerinden tekrar geri kazanılmaya çalışılmasıdır. Cinsiyeti, arkaik anlamda yorumlayan futbol seyircileri,

kimliğin yeniden kazanılması ve kayıpların telafisi için şiddet, aşırılık, hoşgörüsüzlüğe başvurmaktadır.

Radmann (2014), İsveç'te holigan taraftar grupları ile yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, taraftarların kendilerini tanımladıkları ilk sıfat sert erkekliktir. Kesinlikle kadın ve çocuklara ait olduğu iddia edilen özellikleri kendilerinde görmemektedirler. Araştırmanın sonuçları holiganların; fiziksel olarak güçlü, sert, korumacı oldukları ve kendilerini erkekliği temsil eden son grup olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Şiddet, sertlik, güçlülük erkekliğin dolayısıyla grubun en önemli özelliğidir.

Adı geçen çalışmalar gibi diğer çalışmalar da erkeklik kültürü ve şiddet arasındaki ilişkiye dikkat çekmeye çalışmıştır (Hickey ve Fitzclarence, 1997; Spaaij, 2008).

4. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, araştırma grubu, veri toplama süreci ve araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde kullanılan yöntemlere ilişkin bilgiler yer almaktadır.

4.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada amaçlara uygun olarak Betimsel analiz ve Bağıntısal Araştırma Modeli kullanılmıştır. Bağıntısal araştırma modeli mevcut problemi, bu problemle karşılaşılan durumları, değişkenler ile değişkenler arası ilişkileri belirtmektedir (Kurtuluş, 1998: 310). Betimsel model, geçmişte ya da halen varolan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan kişi ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Araştırılan nesne herhangi bir şekilde, etkilenmeye, değiştirilmeye, dönüştürülmeye çalışılmaz. Bilinmek istenen şey her ne ise o alınmaya çalışılır (Karasar, 2014: 77). Bu çalışmada, Nefer taraftar grubunun şiddete yaklaşımları, erkeklik kültür ve şiddet arasındaki ilişki, eğitim durumu ve şiddet arasındaki doğrusal bağ ile farklı özellikler arasındaki ilişki betimlenmeye çalışılmıştır.

4.3. Hipotezler

Bu çalışmada test edilen hipotezler aşağıda şu şekilde verilmiştir:

H1. Erkeklik ve şiddeti onaylama arasında pozitif yönlü ilişki vardır.

H2. Yaş gruplarına göre katılımcıların erkeklik değerlerinde anlamlı fark vardır.

H3. Yaş gruplarına göre katılımcıların şiddeti onaylama düzeylerinde anlamlı fark vardır.

H4. Şiddete maruz kalma ve şiddeti onaylama arasında pozitif yönlü ilişki vardır.

H.5. Eğitim durumlarına göre katılımcıların şiddeti onaylama düzeyleri arasında anlamlı fark vardır.

4.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla, BEM Cinsiyet Rolü Envanteri, Şiddet Kültürü Ölçeği kullanılmıştır. Aşağıdaki bölümde veri toplama araçları ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

4.4.1. BEM Cinsiyet Rolü Envanteri

Bu araştırmada katılımcıların cinsiyet rollerinin belirlenmesinde Bem (1981), tarafından geliştirilen ve Kavuncu (1987) tarafından Türkçe'ye uyarlanan BEM cinsiyet rolü envanteri kullanılmıştır. BEM cinsiyet envanteri 10 Erkeklik ve 10 Kadınlık özellikleri olmak üzere 20 ifadeden oluşmaktadır. 7'li Likert tipli şeklinde 1 (kesinlikle katılmıyorum), 7 (kesinlikle katılıyorum) ifade aralığında oluşturulmuştur. Dökmen, (1991: s. 28) bu envanterin cinsiyet rollerinin belirlenmesinde kullanılan yaygın envanter olduğunu belirtmiştir.

4.4.2. Şiddet Kültürü Ölçeği

Bozkurt, vd. (2015) tarafından geliştirilen Şiddet Kültürü Ölçeği, toplam 9 ifade ve Şiddeti Onaylama, Şiddete Maruz Kalma olarak 2 boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5'li Likert ifade aralığında (1 Kesinlikle katılmıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum) şeklinde oluşturulmuştur.

4.4.3. Kişisel Bilgi Formu

Anket formunda katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla 5 sorudan oluşan kişisel bilgi formu yer almaktadır.

4.5. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye'deki futbol taraftar grupları oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme yöntemi yargısal örnekleme yöntemi ile belirlenen Eskişehirspor taraftar gruplarından Nefer taraftar grubudur. Nefer taraftar grubunun seçilmesinin en önemli nedeni Eskişehirspor'un en etkili ve en fazla üyeye sahip taraftar grubu olmasıdır. Bu doğrultuda Nefer grubu üyelerinden kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiş toplam 348 taraftar araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

4.6. Verilerin Elde Edilmesi ve Analizi

Hazırlanan anket formu Nefer grubu üyelerinin görüşlerine internet ortamında Google Drive Formu aracılığıyla sunulmuştur. Bir kişinin birden fazla anket doldurmasının önüne geçilmesi amacıyla anket formuna IP kısıtlaması getirilmiştir. Nefer grubunun çeşitli sosyal medya hesaplarında araştırmanın duyurusu yapılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 22 paket programı aracılığıyla bilgisayar ortamına aktarılmış ve analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin analiz edilmesi amacıyla betimleyici istatistiklerin yanı sıra T-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve Korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır.

4.7. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma 2014-2015 Türkiye Futbol Süper Ligi Hasan Doğan Sezonu ve Eskişehirspor Nefer taraftar grubu üyeleri ile sınırlıdır.

4.8. Bulgular ve Analiz

Araştırmada uygulanan ölçme araçlarından elde edilen veriler ve uygulanan istatistikler tablolar halinde aşağıda sunulmuştur.

4.8.1. Katılımcılara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmanın bu kısmında araştırmaya katılan Nefer taraftar grubunun cinsiyet, yaş, eğitim, meslek ve Nefer’de geçirilen süreye ilişkin betimsel bulgulara yer verilmiştir. Grup üyelerine ilişkin değerler Tablo 4.1’de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Araştırmaya Katılan Nefer Taraftara Grubuna İlişkin Betimsel Veriler

		Frekans	Yüzde (%)
CİNSİYET	Kadın	22	6,3
	Erkek	326	93,7
YAŞ	18 yaş altı	80	23
	19-25 yaş	127	36,5
	26-35 yaş	95	27,3
	36 yaş ve üstü	46	13,2
EĞİTİM DURUMU	Ortaöğretim ve Altı	142	40,8

Tablo 4.2. Araştırmaya Katılan Nefer Taraftara Grubuna İlişkin Betimsel Veriler (devamı)

	Lisans ve Lisansüstü	206	59,2
MESLEK	Ücretli işçi	78	22,4
	Üst yönetici	21	6,0
	Memur	54	15,5
	Küçük esnaf	29	8,3
	Büyük ölçekli işletmeci	12	3,4
	İşsiz	8	2,3
	Öğrenci	146	42,0
NEFERDE GEÇİRİLEN SÜRE	1 yıl	98	28,2
	2-4 yıl	90	25,9
	5-7 yıl	62	17,8
	8 yıl ve üzeri	98	28,2
TOPLAM		348	100

Tablo 4.1. incelendiğinde araştırmaya katılanların cinsiyet bakımından erkek yoğun bir örnekleme sahip olduğunu göstermektedir. Buna göre katılımcıların yalnızca 22'si (% 6,3) kadınlardan oluşurken, 326'sının (% 93,7) erkek taraftarlardan oluştuğu görülmektedir. Bu durum taraftar gruplarının genelde erkek yoğun grupları olması bilgisi ile paralellik göstermektedir. Araştırma kapsamında elde edilen demografik bilgilerden bir diğeri de katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin bilgilerdir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların 142'si (40,8) ortaöğretim ve altı, 206'sı (59,2) ise lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir. Meslek durumuna ilişkin yapılan analizler sonucu öğrencilerin sayısı 146 (% 42), ücretli işçiler 78 (%22,4), memurlar 54 (%15,5), küçük esnaf 29 (% 8,3) üst yöneticiler 21 (% 6) büyük ölçekli işletmeciler 12 (3,4) kişiden oluşmaktadır. "Nefer taraftar grubunda kaç yıldır bulunmaktasınız?" sorusuna cevap veren taraftarların bir yıldır diyen taraftarların sayısı 98 (% 28,2) , 2-4 yıldır diyenlerin sayısı 90 (% 25,9),

5-7 yıldır diyenlerin sayısı 62 (% 17,8) ve son olarak yine 98 (%28,2) kişi 8 yıl ve daha fazla olmak üzere taraftar grubunda yer almaktadır.

4.8.2. Normal Dağılıma İlişkin Bulgular

Verilerin normal dağılım sergileyip sergilemediklerini değerlendirmek amacıyla çeşitli analizler yapılmaktadır. Basıklık ve çarpıklık kat sayıları verilerin dağılımının normallliğini belirlemede önemlidir (Şimşek, 2007: 74). Aşağıdaki tabloda verilerin basıklık-çarpıklık analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.3. *Verilerin Normal Dağılımına İlişkin Bulgular*

	Çarpıklık (Skewness)		Basıklık (Kurtosis)	
	İstatistik	Std. Hata		Std. Hata
İddialı	-,876	,132	-,393	,263
Lider gibi davranan	-,806	,132	-,421	,263
Baskın karakterli/sözü geçen	-,822	,132	-,347	,263
Güçlü kişilikli	-1,024	,132	,109	,263
Kuvvetli	-,766	,132	-,416	,263
Haksızlığa karşı çıkan	-1,236	,132	,289	,263
Risk almaktan çekinmeyen	-,593	,132	-,799	,263
Anlayışlı	-1,058	,132	-,037	,263
Sempatik	-,793	,132	-,329	,263
İncinmiş duygularu (insanları) teselli etmeyi seven	-,863	,132	-,374	,263
Başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı	-1,028	,132	-,076	,263
Merhametli	-1,088	,132	-,062	,263

Tablo 4.4. Verilerin Normal Dağılımına İlişkin Bulgular (Devamı)

Çocukları seven	-1,104	,132	-,094	,263
Sevecen	-1,044	,132	-,055	,263
Anlayışlı	-1,022	,132	-,190	,263
Nazik/Kibar	-,799	,132	-,496	,263
Cana yakın	-1,045	,132	-,139	,263
Gerekirse sorunların çözümünde bazen şiddet kullanılabilir	-,041	,132	-1,268	,263
Şiddet kullanımı bazen normaldir.	-,014	,132	-1,273	,263
Çocuklara erken yaşlardan itibaren dövüş/savunma sporları öğretilmelidir.	-,156	,132	-1,247	,263
Kesici aletler veya silahlar benim için hep çekici olmuştur.	-,328	,132	-,328	,263
Çocukluğumda şiddet ağırlıklı oyun ve filmleri sevmişimdir.	1,126	,132	-,114	,263
Çocukluğumda, bizim ailede dayanın cennetten çıktığına inanılırdı.	1,492	,132	1,029	,263
Çocukken babamın ya da evdeki diğer büyüklerimin ne zaman sevecekleri, ne zaman dövecekleri hiç belli olmazdı.	,169	,132	-1,461	,263
Çocukluğumda fiziksel şiddete maruz kaldım.	1,181	,132	,016	,263

Tablo 4.2. incelendiğinde, BEM Cinsiyet Envanterine ilişkin verilerin çarpıklık değerlerinin -1,236 – -,593 arasında; basıklık değerlerinin ise -,799 – -,037 arasında değiştiği görülmektedir. Şiddet kültürü ölçeğine ilişkin verilere bakıldığında çarpıklık değerleri 1,492 – -,328 arasında; basıklık değerlerinin ise -1,461 – 1,029 arasında değiştikleri tespit edilebilmektedir. Verilerin bu şekilde dağılımlarının, referans alınan kaynaklar bağlamında ± 2 ve ± 7 arasında olduğu ve analizler için normal denebilecek düzeylerde oldukları söylenebilir (Şencan, 2005: 376; Şimşek, 2007: 74).

4.8.3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

20 ifadeden oluşan BEM Cinsiyet Rolü envanteri için Açıklayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır. AFA, gözlenen değişkenleri tanımlamak, bu değişkenleri özetlemek yönetilebilir ve üzerinde çalışılabilir düzeyde faktörleri belirlemek için yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle en az bilgi kaybıyla gözlenen pek çok değişkeni taşıdıkları ortak bilgiye dayanarak bu değişkenlerin bir bileşeni olarak daha az sayıda değişken ile göstermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2014: 303). AFA öncesi, KMO testi yapılmıştır. Test sonucu örneklem yeterlilik değerinin 0,961 olması örneklemin faktör analizi için oldukça yeterli olduğunu göstermektedir. Aynı çizelgedeki Barletts Küresellik testi sonucunun (sig. ,000>0,05) anlamlı olması değişkenler arası ilişkilerin oluşturduğu matrisin faktör analizi için anlamlı olduğunu ve faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir (Altunışık ve ark. 2005; s. 216; Çokluk, 2010; s.207).

Tablo 4.5. BEM Cinsiyet Envanterine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

FAKTÖRLER	Faktör Yükleri	Cronbach Alpha	Açıklanan Varyans %
Erkeklik		0,948	45,426
İddialı	0,828		
Lider gibi davranan	0,850		
Baskın karakterli/sözü geçen	0,852		
Güçlü kişilikli	0,792		
Kuvvetli	0,766		
Haksızlığa karşı çıkan	0,671		
Risk almaktan çekinmeyen	0,701		
Kadınlık		,973	33,721
Anlayışlı	0,797		
Sempatik	0,767		
İncinmiş duyguları (insanları) teselli etmeyi seven	0,788		
Başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı	0,781		
Merhametli	0,820		
Çocukları seven	0,823		
Sevecen	0,836		

Tablo 4.6. *BEM Cinsiyet Envanterine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları (Devamı)*

Anlayışlı	0,861		
Nazik/Kibar	0,834		
Cana yakın	0,812		
Toplam		,973	79,147
N=348; KMO= 0,961; Barlett's Sph. $\chi^2=7054,088$; $p>0,001$			

AFA öncesi, KMO testi yapılmıştır. Test sonucu örneklem yeterlilik değerinin 0,961 olması örneklemin faktör analizi için oldukça yeterli olduğunu göstermektedir. Aynı çizelgedeki Barletts Küresellik testi sonucunun (sig. ,000>0,05) anlamlı olması değişkenler arası ilişkilerin oluşturduğu matrisin faktör analizi için anlamlı olduğunu ve faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir (Altunışık ve ark. 2005; s. 216; Çokluk, 2010; s.207).

Ölçeğin boyutlarının belirlemek ve yapısal geçerliğini tespit etmek amacıyla Temel Bileşenler Analizi (principal component) ve Varimax rotasyon uygulanmıştır. BEM Cinsiyet rolünün erkek rolü kısmında yer alan “agresif/saldırgan”, “başına buyruk” ve “kendi hakkını savunan” şeklindeki ifadelerin birden fazla faktöre yüklenmesi nedeniyle BEM Cinsiyet Rolü Envanteri’nden çıkartılmış ve geriye kalan maddeler ile birlikte yeniden faktör analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlar tablo 4.2.’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2. incelendiğinde 17 maddenin de beklenen faktörlere yüklendiği, maddeler arası çapraz yüklenme problemi olmadığı ve maddelerin faktör yüklerinin 0,60’ın üzerinde olduğu görülmektedir.

Erkeklik alt boyutuna ait 7 madde olduğu görülmektedir. Maddelerin faktör yük değerlerine bakıldığında ,701 ile ,828 arasında değiştikleri görülmektedir. Alt boyuta ilişkin Cronbach Alpha değeri , 948 olarak bulunmuştur. Erkeklik alt boyutu, toplam varyansın 45,426’sını açıklamaktadır.

İkinci alt boyut olan Kadınlık alt boyutuna bakıldığında 10 maddenin yer aldığı görülmektedir. Bu alt boyuta ait olan maddelerin faktör yükleri ,812 ve ,797 arasında değişmektedir. Alt boyuta ilişkin Cronbach Alpha değeri ,973’tür. Kadınlık alt boyutu toplam varyansın 33,721’ini açıklamaktadır.

İki alt boyut toplam varyansın 79,147’sini açıklamaktadır. Tavşancıl (2006), maddelerin toplam varyans açıklama yüzdelerinin %40 ile %60 arası yeterli olabileceğini

belirtmektedir. Bu durumda ölçeğin varyans değerlerinin yeterli derecede olduğu görülmektedir.

BEM Cinsiyet Envanterine ilişkin Cronbach Alpha değeri ,973 olarak bulunmuştur. Bu durumda ölçeğin güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür (Büyüköztürk, 2006).

Anket formunda kullanılan bir diğer ölçek olan Şiddet Kültürü ölçeğini oluşturan ifadeler de geçerliliğin sağlanması amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizine tabi tutulmuştur. 9 ifadeden oluşan Şiddet kültürü ölçeğinin yapısal geçerliğini tespit etmek amacıyla Temel Bileşenler Analizi (principal component) ve Varimax Rotasyon tekniği kullanılarak AFA uygulanmıştır.

Tablo 4.3. : Şiddet Kültürü Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

FAKTÖRLER	Faktör Yükleri	Cronbach Alpha	Açıklanan Varyans %
<i>Şiddeti Onaylama</i>		,745	34,655
Gerekliyse sorunların çözümünde bazen şiddet kullanılabilir	,845		
Şiddet kullanımı bazen normaldir.	,823		
Çocuklara erken yaşlardan itibaren dövüş/savunma sporları öğretilmelidir	,686		
Kesici aletler veya silahlar benim için hep çekici olmuştur	,630		
Çocukluğumda şiddet ağırlıklı oyun ve filmleri sevmişimdir	,621		
<i>Şiddete Maruz Kalma</i>		,806	28,707
Çocukluğumda, bizim ailede dayanın cennetten çıktığına inanılırdı	,859		
Çocukken babamın ya da evdeki diğer büyüklerimin ne zaman sevecekleri, ne zaman dövecekleri hiç belli olmazdı	,857		
Çocukluğumda fiziksel şiddete maruz kaldım	,794		
Toplam		,805	62,707
N=348; KMO= 0,776; Barlett's Sph. $\chi^2=1038,728$; $p>0,001$			

Tablo 4.4. incelendiğinde KMO örneklem yeterlilik değerinin ,776 görülmekte ve bu değer örneklemin faktör analizi için oldukça yeterli olduğunu göstermektedir. Aynı çizelgedeki Barlett's Küresellik testi sonucunun ($p<0.05$) anlamlı olması değişkenler arası ilişkilerin oluşturduğu matrisin faktör analizi için anlamlı olduğunu ve faktör analizi

yapılabileceğini göstermektedir. AFA analizi sonucunda anket formunda yer alan “şiddetin her türlüsüne karşıyım” ters ifadesi, dağılıma uymadığı ve faktör yükünün istenen düzeye ulaşmaması nedeniyle analizden çıkarılmıştır.

İncelendiğinde, Şiddeti Onaylama alt boyutunun 5 maddeden oluştuğu görülmektedir. Alt boyuta ilişkin maddelerin faktör yük değerleri ,621 ile 845 arasında değişmektedir. İlgili maddelerin Cronbach Alpha değeri ,745 olarak hesaplanmıştır. Şiddeti Onaylama alt boyutu, toplam varyansın 34,655’ini açıklamaktadır.

Şiddete Maruz Kalma alt boyutuna ait 3 madde yer almaktadır. Alt boyut altında yer alan bu maddelerin faktör yük değerleri ,794 ile ,859 arasında değişmektedir. Söz konusu alt boyuta ilişkin Cronbach Alpha değeri ,806’dır. Şiddete Maruz Kalma alt boyutu, toplam varyansın 28,707’sini açıklamaktadır.

Ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alpha değeri ,805 olarak bulunmuştur. Bu durumda ölçeğin güvenilir olduğunu söylemek mümkündür (Büyüköztürk, 2006).

4.8.4 Hipotez Testlerinin Analizi

Araştırma kapsamında oluşturulan hipotezlerin testleri bu kısımda yapılmış ve bulgular paylaşılmıştır. İlk hipotezimiz olan ve “Erkeklik ve şiddeti onaylama arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır” şeklinde olan hipotezimiz yön belirten bir ilişki testi içerdiği için Korelasyon analizi ile test edilecektir. Hipotezde pozitif yön şeklinde bir yön belirtme söz konusu olduğu için tek kuyruklu (one-tailed) bir hipotez olarak değerlendirilmiştir. Korelasyon analizi neticesinde elde edilen tablo aşağıdaki gibi oluşmuştur.

Tablo 4.7. *Erkeklik ve Şiddeti Onaylama Arasında Pozitif Yönlü Bir İlişki Vardır Hipotezine İlişkin Basit Korelasyon Analizi Sonuçları*

	Pearson Correlation	1	,185**
Erkeklik	Sig. (1-tailed)		,000
	N	348	341
		,185**	1
Şiddeti Onaylama		,000	
		341	341

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 4.4. incelendiğinde elde edilen test sonuçlarına göre erkeklik ile şiddeti onaylama arasında pozitif yönlü bir ilişki bahsetmek mümkündür ($r = .185, p < .001$).

0,01 anlamlılık düzeyinde bu iki değişken arasındaki korelasyonun anlamlı olduğu test sonucunda ortaya konulmuştur. Korelasyon testlerinde -1- 0; 0 – 1 arasında değer alması beklenen katsayının 0,185 olarak hesaplanması hipotezin kabul edilebileceğini göstermektedir.

Araştırmada yer alan ve “Yaş gruplarına göre katılımcıların erkeklik değerlerinde anlamlı bir fark vardır.” şeklinde ifade edilen ikinci hipotezimizin test edilmesi için gruplar arası ortalama karşılaştırmasını birden fazla grupta yapmamızı sağlayan Anova Testi kullanılmıştır. Test sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 4.8. *Yaş Gruplarına Göre Katılımcıların Erkeklik Değerlerinde Anlamlı Bir Fark Vardır Hipotezine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları*

Erkeklik	sd	F	p
Gruplar arası	3	,666	,574
Grup içi	344		
Total	347		

*p<0.05

Tablo 4.6.’da görüldüğü gibi katılımcıların yaş gruplarına göre erkeklik değerlerinin farklılaşmasına ilişkin yapılan ANOVA testi sonucunda anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır (p<0.05).

Araştırmada yer alan üçüncü hipotezimiz ‘Yaş gruplarına göre katılımcıların şiddeti onaylama düzeylerinde anlamlı bir fark vardır’ şeklindedir. Birden fazla grupta gruplar arası ortalama yapmamızı sağlayan ANOVA testi ile söz konusu hipotez test edilmiş ve aşağıdaki tablo elde edilmiştir.

Tablo 4.9. *‘Yaş Gruplarına Göre Katılımcıların Şiddeti Onaylama Düzeylerinde Anlamlı Bir Fark Vardır’ Hipotezine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları*

Erkeklik	sd	F	p
Gruplar arası	3	5,715	,001**
Grup içi	337		
Total	340		

*p<0.05 **p<0.01

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre, katılımcıların yaş gruplarına göre şiddeti onaylama düzeyi yüksek derecede anlamlı farklılık göstermektedir (p<0.01). Söz konusu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak için yapılan LSD testi yapılmıştır.

Tablo 4.10. Yaş Gruplarına Göre Katılımcıların Şiddeti Onaylama Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin LSD Testi Sonuçları

Yaş		Ortalama Farkları	Standart Hata	p
18 yaş altı	19-25 yaş	,23942	,14618	,162
	26-35 yaş	,32669*	,15554	,044*
	36 yaş ve üstü	,75556*	,18921	,000**
19-25 yaş	18 yaş altı	-,23942	,14618	,162
	26-35 yaş	,08727	,13936	,435
	36 yaş ve üstü	,51614*	,17615	,002**
26-35 yaş	18 yaş altı	-,32669*	,15554	,044*
	19-25 yaş	-,08727	,13936	,435
	36 yaş ve üstü	,42886*	,18399	,014*
36 yaş ve üstü	18 yaş altı	-,75556*	,18921	,000**
	19-25 yaş	-,51614*	,17615	,002*
	26-35 yaş	-,42886*	,18399	,014*

**p<0.01 *p<0.05

Tablo 4.7. incelendiğinde 18 yaş altı katılımcılar ile 26-35 yaş arası ve 36 yaş ve üstü katılımcıların şiddeti onaylama dereceleri arasındaki fark anlamlıdır (p<0.05). Ayrıca 36 yaş ve üstü katılımcıların şiddeti onaylama düzeyleri ile 19-25 yaş arası ve 26-35 yaş arası katılımcıların şiddeti onaylama düzeyleri arasındaki fark anlamlıdır (p<0.05).

Son olarak her bir yaş grubunun şiddeti onaylama düzeylerinin ortalaması ve standart sapmaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.11. Yaş Gruplarına Göre Katılımcıların Şiddeti Onaylama Düzeylerine İlişkin Ortalama Sonuçları

	N	Ortalama	Std. Sapma
18 yaş altı	80	3,0288	1,04714
19-25 yaş	126	2,8238	1,04968
26-35 yaş	94	2,7149	1,01069
36 yaş ve üstü	46	2,2609	,92171

Tablo 4.12. Yaş Gruplarına Göre Katılımcıların Şiddeti Onaylama Düzeylerine İlişkin Ortalama Sonuçları (devamı)

Total	346	2,7668	1,04328
-------	-----	--------	---------

Tablo 4.8 incelendiğinde net olarak görülmektedir ki yaş grupları arttıkça şiddeti onaylama ortalaması düşmektedir.

Araştırmada yer alan bir diğer hipotezimiz ise “Şiddete maruz kalma ve şiddeti onaylama arasında pozitif yönlü ilişki vardır” şeklinde ifade edilmektedir. Bu hipotezin test edilmesi için şiddete maruz kalma ve şiddeti onaylama arasındaki korelasyonun ortaya konulması gerekmektedir. Hipotezde pozitif yönlü bir ilişki şeklinde yön belirtildiği için hipotezimiz tek kuyruklu (one-tailed) bir yapıya sahiptir. Buna uygun olacak şekilde analiz edilmiştir.

Tablo 4.13. ‘Şiddete Maruz Kalma ve Şiddeti Onaylama Arasında Pozitif Yönlü İlişki Vardır’ Hipotezine İlişkin Basit Korelasyon Analizi Sonuçları

		Şiddeti Onaylama	Şiddete Maruz Kalma
Şiddeti Onaylama	Pearson Korelasyonu	1	,350
	Anlamlılık (1-tailed)		,000**
	N	341	339
Şiddete Maruz Kalma	Pearson Korelasyonu	,350	1
	Anlamlılık (1-tailed)	,000**	
	N	339	342

**p<0.01 *p<0.05

Tablo 4.10 incelendiğinde Şiddet Kültürü Ölçeği boyutlarından Şiddeti Onaylama ile Şiddete Maruz Kalma boyutları arasında orta derecede pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (r=350; p<0.01).

Araştırma hipotezlerimizden bir diğeri de “Eğitim düzeylerine göre katılımcılar şiddeti onaylama düzeylerinde anlamlı bir fark vardır” şeklinde ifade edilen ve farklı eğitim düzeylerinde şiddeti onaylamanın anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen bir hipotezdir. İki örneklem ortalamasıyla ilgili hipotez testi, iki ayrı örneklemin belirli bir değişkene ait ortalamaların karşılaştırılmasını içerir. Birbirinden bağımsız iki örneklemin aynı değişkene ortalamaları karşılaştırılarak, ortalamalar arasındaki farkın belirli bir anlamlılık oranında önemli olup olmadığını araştıran

Independent Samples T Test uygulanmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2014; s. 226). T testinin sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.14. *Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Şiddeti Onaylama Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları*

<i>Eğitim Durumu</i>	N	Ort.	S.S.	t	p
Orta Öğretim ve altı	142	2,90	1,06	2.10	,036*
Lisans ve lisansüstü	204	2,66	1,01		

**p<0.01 *p<0.05

Bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre, orta öğretim ve altı eğitim düzeyine sahip olan taraftarlar ile lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olan taraftarın şiddeti onaylama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (t= 2.10, p<0.05). Bu bulgulara göre orta öğretim ve altı eğitim düzeyine sahip olan taraftarın şiddeti onaylama düzeyleri lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanlar arasında anlamlı bir fark vardır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar da gerek toplumsal tecrübeler gerekse bilimsel araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Erkeklik ve şiddeti onaylama arasındaki çalışmamızda elde ettiğimiz pozitif anlamlı ilişki literatürde yapılmış(Nilan vd., 2009; Hong, 2000; Morgan, 1987; Connell, 2002; Miedzian, 2002) bir çok çalışmayla benzerlik göstermektedir.

Şiddet kavramının cinsiyet karşılığı erkekliktir. Erkeklik, kadim tecrübelerini günümüze taşıyarak, ispat mekanizmasını şiddet üzerinden işletmektedir. Erkeklik, şiddeti tekelinde bulundurmaktadır. Erkeklik ve şiddete ilişkin çalışmalar (Nilan vd., 2009; Hong, 2000; Morgan, 1987; Connell, 2002; Miedzian, 2002) ve tarihi gerçeklikler bu tezi güçlendirmektedir. Modern futbol oyuncusundan (Bulgu, 2012) seyircisine kadar erkeklik değerlerinin hakim olduğu (Messner, 2005; Pringle, 2005), erkekliğin üretildiği, hiyerarşinin cinsiyet temelli şiddet gösterimi üzerine kurulu olduğu bir alandır (Radmann, 2014; Harvey ve Piotrowska, 2013; Jones, 2008; Bairner, 1999; Bulgu, 2012).

Futbolda şiddet, erkekliğin postmodern ifadesi; taraftar grupları postmodern kabilelerdir. Geleneksel dönemde kabilelerinin iç işleyişlerindeki kurallar ve erkeklik

kültürü öğeleri günümüzde taraftar gruplarında devam etmektedir (Girtler, 2006; Morris, 1981). Aynı habitusun içinde var olan erkekler, kendi kurallarını koyar, kendi iktidar mekanizmalarını işletir ve kendi hiyerarşilerini kurarlar (Bourdieu, 1997). Bu sayede erkeklik kuralları gruba içkin hale gelir. Grup içinde var olabilmenin şartı, bu yazısız kurallara sıkı sıkıya bağlanmaktan geçmektedir. Bu kurallar erkek grubunun ekonomik, sosyal ve kültürel sınıflarına göre farklılık arz etmekle birlikte temelde erkeklik değerlerini yansıtmaktadır (Sancar, 2011: s. 33). Gruplar içindeki Ortodoks erkeklik, ortam içinde öğrenilir ve sorgulanmadan kabul edilir. Grup üyeleri artık Ortodoks erkek ideolojisinin yeminli üyeleridir. Kendilerini sert erkeklik söylemlerine adapte ederler (Anderson, 2008: s. 257). Örneğin üst sınıf erkek grupları için arzu edilen ve ideal olan erkek tipi; en az bir spor branşında çok iyi olmak, sert bir vücuda sahip olmak, iyi araba kullanmak gibi kültürel ve ekonomik kodlarla kurulurken; çalışmamızda yer alan taraftar grubu şiddeti onaylama düzeyi ve erkeklikle arasındaki pozitif korelasyon göstergesiyle grup içi hiyerarşinin ve temel kuralların şiddetle belirlendiğini göstermektedir. Dolayısıyla erkeklik kültürü, ortaya çıktığı zemine göre farklı şekiller alabilmektedir. Kimi zaman şiddet grubumuzda olduğu gibi oldukça açık ve kristalize olarak görülürken, üst-orta sınıf erkekler arasında daha sembolik düzeyde ortaya çıkmaktadır.

Taraftar grupları genellikle genç yaşta üyelerden oluşmaktadır Yapılan araştırmalar göstermektedir ki yaş grupları ve şiddet arasında anlamlı bir fark vardır (Hacısoftaoğlu vd., 2012; Koçer, 2012; Çağlayan ve Fişekçioğlu, 2004; Türksoy, 2013). Futbolda şiddetin gençler arasında daha yaygın olduğu, şiddet ve gençlik arasında paralellik bulunduğunu söylemek mümkündür. Gençler, taraftar gruplarına dahil olarak sosyal, ekonomik ve kültürel anlamdaki eksikliklerini, grup içi hiyerarşide yükselerek gidermeye çalışmaktadırlar (Hebdige, 2004). Grubun temel yapısının sert erkeklik söylemi üzerine kurulu olması, biyolojik yapıyla da uygun olarak şiddetle sonuçlanmaktadır (Kızmaz, 2006). Çalışmamızda yapılan analizler sonucunda da benzer bulgular elde edilmiştir. Katılımcıların şiddeti onaylama düzeyleri yaş gruplarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Yaş gruplarının şiddeti onaylama ortalamaları karşılaştırıldığında, yaş grubunun arttıkça şiddeti onaylama ortalamasının da düştüğü görülmektedir.

Şiddet, kendi içinde bir kısır döngü oluşturmaktadır. Bu döngü içinde yer alanlar yeni bir sarmal oluşturarak yatay ekseninde etki alanlarını genişletmektedirler. Çalışmanın bir diğer hipotezi olan şiddete maruz kalma ve şiddeti onaylama arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik analiz sonucu anlamlı olarak bulunmuştur. Hipotez testi sonucunda

şiddete maruz kalma ve şiddeti onaylama arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç şiddet literatürü ile uyumludur (Bozkurt, vd., 2015; Margolin, vd. 2010; Möller ve Krahe, 2009).

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki eğitim düzeyi ve şiddet arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Eğitim arttıkça şiddete olan eğilim azalmaktadır. Aralarında anlamlı bir farklılık vardır (Kızmaz, 2004; Cantürk ve Cantürk, 2004; Cömertler ve Kar, 2007; Kılıcıgil, 2003). Araştırmanın son hipotezi t-Testi sonuçları eğitim düzeyi ve şiddet arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir.

Futbolun temel unsuru ve erkekliğin onur mücadelesi olan rekabet, taraftar gruplarının yapısını belirleyen önemli bir niteliktir. İki rekabetin buluşma alanı olan taraftar grupları, erkekliğin üretildiği, şekillendirildiği, geleneksel niteliklerle küresel özelliklerinin sistematize edilip pratiğe döküldüğü öğretici bir alan haline gelmiştir. Futbolun erkek yapısı ile erkekliğin şiddet anlayışı sentez oluşturarak, spor müsabakaları üzerinden şiddet eylemlerine dönüşmektedir. Bu anlamda şu söylenebilir ki, futbolda şiddet olaylarının temelinde, erkeklik değerleri yatmaktadır.

ÖNERİLER

Futbolda erkeklik ve şiddet arasındaki ilişki hakkında gerçekleştirilecek ileri araştırmalar için öneriler şu şekilde sıralanabilir;

- Çalışmada etnografik araştırma modeli temel alınarak nitel temelli bir araştırma modeli gerçekleştirilerek, grupla daha fazla zaman geçirilebilir. Bu sayede taraftar dünyasının kavranması ve içselleştirilmesi sağlanabilir.
- Araştırma, farklı taraftar gruplarında yenilenecek, erkeklik kültürünün bölgesel olarak değişip değişmediği incelenebilir.
- Alkol, uyuşturucu gibi zararlı maddelerin erkeklik kültürü ve şiddet açısından taşıdığı anlam incelenebilir.
- Eğitim durumu ve şiddet arasındaki anlamlı fark temel alınarak, futbolda şiddeti önlemek adına eğitim politikaları belirlenebilir.
- Tüm bu sonuçların yanına futbolda şiddetin önlenmesine ilişkin bir takım öneriler sunulabilir.

KAYNAKÇA

- Acet, M. (2001). *Futbol seyircisini fanatik ve saldırgan olmaya yönelten sosyal faktörler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Adorno, W. (1999). *Boyun Eğme*. (Çev: K. Şahin). İstanbul: Metis Yayınları.
- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler Siyaseti*. (Çev: İ. Yerguz). Ankara: Dost Kitabevi.
- Allroggen, U. (2007). *Almanya’da toplumsal cinsiyet, Türkiye’de toplumsal cinsiyet çalışmaları*. (Çev: M. Susan). İstanbul: Sena Ofset.
- Anderson, E. (2008). I used to think women were weak. orthodox masculinity, gender segregation and Sport. *Sociological Forum*. Vol. 23, No. 2, June.
- Arendt, H. (2014). *Kötülüğün sıradanlığı Eichmann Kudüs’te*. (Çev: Ö. Çelik). İstanbul: Metis Yayınları.
- Asan, H. T. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Journal: Feminist Critique. Feminist Elestiri*, 2(2), 65-74.
- Atay, T. (2004). Erkeklik en çok erkeği ezer. *Toplum ve Bilim*, Güz 101, 11-30.
- Ayan, S. (2006), Şiddet ve fanatizm. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 191-209.
- Bairner, A. (1999). Soccer, Masculinity, and violence in northern Ireland: between hooliganism and terrorism. *Men and Masculinities January*, Vol. 1, no. 3 P: 284-301.
- Bergson, H.(1986). *Ahlak ile dinin iki kaynağı*. (Çev: M. Karasan). Ankara: M.E.G.S.B.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155–162.
- Bem, S. L. (1981). *Bem sex role inventory professional manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press. Calvo-Salguero, A. García-Martínez.
- Brannon, L. (2010). *Gender. Psychological Perspectives*, 5. Edition, Boston: Pearson/Allyn and Bacon.

Bodin, D. & Robène, L. (2014). Sport and civilisation: violence mastered. From the Lack of a Definition for Violence to the Illusory Pacifying Role of Modern Sports. *The International Journal of the History of Sport*, 31(16),1939-1955.

Bora, T. (2007). Erkeklik ve futbol: beşlik yeme kaygisi. *Kaos GL Dergisi*, 32, 16.

Bozkurt, V. Tartanoglu, S. & Dawes, G. (2015). Masculinity and violence: sex roles and violence endorsement among university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 205, 254-260.

Bulgu, N. (2012). Futbolda şiddetin erkeklik anlamları. *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe*, 23 (4), 207–219.

Bulgu, N. (2013). Masculinity in soccer As a community of practice by situated learning approach. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 28-1.

Büyüköztürk, Şener (2006). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı istatistik araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Cantürk, G., & Cantürk, N. (2004). Suçlu profili. *Adli Tıp Dergisi*, 18(2), 27-37.

Cengiz, K. Tol, U. U. Küçükkural, Ö. (2004). Hegemonik erkekliğin peşinden. *Toplum ve Bilim*, Güz, 101, 50-70.

Cengiz, R. Pulur, A. Cengiz, Ş. (2008). Futbol hakemlerinin saldırganlık tiplerinin klasman düzeylerine göre incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 78-88.

Connell, R. W. (2001). Social organization of masculinity. The masculinities reader, edited by Stephen M. Whitehead and Frank J. Barrett.

Connell, R. W. (2005). Masculinities. 2nd ed., Cambridge: Polity.

Connell, R. W. ve Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: rethinking the concept. *Gender and Society*, Vol. 19 No. 6, December, p: 829-859.

Connell, R. (2008). Masculinity construction and sports in boys' education: a framework for thinking about the issue. *Sport, Education and Society* Vol. 13, No. 2, , pp. 131-144.

Connell, R. (2009). *Gender*, Polity Press, Malden, Cambridge.

Connell, R. W. (2002). On hegemonic masculinity and violence response to jefferson and Hall. *Theoretical Criminology*, 6(1), 89-99.

Cömertler, N., & Muhsin, K. A. R. (2007). Türkiye'de suç oranının sosyo-ekonomik belirleyicileri: yatay kesit analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(02), 037-057.

Çağlayan H.S. ve Fişekcioğlu İ.B. (2004). Futbol seyircisini şiddete yönelten faktörler. 12. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 127-142.

Çakmakçı, S. (2014). Gösterişçi tüketim bağlamında alafranga züppe tipi: Bihruz Bey ve Felatun Bey. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/9 Summer, 335-350.

Demirel, S. (2014). Abdülhak Şinasi Hisar'dan ince bir batılılaşma eleştirisi: Ali Nizami Beyin alafrangalığı ve şeyhliği. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/6, 291-296.

Demren, Ç. (2001). *Ataerkillik ve erkeklik ilişkilerinin karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Donald, R.R. (2001). Masculinity and machismo in hollywood's war films. *The Masculinities Reader*, edited by Stephen M. Whitehead and Frank J. Barrett, Cambridge: Polity Press, .

Dökmen, Z. (1991). Bem cinsiyet rolü envanterinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 35(1), 81-89.

Dökmen, Z. Y. (1999). Bem cinsiyet rolü envanteri kadınsılık ve erkeksilik ölçekleri Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Kriz dergisi*, 7(1), 27-40.

Dökmen, Z. Y. (2004). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dunning, E., Murphy, P., & Williams, J. (1986). Spectator violence at football matches: Towards a sociological explanation. *British Journal of Sociology*, 37(2), 221-244.

Dunning, E. (1990). Sociological reflections on sport, violence and Civilization. *International Review for the Sociology of Sport*, 25(1), 65-83

Dunning, E. (1999). *Sport matters: sociological studies of sport, violence, and civilization*. Psychology Press.

Elias, N. and Dunning, E. (1986). *Quest for Excitement: sport and leisure in the civilizing process*. New York: Basil Blackwell.

Entwistle, J. (2012). *Cinsiyet/toplumsal cinsiyet. Temel Sosyolojik Dikotomiler*, (Çev: İ. Çapçioğlu), Ankara: Birleşik Yayınevi.

Freud, S. (Tarihsiz). *Cinsiyet ve Psikanaliz*. (Çev: Z. Yıldırım), Ankara: Yeryüzü Yayınevi

Freud, S. (1999). *Cinsiyet üzerine*. (Çev: A. Öneş), İstanbul: Say Yayınları.

Girtler, R. (2006). *Terbiyesizliğin Teorisi*. (Çev. M. Beyaztaş). Edt. Ali Özcan, İstanbul: Kale Yayınları.

Goldberg, H. (1994). *Erkek olmanın tehlikeleri*. (Çev. S. Budak), Ankara: Öteki Yayınevi.

Guttmann, A. (1980). On the alleged dehumanization of the sports spectator. *Journal of Popular Culture*, 14(2) 275-276.

Gülkar, S. (2007). 25 Yıldır dimdik ayakta Çarşı. *Beşiktaş Dergisi*, 72, 46-47

Hacısoftaoğlu, İ., Akcan, F., ve Bulgu, N. (2012). Hayali cemaatler olarak taraftar toplulukları: Ankaragücü taraftar grupları örneği. *Spor Bilimleri Dergisi: Hacettepe Üniversitesi*, 23(4), 159-176.

Hargreaves, J. McDonald, I. (2002). *Cultural studies and sociology of sport, handbook of sport studies*. Sage Pub, London.

Hatipoğlu, D. Aydın, B. (2007). Bastır Ankaragücü: kent, kimlik, endüstriyel futbol ve taraftarlık. Ankara: Epos Yayınları.

Hair, J.F., Black, W. C., Babin, B. J. and Anderson, R. E. (2010). Multivariate data analysis. 7. Edition New Jersey, Pearson.

Hebdige, D. (2004). Altkültür: tarzın anlamı. (Çev: S. Nişancı). İstanbul: Babil Yayınları.

Hobart, M. (1996). Şiddet ve susku: bir eylem siyasasına doğru. *Cogito Dergisi*, 6-7, 51-64.

Hofstede, G. (1998). Masculinity and femininity as a dimension of culture, in masculinity and femininity: the taboo dimension of national cultures. Edited by Gert Hofstede and et. all. Sage Publications.

Hong, L. (2000). Toward a transformed approach to prevention: Breaking the link between masculinity and violence. *Journal of American College Health*, 48(6), 269-279.

Hunt, K. A., Bristol, T., & Bashaw, R. E. (1999). A conceptual approach to classifying sports fans. *Journal of Services Marketing*, 13(6), 439-452.

İlhan, E. (2014). Spor'da şiddetin ulaştığı Nokta; 17 Eylül 1967 Kayserispor-Sivasspor karşılaşması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16, 188-196.

Kandiyoti, D. (1997). Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: kimlikler ve toplumsal dönüşümler. (Çev. A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay). İstanbul: Metis Yayınları.

Kaufman, M. (1999). The 7 P's of men's violence. Michael Kaufman's website, October, 4.

Kayaoğlu, A.G. (2000). *Futbol fanatizmi, sosyal kimlik ve şiddet: bir futbol takımının taraftarlarıyla yapılan çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keller, E. F. (2007). Toplumsal cinsiyet ve bilim üzerine düşünceler. (Çev: F.Burak Aydar), İstanbul: Metis Yayınları.

Kepekçi, E. (2012). Hegemonik erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü?. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 11, 59-86.

Kılıcıgil, E. (2003). Futbol taraftarlarının şiddet ile ilgili tepkilerinin psiko-sosyal boyutları. *Spormetre Dergisi*, 1(1), 21-29.

Kızmaz, Z. (2004). Öğrenim düzeyi ve suç: suç-okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 291-319.

Kızmaz, Z. (2006). Şiddetin sosyo-kültürel kaynakları üzerine sosyolojik bir yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 247-267.

Kimmel, M. S. (2000). *The Gendered society*. New York: Oxford University Press.

Kimmel, M. S. (2013). Homofobi olarak erkeklik: toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasında korku, utanç ve sessizlik. (Çev: Mehmet Bozok), *Fe Dergi*, 5(2), 92-107.

Koca, C. ve Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: Genel bir bakış. *Toplum ve Bilim*, 103, 163-184.

Koçer, M. (2012). Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 32, 111-135.

Kowalczyk, I. (2007). Polonya'da toplumsal cinsiyet, Türkiye'de toplumsal cinsiyet çalışmaları. (Çev: M. Susan, M. Önen, M. Yeğenoğlu), 17-22, İstanbul:Sena Ofset.

Kozanoğlu, C. (1996). *Bu maçı alıcaz*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kurtuluş, K. (1998). *Pazarlama araştırmaları*. Altıncı Baskı, İstanbul: Avcıol Basım Yayım.

Lindsay, L. L. (2011). *Gender roles: a sociological perspective*. Five Edition, Prentice Hall, Boston.

Margolin, G., Vickerman, K. A., Oliver, P. H., & Gordis, E. B. (2010). Violence exposure in multiple interpersonal domains: Cumulative and differential effects. *Journal of Adolescent Health*, 47(2), 198-205.

Maral, E. (2004). İktidar, erkeklik ve teknoloji. *Toplum ve Bilim*, 101, 127-143.

Marchbank, J. ve Letherby, G. (2007). Introduction to gender: social science perspective. Harlow : Pearson/Longman.

Messner, M.(1990). Boyhood organized sports and the construction of masculinities. *Journal of Contemporary Ethnography*, 18(4) 416-444.

Messner, M. (2005). Still a man's world? Studying masculinities and sport (M.S. Kimmel, J. Hearn, R.W. Connell, der.). *Handbook of Studies on Men and Masculinities*, s. 313-325, USA: Sage Pub.

Michaud, Y. (1995). Şiddet.(Çev: C. Muhtaroglu), İstanbul: İletişim Yayınları.

Miedzian, M. (2002). Boys will be boys: Breaking the link between masculinity and violence. New York: Lantern Books

Morgan, D. H. (1987). Masculinity and violence. *Women, Violence and Social Control* Palgrave Macmillan UK.; 180-192)

Morris, D. (1981). The soccer tribe. London: J. Cape.

Möller, I., & Krahé, B. (2009). Exposure to violent video games and aggression in German adolescents: A longitudinal analysis. *Aggressive Behavior*, 35(1), 75-89.

Murray, J ve Drummond, N. (2002). Sport and images of masculinity: The meaning of relationships in the Life Course of "Elite" Male Athletes. *The Journal Men's Studies*, Volume 10, Number 2 / Winter Pages129-141.

Mutlu, E. (1996). Avrupa'yı salladık, ingiltere'yi de sallayacağız: Futbol, Milliyetçilik ve Şiddet. *Cogito Dergisi*, (6)7 363-377.

Nilan, P. Broom, A. Demartoto, A. Doron, A. Nayar, K.R. Germov, J. (2009). Researching masculinities and violence in india and indonesia. *Published in Journal of Health and Development*, 4(1-4), 209-228.

Pearson, G. (2012). An ethnography of English football fans : cans, cops and carnivals. Manchester University Press, Manchester.

Pringle, R. (2005). Masculinities, sport and power a critical comparison of Gramscian and foucauldian inspired theoretical tools. *Journal of Sport and Social Issues*, 29(3),256-270.

Pollner, M. Emerson, R. M. (2007). Ethnometology and ethnography. Handbook of Ethnography, Edt: Paul Atkinson, Sara Delamont, Amanda Coffey, John Lofland, Lyn Lofland, Sage Pub., London.

Reynolds, L. T., Herman, N. J. (2011). Goffman ve Grafinkel gündelik yaşam. Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş Eleştirel Bir Perspektif, (Çev. Can Cemgil), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

Saraç, S. (2013).Toplumsal cinsiyet. Toplumsal Cinsiyet ve Yanılsamalar. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Sancar, S. (2011). Erkeklik: imkansız iktidar; ailede, ailede, piyasada ve sokakta erkekler. İstanbul: Metis

Sayer, H. (2011). *Toplumsal cinsiyet eşitliğine erkeklerin katılımı. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Tezi. Ankara*

Scott, J. W. (2007). Toplumsal cinsiyet: faydalı bir tarihsel analiz kategorisi. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Sen, H. (2013), Futbolun değişen yapısı üzerine sosyolojik bir analiz. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 88, 88-106.

Selek, P. (2011). Sürüne sürüne erkek olmak. İstanbul:İletişim.

Slattery, M. (2011). Sosyolojide Temel Fikirler, (Çev. Ü. Tatlıcan). Bursa:Sentez.

-Spaaij, R. (2006). Aspects of hooligan violence. Technical report, ASSR Working Paper.

Şahin H.M. (2003). *Gaziantepspor futbol takımı taraftarlarının şiddet ve saldırganlık olaylarına bakış açılarının sosyolojik boyutu üzerine bir araştırma. Gaziantep, Gaziantepspor Kulübü Spor Eğitim Yayınları, Yayın NO:6.*

Talimciler A. (2006). Sosyolojik açıdan futbol fanatizmi. *Sosyoloji Dergisi*, 15, 91-104.

Taştan, Ş. (2009). *Futbol taraftarlığı ve şiddet olgusu: farklı taraftar gruplarında şiddet eğilimleri üzerine karşılaştırmalı sosyolojik bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.

Taylor, İ. (2014). On the sports violence question: soccer hooliganism revisited, Sport, Culture and Ideology. Edit: Jennifer Hargraes, Routledge, New York.

Toklucu, M. (2001). Taraftarın senle. İstanbul: İletişim.

Türksoy, A. (2013). Üç büyük kulüp futbol taraftarının sosyal kimlikleri ve şiddete bakış açıları. *Spor Bilimleri Dergisi*, 3,34-38

Onur ve Koyuncu (2004). Hegemonik erkekliğin görünmeyen yüzü: sosyalizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler. *Toplum ve Bilim*, 101, 31-49.

Oakley, A. (2015). Sex, gender and society. Ashgate Publishing, Ltd.:Surrey

Oswald, S. (1971). Cinsiyet psikolojisi. Çev. H. Özgü, İstanbul: Özgü Yayınevi.

Özbay, C. (2013). Türkiye’de hegemonik erkekliği aramak. *Doğu Batı*, 63, 185-204.

Özbay, C. ve Baliç, İ. (2004). Erkekliğin ev halleri. *Toplum ve Bilim*, 101,89-103.

Özerkmen, N. (2012). Toplumsal bir olgu olarak şiddet. *Akademik Bakış Dergisi*, 28, 1-19.

Öztürk, A. B. (2013). Erkten erkekliğe bebekten katile. 7. *Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı*, Muğla,

Özkök, H. (2008). Futbolda “ultra” taraftar hareketi. *İletişim kuram ve araştırma dergisi* 26, 403-410.

Uçan, G. (2012) Post-modern erkeklik. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 262-271.

- Uyurkulak, M. (2007). Şiddetin futbolla dansı: holiganda. *Radikal*, Mayıs 22.
- Vatandaş, C. (2011). "Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları* 35,29-56.
- Yıldız M., Fişekçioğlu, İ.B., Çağlayan, H.S., Tekin M., Şirin E.F., Akyüz M. (2007). Futbol seyircisinin sosyoekonomik yapısının şiddete etkisi (Karamanspor örneği). *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 145157.
- Young, K. (2012). *Sport, violence and society*. New York: Routledge Press.
- Wharton, A. S. (2005). *The Sociology of gender*. Malden, Mass. : Blackwell Pub.
- Wheaton, B. (2000). "New lads"?: masculinities and the "new sport" participant, *Man and Masculinities*. 2(4) 434-456.
- Whitehead, M. and Frank J. B. (2001). *The Sociology of masculinity, masculinities reader*. Edited by Stephen M. Whitehead and Frank J. Barrett, Cambridge : Polity.
- Willis, P., & Trondman, M. (2000). Manifesto for ethnography. *Ethnography*, 1(1), 5-16.
- Zelyurt, M. K. (2011). *Türkiye'de futbol şiddetinin sosyolojik açıdan incelenmesi ve çözüm önerileri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.
- Zeybekoğlu, Ö. (2009). *Toplumsal cinsiyet bağlamında erkek olmak*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.